

อดีต ปัจจุบัน และอนาคต งานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ของคณะสงฆ์ไทย

โดย

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า

กรรมการมหาเถรสมาคม

ประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม

เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

พินิจ ลากรนานนท์

โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

อดีต ปัจจุบัน และอนาคต งานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ของคณะสงฆ์ไทย

พินิจ ลากรนานนท์

โดย

โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสุขภาพ-องค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
โดยความร่วมมือกับสำนักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พินิจ ลากรนานนท์
ชุดความรู้สารานุกรมสงเคราะห์วิถีพุทธ เล่ม 3
ISBN: 978-616-407-447-7
พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 500 เล่ม สิงหาคม 2562
พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 300 เล่ม กันยายน 2562

ที่ปรึกษา

พระมงคลวชิรากร (สมบัติ ญาณวโร)

เลขานุการฝ่ายสารานุกรมสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม

พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. (สุกิตย์ อากาศโร)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูปลัดสุวัฒนวชิรคุณ (วีรพล วีรญาโณ)

ผู้ช่วยเลขานุการฝ่ายสารานุกรมสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม

นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์

ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาพ-องค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

ผู้ประสานงานด้านวิชาการ

คุณยอคงวิญ รุจนกนกนาฏ

นักบริหารแผนงานชำนาญการพิเศษ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

คณะทำงานโครงการ

อ.ดร. พินิจ ลากรนานนท์ หัวหน้าโครงการ

ผศ.ดร. จุศินันท์ กั้นทะเตียน นักวิจัย

นายสายชล ปัญญชิต นักวิจัย

นายภูเบศ วนิชชานนท์ นักวิจัย

นางสาวพิรญาณ์ แสงปัญญา ผู้ช่วยนักวิจัย

จัดพิมพ์

โครงการการศึกษาแนวทางสารานุกรมสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสุขภาพ-องค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

จัดรูปเล่ม

พีริช อาชามาส

พิมพ์ที่

นิตริธรรมการพิมพ์

76/251-3 หมู่ที่ 15 ตำบลบางม่วง อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี
โทรศัพท์ : 02 403 4567, 02 449 2525 E-mail : niti2512@hotmail.com

โมนียพจน์

สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยและทรงคำนึงถึงความอยู่ดีมีสุขของประชาชนเป็นสำคัญ ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ที่จะทำให้ประเทศชาติมั่นคงและประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทรงมีพระบรมราโชบายที่จะสืบสาน รักษา และต่อยอด โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและแนวพระราชดำริต่างๆ ในการบำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้ประชาชน และพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยทรงพระราชทานโครงการจิตอาสา “เราทำความ ดี ด้วยหัวใจ ” เพื่อให้หน่วยงานราชการในพระองค์ ร่วมกับหน่วยงานราชการต่างๆ และประชาชนทุกหมู่เหล่าที่มีจิตอาสา บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ในพื้นที่ต่างๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อน และแก้ไขปัญหาแก่ประชาชน

การขับเคลื่อนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา เป็นภาระงานหลักและเร่งด่วนของคณะสงฆ์ไทยตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา โดยมหาเถรสมาคมได้ให้ความเห็นชอบ เสนอให้คณะรัฐมนตรีรับทราบผลการดำเนินงาน ด้วยเหตุผลเพื่อให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง คณะสงฆ์มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา และภูมิรู้ทางปัญญาของสังคมไทย พร้อมทั้งสนองในพระบรมราโชบาย

เจ้าพระคุณ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ประทานคติธรรมในการประชุมสัมมนาขับเคลื่อนงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ตามแผนปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาจากนโยบายสู่การปฏิบัติระดับจังหวัด ความตอนหนึ่งว่า

“ บุคคลพึงบำเพ็ญกรณียกิจเพื่อเกื้อกูลกันและกัน ด้วยการละลายความเป็นตัวตนให้มากที่สุด ” ให้สมดังพระพุทธศาสนินที่ว่า **ภูตฺ เสถฺ ทยิตพฺพํ แปลความว่า “ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ ควรเกื้อกูลกัน ”**

คณะกรรมการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ได้พัฒนาให้เกิดกิจกรรม ตลอดจนสนับสนุนให้คณะอนุกรรมการ ได้ส่งเสริมบทบาทการทำงานที่เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนการสาธารณสงเคราะห์ที่ครอบคลุมทั้งในมิติจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา มิติการจัดการสงเคราะห์เร่งด่วน และมิติการพัฒนาโลกเพื่อการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธอย่างยั่งยืน ตามแผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา ในโครงการเชิงยุทธศาสตร์ที่ ๕ โครงการส่งเสริมความร่วมมือภาคีเครือข่าย และโครงการที่ ๑๓ โครงการสาธารณสงเคราะห์เพื่อสังคม ด้วยหลักการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ คือ **๑.อภัยยะ** เป็นประโยชน์ **๒.หิตายะ** เกื้อกูลกัน และ **๓.สุขาเย** มีความสันติสุข

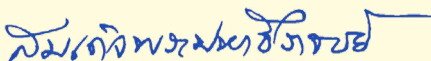
ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ได้ปฏิบัติงานสนองในมหาเถรสมาคม ขับเคลื่อนงานสาธารณสุขสงเคราะห์ พัฒนาความก้าวหน้าจนเกิดผลเป็นรูปธรรมประการหนึ่ง คือการสร้างภาคีเครือข่ายเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อสังคม ประสานองค์กรภาครัฐ องค์กรภาควิชาการ องค์กรภาคเอกชน ตลอดจนพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมเสียสละทำงานพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมร่วมกัน การพัฒนาองค์ความรู้เป็นภารกิจสำคัญที่ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้ร่วมมือกับภาคีเครือข่ายเพื่อพัฒนาให้เกิดเป็นชุดความรู้ขับเคลื่อนกิจการสาธารณสุขสงเคราะห์ตลอดมา ดังพระพุทธพจน์ให้ระลึกถึงการทำงานเพื่อส่วนรวมว่า

จข เมตตาสูขี อีโร ผู้ฉลาดควรสละสุขเล็กน้อย เพื่อสุขยิ่งใหญ่ของส่วนรวม

การพัฒนา “ ชุดความรู้สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ” เป็นหนึ่งในกลไกที่สนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ใช้เป็นชุดความรู้ และแนวทางในการขับเคลื่อนให้สังคมไทยมีความเกื้อกูล และพระพุทธศาสนาเจริญงอกงามอย่างมั่นคงสถาพรสืบไป

ในนามของฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม ขออนุโมทนาองค์กรภาคีเครือข่ายอาทิสํานักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ตลอดจนฝ่ายเลขานุการของสํานักงานฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม ที่มีความมุ่งมั่นและเห็นความสำคัญของการพัฒนาความรู้ควบคู่กับการพัฒนาเครือข่ายงานด้านกิจการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยเสมอมา

ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดอภิบาลให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน จงบรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ และขออํานวยพรให้ความปรารถนาอันดีงามของทุกท่านจงเป็นผลสัมฤทธิ์ ก่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อคณะสงฆ์และประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าตลอดกาลนานเทอญ

(สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า)

กรมการมหาเถรสมาคม

ประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์

ของมหาเถรสมาคม

คำนำ

ชุดความรู้ “สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ” เกิดขึ้นจากความร่วมมือของ สำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีเป้าหมายสำคัญเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาองค์ความรู้ และการสร้างเครือข่ายสนับสนุนการพัฒนาฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคมอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นภายใต้ความมีอดังกล่าว ได้เกิดการดำเนินศึกษาวิจัยโครงการศึกษาแนวทางสาธารณสุข**วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย** ซึ่งมีกิจกรรมที่ครอบคลุม (1) การพัฒนาองค์ความรู้สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ (2) การพัฒนาและยกระดับการสื่อสารสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ รวมทั้ง (3) การพัฒนานโยบายเกี่ยวกับการจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม จึงกล่าวได้ว่าภาพรวมของการดำเนินการวิจัยครั้งนี้มุ่งหมายที่จะค้นหาแนวทางส่งเสริมพระสงฆ์นักพัฒนาและเครือข่ายจิตอาสาธรรมะเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ และแนวทางสนับสนุนเครือข่ายพระสงฆ์และภาคีที่เกี่ยวข้องให้เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการบริหารจัดการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยอย่างยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาเอกสารถอดบทเรียน ชุดความรู้ “สาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ” จะเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสุขภาพองค์กรรวมของสังคมไทย โดยการยกระดับเครือข่ายองค์กรคณะสงฆ์ให้เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนบทบาทการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนให้ได้ในอนาคตอันใกล้ รวมทั้งจะได้เป็นเครื่องมือการสื่อสารเพื่อการดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์ให้กับสำนักงานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคมต่อไป ท้ายที่สุดขอกราบขอบพระคุณความเมตตาอนุเคราะห์ของเจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรรมการมหาเถรสมาคมและประธานคณะกรรมการฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม รวมทั้งหน่วยงานสำคัญที่เป็นองค์กรสนับสนุนการทำงาน กล่าวคือสำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ที่ได้ร่วมให้คำชี้แนะและผลักดันการพัฒนาการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตลอดมา ตลอดจนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่านที่ได้ให้คำแนะนำในการปรับปรุงและพัฒนาผลงานชิ้นนี้ให้ดียิ่งขึ้น

คณะทำงาน
โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย

สารบัญ

	หน้า
โมกษนิยพจน์.....	4
คำนำ.....	6
บทที่ 1 ความสำคัญของงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ.....	8
บทบาททางสังคมของวัดและพระสงฆ์ไทย	
งานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ	
บทที่ 2 งานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในอดีต.....	24
แนวคิดและอุดมการณ์พุทธศาสนาในอดีต	
บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในอดีต	
บทที่ 3 งานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน.....	56
บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	
บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน	
บทที่ 4 อนาคตงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย.....	94
แนวทางการขับเคลื่อนสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม	
ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ	
บทที่ 5 งานจิตอาสาเพื่อสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ.....	124
บรรณานุกรม.....	134
เกี่ยวกับผู้เขียน.....	140

บทที่ 1

ความสำคัญของงาน
สาธารณสงเคราะห์
วิถีพุทธ

พุทธศาสนา เป็นสถาบันที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชน มีบทบาทในการจัดระเบียบสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม หรืออาจกล่าวโดยรวมได้ว่าพุทธศาสนามีบทบาทและหน้าที่สร้างความมั่นคงทางสังคม สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในสังคม และสามารถช่วยเหลือสงเคราะห์ เพื่อแก้ไขปัญหาของสังคมได้ หมายความว่า การดำรงอยู่ เจริญขึ้น หรือเสื่อมลง ของพุทธศาสนาจะสัมพันธ์กับประโยชน์ที่มีต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสอนให้ชาวพุทธเลือกทำในสิ่งที่ควรทำ และละเว้นในสิ่งที่ควรละเว้น รวมทั้งยังสอนในเรื่องคุณธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น สอนเรื่องเมตตา กรุณา ให้ทุกคนรักใคร่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ถ้าทุกคนประพฤติดี ปฏิบัติชอบ คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

ในอดีตมีความชัดเจนว่าพุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคมไทยหลากหลาย ด้าน แต่ปัจจุบันความสำคัญของพุทธศาสนา ลดลง เพราะมีสถาบันสังคมอื่นมา รับบทบาทหน้าที่แทน พุทธศาสนาจึงต้องปรับเปลี่ยนบทบาทในฐานะที่เป็น สถาบันสังคมหนึ่ง โดยวัดและสังคมควรจะอยู่ร่วมกันในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ และก้าวเดินไปร่วมกัน ไม่ใช่วัดก้าวหน้ามีศาสนสถานและศาสนวัตถุสวยงาม หรูหรา ในขณะที่ชุมชนรอบวัดเป็นแหล่งเสื่อมโทรม เป็นแหล่งค้ายาเสพติด หรือ แหล่งบริการทางเพศ ถ้าวัดมีความเจริญชุมชนก็เจริญควบคู่กันไปด้วย วัดและ

พระสงฆ์จึงต้องมีบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมกับสภาวะความเป็นอยู่และเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะเมื่อประเทศไทยพัฒนาเข้าสู่ระบบทุนนิยม คนไทยและพระสงฆ์ย่อมได้รับผลกระทบจากระบบทุนนิยมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และถ้าพระสงฆ์ไม่สามารถปรับตัวอย่างเหมาะสม ก็จะไม่สามารถดำรงความสำคัญในสังคม และอาจนำพุทธศาสนาไปสู่ภาวะเสื่อมถอยได้ แต่ยังมีข้อโต้แย้งจากนักวิชาการทางพุทธศาสนาหลายท่าน ว่าพระพุทธานุภาพไม่ได้เสื่อมถอยลง พระพุทธเจ้าและพระธรรมยังคงมีความบริสุทธิ์และทรงคุณค่าเช่นเดิม ที่เสื่อมนั้นเป็นความเสื่อมในหมู่คณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชน ซึ่งความจริงก็เป็นเช่นนั้น แต่ที่ควรพิจารณาให้ลึกกลงไปอีกคือพระสงฆ์ผู้เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าคือผู้เผยแผ่พระธรรม เมื่อผู้เผยแผ่เสื่อมแล้วการนำธรรมไปเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชน จะมีความน่าเชื่อถือ มีความถูกต้องหรือความบริสุทธิ์เพียงไร พระธรรมคำสอนแม้จะยังคงเป็นความจริงอันเที่ยงแท้ แต่ถ้าถูกพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนนำไปตีความในทางที่ไม่ถูกต้อง ในอนาคตพระธรรมและพระพุทธเจ้าในสายตาของคนไทยจะเป็นเช่นไร ความเสื่อมของพุทธศาสนาจึงไม่ควรจะมองแยกว่าเป็นความเสื่อมเฉพาะของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน เนื่องจากหลักธรรมที่ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนได้ก็อาจจะไม่ทรงคุณค่าเพียงพอสำหรับสังคม รวมทั้งยังเป็นภาพสะท้อนความอ่อนแอขององค์กรสงฆ์ ดังนั้นความเจริญหรือเสื่อมของพุทธศาสนาจึงขึ้นอยู่กับบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ว่าจะดำรงอยู่ในสังคมไทยอย่างไร

ทั้งนี้ในมุมมองของฝ่ายฆราวาสมักจะมองว่าการจะดำรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนานั้น ควรจะมีการทบทวนบทบาทของพระสงฆ์ในแนวทางที่จะสามารถสร้างประโยชน์สุขกับประชาชน ทั้งทางโลกและทางธรรม โดยแนวทางที่พระสงฆ์ควรจะทำให้มีความสำคัญคือ หากบทบาทและกิจกรรมใดที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมพระสงฆ์ก็ควรจะดำรงไว้ ขณะที่ส่วนใดที่บ่อนทำลายศรัทธาของพุทธศาสนิกชนก็ควรละเลิกไป และพิจารณาว่าส่วนใดที่ควรจะสร้างเสริมขึ้นมาเพื่อการรังสรรค์ประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมทั้งในปัจจุบันและใน

อนาคต ตัวอย่างเช่น การแสดงบทบาทของพระสงฆ์ในงานสาธารณสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชนที่ยังมีความทุกข์ยากเดือดร้อนในรูปแบบต่างๆ ถือว่าเป็นแนวทางหนึ่งในการทำงานของพระสงฆ์ที่จะช่วยเสริมศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนได้มาก การศึกษาในส่วนนี้จึงพยายามทำความเข้าใจงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ เพื่อค้นหาแนวทางการทำงานทางสังคมหรือบทบาทสังคหุระ¹ ที่เหมาะสมในวิถีของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดการทำงานที่อิงหรือประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมในวิถีปฏิบัติที่เหมาะสมกับชาวพุทธไทย

บทบาททางสังคมของวัดและพระสงฆ์ไทย

ภายใต้แนวคิดบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ วัดและพระสงฆ์ดำรงความเป็นสถาบันสังคมที่พร้อมจะเข้ามาแสดงบทบาทเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้ที่ประสบปัญหาหรือผู้ด้อยโอกาสในสังคม โดยพระสงฆ์ควรจะมีบทบาทหน้าที่ต่อสังคมไทย ดังนี้

1) หน้าที่ในการให้คำอธิบายถึงเหตุผล เพื่อให้เข้าใจในเหตุปัจจัยของปัญหาและสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม เพราะพระสงฆ์ถูกมองว่าเป็นผู้นำทางปัญญามีความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างเป็นกลางมากกว่าคฤหัสถ์

2) หน้าที่ในการให้การสนับสนุนสถาบันสังคมอื่น เพื่อให้สามารถสร้างประโยชน์แก่คนในสังคม ตัวอย่างเช่น สนับสนุนด้านการศึกษาและเสริมสร้างวัฒนธรรม สอนหรืออบรมเยาวชนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้เป็นคนดีและอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่เบียดเบียนกัน เป็นต้น

¹ บทบาทด้านสังคหุระนับเป็นบทบาทเชิงรุกของพระสงฆ์ในการเป็นผู้ทำประโยชน์เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลต่อสังคม “สังคหุระ” มีความหมายว่าเป็นหน้าที่การงานหรือกิจในพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ควรปฏิบัติเพื่อเกื้อกูล เอื้อเฟื้อ และให้การสงเคราะห์แก่คฤหัสถ์ตามสมควรแก่สถานะของบรรพชิต ในเงื่อนไขที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของศาสนิกชน

3) หน้าที่ในการให้กำลังใจหรือเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวของพุทธศาสนิกชน ในกรณีเกิดวิกฤตหรือสถานการณ์ปัญหาขึ้น คนที่ประสบปัญหาหรือมีเรื่องไม่สบายใจมักจะเข้าวัดเพื่อทำบุญหรือขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์ในปัญหาที่ประสบ

4) หน้าที่ในด้านการบูรณาการทุกภาคส่วนของสังคมให้เป็นเอกภาพ ผ่าน ขนบธรรมเนียมประเพณีและระบบความเชื่อต่างๆ เช่น พิธีทำบุญก่อให้เกิดความ สัมพันธ์อย่างใกล้ชิดในหมู่ประชาชน และก่อให้เกิดกิจกรรมนันทนาการและ การส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น

5) ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการควบคุมทางสังคม เพื่อให้ประชาชนมี พฤติกรรมถูกต้อง เพื่อนำไปสู่ความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของ สังคม เช่น นำหลักธรรมและศีลมาสอนให้คนทำความดีละเว้นความชั่ว หรือคอย ยับยั้งมิให้คนในสังคมประพฤติชั่วหรือเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นต้น

พระไพศาล วิสาโล (2544) อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับสังคมไทยและบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในอดีตไม่ได้สอนธรรมอย่าง เดียว ยังมีบทบาทในทางโลก เช่น สอนวิชาช่าง แพทย์แผนไทย สร้างสรรค์งาน ศิลปะ เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน (ขุดบ่อน้ำ ทำถนน สร้างสะพาน) และเป็น ผู้ไกล่เกลี่ยระงับความขัดแย้งในหมู่บ้าน เป็นต้น วัดและพระสงฆ์สามารถช่วย เหลือเกื้อกูลคนในสังคมมาโดยตลอดนับจากอดีต แต่การที่รัฐดึงเอาการศึกษา ในระบบโรงเรียนออกไปจากวัดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 นับเป็นจุดเริ่มต้นของ การลดบทบาททางการศึกษาและทาง “โลก” ออกจากพระสงฆ์ และบทบาท ของพระสงฆ์เน้นเพียงเรื่องทาง “ธรรม” ได้แก่ การศึกษาธรรม ปฏิบัติธรรม สอนธรรม และประกอบศาสนพิธีเท่านั้น ในวัดเรียนแต่เรื่องปริยัติธรรม ส่วน วิชาการสมัยใหม่นั้นถูกมองว่าเป็น “วิชาทางโลก” จึงถูกกำหนดให้เป็นบทบาท หน้าที่ของสถาบันการศึกษาที่อยู่นอกวัด เด็กและเยาวชนไม่ได้ถูกส่งเข้ามา ศึกษาเล่าเรียนในวัดดังเช่นแต่ก่อน จึงหย่อนยานในทางศีลธรรมและคุณธรรม ตามไปด้วย

ขณะเดียวกันขรรวาสก็มองว่าตนเองอยู่ฝ่าย “โลก” คือเห็นว่าการศึกษา และปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องของพระสงฆ์ ผลคือธรรมถูกแยกจากชีวิตประจำวันของผู้คน ธรรมถูกกันให้มาอยู่ในบางมุมของชีวิต เช่น เข้าวัดเพื่อทำบุญ อุทิศส่วนกุศล หรือเพื่อประกอบพิธีกรรม รวมถึงพระสงฆ์ก็มีแนวโน้มจะไม่สนใจช่วยเหลือสังคม เพราะถือว่าเป็นเรื่องทางโลก แม้กระทั่งการเทศน์ก็เน้นการสอนแต่ในแง่ที่เป็นการทำความคิดของปัจเจกบุคคล โดยมองข้ามการทำความคิดเพื่อสังคม เช่น การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ การรักษาสมาบัติของส่วนรวม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หรือการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี เป็นต้น ตลอดจนเมื่อพูดถึงผลของการละเมิดศีล ก็มักจะเน้นเฉพาะส่วนที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำในเชิงปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ไม่ได้พูดถึงผลกระทบต่อส่วนรวมหรือสังคม ทั้งที่ธรรมในพุทธศาสนาล้วนมีมิติทางสังคมหรือเกี่ยวข้องกับส่วนรวมทั้งสิ้น ความเข้าใจธรรมอย่างไม่ครบถ้วนเช่นนี้ ส่งผลให้ความเป็นส่วนตัวกับส่วนรวมกลายเป็นเรื่องที่แยกจากกัน

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาภาพรวมในอดีต กล่าวได้ว่าพระสงฆ์นับเป็นบุคคลที่ประชาชนให้ความเชื่อมั่นและศรัทธา เป็นผู้ที่จะสามารถช่วยแก้ไข ปัญหาของปัจเจกบุคคลและสังคมได้ ความเชื่อมั่นและศรัทธาเช่นนี้ช่วยให้ บทบาทของพระสงฆ์เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนไทยมาเป็นเวลายาวนาน และยังมีส่วนช่วยกำหนดวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสมและมั่นคงของคนในสังคม (อมรา พงศาพิชญ์, 2541: 54-55) เนื่องจากในอดีตพระสงฆ์มีภาพลักษณ์ของผู้มีภูมิรู้ ภูมิธรรม และมีปัญญา จึงมีฐานะเป็นทั้งผู้นำทางจิตใจและผู้นำทางสังคมของพุทธศาสนิกชนมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่ากรายยอมรับในปัจจุบันลดลง บทบาททางสังคมไม่เด่นชัดดังเช่นในอดีต แต่ทุกครั้งเมื่อเกิดวิกฤตทางสังคม หรือเกิดภัยพิบัติต่างๆ คนไทยและสังคมไทยก็มักจะมองหาการสนับสนุนหรือ คำปรึกษาจากพระสงฆ์ และพระสงฆ์เองก็พยายามเข้ามามีส่วนร่วมหรือมาแสดง บทบาทเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลสังคมตามศักยภาพและกำลังความสามารถเท่าที่จะทำได้ ตัวอย่างเช่น ในปี พ.ศ.2554 ที่เกิดปัญหาน้ำท่วมใหญ่ วัดคือแหล่งพักพิง

และพระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยเหลือผู้ประสบภัยน้ำท่วม ทั้งการกิน การอยู่ ตาม
สมควรแก่อัตภาพที่วัดและพระสงฆ์จะสามารถทำได้ ซึ่งถือว่าเป็นบทบาทด้าน
การสาธารณสุขแคว้น อันเป็นบทบาทด้านสังคหฐะที่สำคัญประการหนึ่งของ
พระสงฆ์

พระสงฆ์ช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากจากปัญหาน้ำท่วมในปี พ.ศ. 2554

ในประเด็นนี้ พีร์ พงศ์พิพัฒน์พันธ์ (2558) อธิบายว่าพระสงฆ์ไทยในอดีตมีบทบาททางสังคมที่ชัดเจนในการสงเคราะห์ประชาชนเพื่อความอยู่ดีมีสุข โดยพยายามนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับส่วนรวม และเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลคนในสังคม อย่างไรก็ตามในช่วงที่สังคมไทยเปลี่ยนผ่านไปสู่ความทันสมัย มีพระสงฆ์ส่วนน้อยที่มองว่าสังคหุระเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ ส่วนใหญ่ยังคงมุ่งมั่นเรียนรู้และให้ความสำคัญกับคันถธุระและวิปัสสนาธุระ โดยไม่สนใจการทำงานเพื่อสังคม ขณะเดียวกันประชาชนส่วนใหญ่ก็ไม่สนใจจะนำเอาหลักธรรมมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม จึงไม่คาดหวังว่าพระสงฆ์ควรจะเข้ามามีบทบาทด้านสังคหุระ แต่ในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนไทยให้ความสนใจบทบาทในเชิงสังคหุระของพระสงฆ์มากขึ้น เพราะมีนักคิดทางพุทธศาสนาหลายท่านได้เสนอแนวคิดและแนวทางการนำหลักธรรมมาปรับใช้เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์และประชาชนทำงานร่วมกันบนพื้นฐานเมตตาธรรม ไม่เบียดเบียนแม้กระทั่งกับสิ่งมีชีวิตที่เป็นสัตว์และพืช รวมทั้งการยกหลักธรรมขึ้นมาใช้เป็นกรอบวิถีปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม (ประเวศ วะสี, 2530) วัดและพระสงฆ์จึงถูกดึงให้เข้ามามีบทบาทด้านสังคหุระมากขึ้น โดยเริ่มจากการฟื้นฟูบทบาทของวัดในด้าน การสงเคราะห์และพัฒนาสังคม

จากอดีตจนถึงปัจจุบันบทบาทในเชิงสังคหุระของพระสงฆ์มีความเด่นชัดในสังคมชนบท ซึ่งเป็นบทบาทที่ช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนและสนองตอบความต้องการของชาวบ้าน บทบาทด้านสังคหุระของพระสงฆ์ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการทำกิจกรรมสงเคราะห์หรือช่วยเหลือประชาชนผู้ตกทุกข์ได้ยาก แต่ยังรวมถึงการพัฒนาสังคมและให้คำแนะนำข้อธรรมที่เป็นประโยชน์หรือเสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมแก่บุคคลและชุมชน พระสงฆ์ที่เน้นบทบาทสังคหุระในการศึกษานี้จะเรียกว่า “พระสังคหวัตร” ซึ่งวัตรนั้นหมายถึงกิจพึงกระทำ หน้าที่ ธรรมเนียม ความประพฤติ การปฏิบัติ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 1059-1060) ดังนั้นพระสังคหวัตรจึงหมายถึงพระสงฆ์ที่ยึดถือปฏิบัติ

หรือกระทำหน้าที่เพื่อความเกื้อกูล เอื้อเฟื้อ และให้การสงเคราะห์บนพื้นฐานของความมีเมตตาธรรมต่อประชาชน โดยไม่ทำงานเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ใดๆ กล่าวคือเป็นการปฏิบัติงานเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน มิใช่เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ส่วนตัว กลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าบทบาทสังคหฺรฐะของพระสงฆ์เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำของพระสงฆ์ที่ดำเนินไปตามสถานภาพหรือตำแหน่ง เพื่อสงเคราะห์และเกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่พุทธศาสนิกชน ครอบครัว ชุมชน และสังคม ตามศักยภาพและความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ โดยไม่ประพฤติหรือปฏิบัติที่ขัดต่อพระธรรมวินัย ดังนั้นหากพระสงฆ์ต้องการมีบทบาทในเชิงสังคหฺรฐะต้องปลุกความเป็นผู้มีจิตอาสาที่พร้อมจะเผชิญหน้ากับปัญหาและทุกข์ของสังคมพร้อมอุทิศตนเพื่อสังคม โดยเฉพาะกับพระสงฆ์ผู้มีศีลาจารวัตรงดงามจะสามารถแสดงบทบาทเพื่อสังคมได้บนพื้นฐานได้รับความศรัทธาและความร่วมมือจากประชาชน แต่พระสงฆ์จะมีบทบาททางสังคมในสมัยปัจจุบันได้ยังต้องรู้เท่าทันสถานการณ์ปัญหาและทุกข์ของสังคม พระสงฆ์จึงจะสามารถช่วยเหลือผู้ที่ทุกข์ยากเดือดร้อนได้อย่างเหมาะสมตามบทบาทหน้าที่ด้านสังคหฺรฐะ และต้องอาศัยทักษะและความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดีบนพื้นฐานความร่วมมือกันทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส โดยเฉพาะการปฏิบัติตนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง อันเป็นบทบาทเชิงรุกตามแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ ทั้งนี้เพื่อความเข้าใจในบทบาทด้านสังคหฺรฐะของพระสงฆ์ในปัจจุบันให้ชัดเจนขึ้น ควรจะทำความเข้าใจต่อบทบาทของพระสังคหฺรฐะในงานสงเคราะห์และพัฒนาสังคม ภายใต้กรอบงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

งานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

ปัจจุบันงานสาธารณสงเคราะห์ถือเป็นบทบาทหนึ่งที่พระสังฆาธิการ ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสขึ้นไปต้องยึดถือปฏิบัติตามระเบียบของมหาเถรสมาคม อย่างไรก็ตามหากเปรียบเทียบกับจำนวนพระสังฆาธิการทั่วประเทศ อาจกล่าวได้ว่าพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการข้อมูล และเนื้องานด้านสาธารณสงเคราะห์อย่างจริงจัง และมีพระสังฆาธิการจำนวนไม่น้อยที่ยอมรับว่ามักจะทำงานสาธารณสงเคราะห์ไปตามกรอบนโยบาย และแผนงานที่ฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมกำหนด โดยมักจะร่วมกิจกรรมในลักษณะตามคำสั่งหรือจดหมายแจ้งขอความร่วมมือจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในขณะที่มีพระสังฆาธิการส่วนหนึ่งที่เลือกจะทำงานสาธารณสงเคราะห์โดยที่ไม่ได้คิดหรือสนใจว่าท่านจะต้องแสดงบทบาทไปตามเงื่อนไขขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่เข้ามาทำงานด้วยจิตอาสา โดยมีความคิดพื้นฐานว่าหากพระสงฆ์เราอยู่วัดแล้วไม่สนใจปัญหาและไม่สนับสนุนกิจกรรมของชุมชน หรือไม่ดูแลช่วยเหลือญาติโยม ก็จะเป็นการเอาวัดเอาเปรียบญาติโยม พระสงฆ์ควรจะร่วมทำงานสาธารณสงเคราะห์ โดยไม่จำเป็นต้องมีคำสั่งมาจากส่วนกลาง หรือเป็นการทำงานเพื่อความก้าวหน้าทางตำแหน่ง หน้าที่การงาน และสมณศักดิ์ ทั้งนี้หากพระสงฆ์มุ่งมั่นทำงานสาธารณสงเคราะห์เชิงจิตอาสาจะสามารถสร้างแนวร่วมในการทำงานทั้งภายในวัดและชุมชนได้ดี สามารถทำงานร่วมกับญาติโยมและหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสงฆ์หรือฝ่ายฆราวาส

²บทบาทของพระสังฆาธิการตามระเบียบของมหาเถรสมาคมประกอบด้วย ๖ ด้าน คือ การปกครอง การสาธารณูปการ การเผยแผ่ การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ และการสาธารณสงเคราะห์ จาก การสอบถามถึงความถนัดของพระสังฆาธิการในแต่ละบทบาท พบว่าพระสังฆาธิการส่วนมากให้ความสำคัญกับงานปกครองและงานสาธารณูปการมากกว่าบทบาทอื่น โดยบทบาทในด้านสาธารณสงเคราะห์มีพระสังฆาธิการให้ความสำคัญน้อยที่สุด

การทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในเชิงจิตอาสาของพระสงฆ์นั้น ในภาพรวมมักจะเป็นขอบข่ายการทำงานที่มุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการของประชาชน ประกอบด้วย (1) สนับสนุนให้ชุมชนสามารถใช้พื้นที่วัดเพื่อกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชน หรือใช้พื้นที่วัดเพื่อการจัดประชุม ทำงาน และจัดกิจกรรมของทางราชการ (2) สนับสนุนการทำงานด้านสุขภาพร่วมกับสถานีนามัยหรือโรงพยาบาล เพื่อการรักษาพยาบาลหรือดูแลสุขภาพอนามัยของพระสงฆ์และประชาชน (3) สนับสนุนการจัดตั้งห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ที่อ่านหนังสือ หรือหอกระจายข่าว เพื่อเป็นแหล่งข่าวสาร ข้อมูลหรือเป็นแหล่งความรู้ของชุมชน (4) สนับสนุนการจัดสร้างบ่อน้ำหรือประปาชุมชน เพื่อให้บริการน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของชุมชน รวมถึงอาจสนับสนุนการขุดสระน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรของชุมชน (5) สนับสนุนกิจการช่วยเหลือสงเคราะห์ ทั้งในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉิน ให้แก่คนยากจน ผู้สูงอายุ หรือคนพิการ (6) สนับสนุนกิจกรรมบรรเทาสาธารณภัยต่างๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม และอื่นๆ โดยใช้วัดเป็นสถานที่พักพิงหรือเป็นพื้นที่รวมการให้บริการหรือช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่ประชาชน (7) ให้วัดเป็นสถานที่สงเคราะห์ในยามประสบมรณภัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับผู้ยากไร้ที่ไม่สามารถจัดการเรื่องงานศพได้อย่างเหมาะสม ทางวัดจะเป็นธุระจัดการให้ เช่น จัดหาโลงศพให้ฟรี ให้บริการจัดพิธีศพโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย เป็นต้น (พระครูจันทสิริกร, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2561) เหล่านี้คือบทบาทสำคัญด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์เชิงจิตอาสา

บทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ที่พบเห็นได้มากของคณะสงฆ์จึงเป็นการให้บริการประชาชนและชุมชนในการแก้ไขปัญหาหรือทุกข์บนพื้นฐานความเป็นผู้มีจิตอาสาที่มีเมตตาธรรม โดยจะดำเนินการตามศักยภาพและความสามารถของพระสงฆ์ อย่างไรก็ตามพระสงฆ์และวัดแต่ละแห่งล้วนมีศักยภาพไม่เท่ากัน การให้บริการด้านสาธารณสุขสงเคราะห์จึงแตกต่างกัน แต่สิ่งที่เป็นหลักการพื้นฐานคือพระสงฆ์ทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในลักษณะของความเป็นผู้มี

จิตอาสาที่ต้องการจะทำประโยชน์ต่อสาธารณะ และเป็นไปในลักษณะของความ ร่วมมือกันระหว่างวัดกับชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ หรือพึ่งตนเองได้ในระยะยาว แนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์จึงควรจะ เกิดจากคุณธรรมภายในหรือจิตสำนึกของพระสงฆ์และประชาชนที่ต้องการจะ ช่วยเหลือเกื้อกูลหรือพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ทุกข์ยาก หรือผู้ด้อยโอกาส ในสังคม ภายใต้เงื่อนไขที่เอื้อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยดี เช่น การมีสำนึกที่ จะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ยากไร้ ความเอาใจใส่ในทรัพยากรสาธารณะ ไม่เพิกเฉยกับ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปกป้องสาธารณประโยชน์ เป็นต้น จิตสำนึกสาธารณะเช่นนี้หากมีรากฐานจากหลักธรรมและวิถีปฏิบัติ ทางพุทธศาสนาก็จะเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานสาธารณสงเคราะห์ วิถีพุทธ

การสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธเป็นแนวทางการทำงานที่เน้น พุทธศาสนาเชิงรุกของพระสงฆ์ ภายใต้การทำงานในวิถีของพุทธศาสนาเพื่อสังคม ทั้งวัดและหน่วยงาน/องค์กรที่เกี่ยวข้องสามารถร่วมกันทำงานและกิจกรรมเพื่อ การขับเคลื่อนสังคมให้ก้าวหน้า เพราะหลักการบริหารการสาธารณสงเคราะห์ วิถีพุทธมิได้เพียงมุ่งหวังให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม แต่ยังได้บรรจุหลักการที่สร้าง ความยั่งยืนบนพื้นฐานของการมีคุณธรรม การไม่เบียดเบียนกัน การอยู่ร่วมกัน ในสังคมอย่างสงบสันติ มีปฏิสัมพันธ์บนพื้นฐานเมตตาธรรมต่อกัน และมีความ สามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้ตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยมีได้ปฏิเสธ กระแสโลกาภิวัตน์หรือระบบทุนนิยม อย่างไรก็ตามการสาธารณสงเคราะห์ วิถีพุทธไม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าต้องเป็นกิจกรรมหรือบทบาทของพระสงฆ์ แต่ที่จริง แล้วจะเป็นการทำงานของหน่วยงานหรือองค์กรใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายสงฆ์ หรือฝ่ายฆราวาส แต่ประเด็นสำคัญคือเป็นกิจกรรมและบทบาทที่ใช้หลักธรรม ทางพุทธศาสนาเป็นแกนหลักในการทำงาน เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมไม่ใช่ ของปัจเจกบุคคลหรือเฉพาะกลุ่มบุคคล

บนพื้นฐานหลักธรรมทางพุทธศาสนาการสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ จะเกี่ยวข้องกับการสงเคราะห์ในหลายประเด็น กล่าวคือ (1) ควรสงเคราะห์ ฝ่ายจิตใจให้มีสติปัญญา รู้จักแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง (2) ควรสงเคราะห์ด้าน ศิลธรรม เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน (3) ควร สงเคราะห์ให้มีความสว่างทางจิตวิญญาณ ปฏิบัติตามวิถีแห่งพระพุทธศาสนา (4) ควรสงเคราะห์ให้กินอยู่แต่พอดี และสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง (5) ควรสงเคราะห์ในการให้ธรรม ไม่หลงยึดติดกับสิ่ง มีวเมตามแบบอย่างวัตถุนิยม และ (6) ควรสงเคราะห์ชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ไม่ใช่เพียงรอรับการช่วยเหลือจากภายนอก (พระชยานันทมุนี, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2562) ด้วยเหตุนี้การสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธจึงเป็นแนวทาง ที่จะช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันโดยไม่แตกแยกหรือ ขัดแย้งกัน ความมุ่งหมายของสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธจึงไม่ใช่เป็นเพียงเอา ะไรไปให้แก่ผู้เดือดร้อนหรือตกทุกข์ได้ยาก ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาเงินทอง และสิ่งของไปให้ แต่หมายถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลผู้ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ผ่านหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงวางหลัก แห่งการสงเคราะห์ไว้ หรือกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ธรรมสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ ของสังคมสาธารณสุข

การสนับสนุนหรือส่งเสริมงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ จึงเป็นแนวทาง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่จะช่วยเพิ่มศักยภาพให้แก่พระสงฆ์และประชาชน สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและสนับสนุนความเจริญก้าวหน้าทางธรรม เพราะถ้าประชาชนเข้าถึงการปฏิบัติธรรมแล้วจะเข้าใจถึงคุณค่าของชีวิต รู้ว่าสิ่ง ดึงมาอันควรทำนั้นคืออะไร พระสงฆ์ต้องช่วยชี้แนะแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์ วิถีพุทธเพื่อลดปัญหาสังคม ให้คนใช้ปัญญาในการอยู่ร่วมกัน มีศีลบริสุทธิ์ ไม่เบียดเบียนกัน และช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยนัยนี้การสาธารณสุขสงเคราะห์ วิถีพุทธเป็นแนวทางปฏิบัติที่จะทำให้คนในสังคมใช้หลักธรรมเป็นพลังในการ ขับเคลื่อนสู่สังคมเอื้ออาทร โดยเน้นยุทธศาสตร์การจัดทุกข์ของประชาชนที่

ไม่ใช่เป็นเพียงการสร้างสุขบนความคาดหวังผลประโยชน์ โดยปราศจากความพยายามพึ่งตนเอง รวมทั้งยังมีธรรมเป็นวิถีปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกัน อันจะยังประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์ร่วมกันทั้งฝ่ายสงฆ์และฆราวาส (พระพรหมคุณาภรณ์, 2556) จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายคือการลดทอนปัญหาที่คนในชุมชนและสังคมประสบ

การกำหนดแนวทางสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ควรจะมีการวางนโยบาย และยุทธวิธีที่รัดกุม มีการบริหารงานสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อประชาชน และเข้าช่วยเหลือทำสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์แก่ประชาชนที่เดือดร้อน โดยควรมีรูปแบบการประสานความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์และประชาชนอย่างมีระเบียบแบบแผน (พระมหาดนัย อุพัชฌัน โส และอำนาจ บัวศิริ, 2558) พร้อมทั้งนำหลักธรรมไปแนะนำให้ประชาชนเข้าใจและสามารถนำมาใช้พัฒนาคุณภาพชีวิตได้ พระสงฆ์จึงควรนำเอาหลักธรรมมาสอดแทรกเพื่อการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ เช่น พรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรม กัลยาณมิตรธรรม สปัจริศธรรม เป็นต้น พร้อมทั้งให้การสงเคราะห์ทั้งทางวัตถุและทางจิตใจไปพร้อมกัน อย่างไรก็ตามภายใต้การปฏิบัติงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธในปัจจุบัน จำเป็นต้องอาศัยวิทยาการสมัยใหม่ เช่น เทคโนโลยีสื่อสารแบบสังคมออนไลน์มาสนับสนุนให้สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อการทำงานสาธารณสุขประโยชน์

ทั้งนี้การจะทำความเข้าใจบทบาทการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยได้อย่างชัดเจน ควรจะทำความเข้าใจบทบาทของพระสงฆ์จากอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน³ เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงการทำงานที่จะสามารถนำมา

³ การศึกษานี้ได้จำแนกช่วงเวลาในอดีตกับปัจจุบัน โดยใช้ปี พ.ศ.2531 ซึ่งเป็นปีที่สังคมไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากนโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าของนายกรัฐมนตรีนพ.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ดังนั้นช่วงเวลาในอดีตจึงหมายถึงช่วงเวลาย้อนหลังก่อนปี พ.ศ.2531 ส่วนในปัจจุบันนี้หมายถึงช่วงเวลานับตั้งแต่ปี พ.ศ.2531 จนถึงปี พ.ศ.2561 หรือในราว 3 ทศวรรษที่ผ่านมา

สังเคราะห์ให้เห็นถึงแนวทางการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและสถานการณ์สังคมไทยในอนาคต เพราะทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตพระสงฆ์ไม่สามารถดำเนินชีวิตแยก อยู่โดดเดี่ยวจากคฤหัสถ์ได้ หากไม่มีแนวทางการช่วยเหลือเกื้อกูลกันหรือพึ่งพาอาศัยกันอย่างเหมาะสม ทั้งพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนไทยจะอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างยากลำบาก ในอดีตงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์มักจะเน้นในเชิงความช่วยเหลือสงเคราะห์ประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน จนกระทั่งเมื่อสังคมก้าวเข้าสู่กระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่สังคมที่ทันสมัย บทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ได้ขยายขอบเขตไปสู่การร่วมพัฒนาสังคมเพื่อให้ทันกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชน ในขณะที่ความต้องการช่วยเหลือสงเคราะห์ยังคงมีอยู่ พระสงฆ์ในปัจจุบันจึงต้องมีบทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ทั้งในแนวทางการช่วยเหลือสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ต้องทำงานเชิงรุก ไม่สามารถรอคอยให้ญาติโยมมาร้องขอความช่วยเหลือสงเคราะห์ แต่จะต้องพยายามคิดหากิจกรรมหรือโครงการพัฒนาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลญาติโยมเมื่อพบว่าญาติโยมมีความทุกข์ยากเดือดร้อนในการดำเนินชีวิต อันเป็นการแสดงบทบาทที่เน้นพุทธศาสนาเชิงรุกตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม

บทที่ 2

งานสาธารณ
สงเคราะห์
ของคณะสงฆ์
ในอดีต

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับพุทธศาสนิกชนมีรากฐานมาจากคำสั่งสอนในพุทธศาสนาที่กำหนดให้พระสงฆ์ต้องฝากชีวิตไว้กับประชาชนโดยการรับบิณฑบาตอาหารและปัจจัยสี่ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสสอนพระสงฆ์ให้รำลึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อประชาชนว่า “การบวชนี้อาศัยข้าวที่ชาวบ้านใส่บาตรกินอยู่ เธอพึงทำความอุตสาหะในข้อนี้ตลอดชีวิต... บรรพชิตพึงพิจารณาเนื่องๆ ว่าชีวิตเราเนื่องด้วยผู้อื่น จงทำตัวให้เป็นผู้เลี้ยงง่าย” (พระมหาวรรค จิตตโสภโณ, 2532: 19) ทั้งนี้ประชาชนอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่เป็นการให้ทางวัตถุเพื่อความอยู่รอดของพระสงฆ์ พระสงฆ์ก็ต้องตอบแทนประชาชนด้วยการให้ธรรมเพื่อนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ไม่อยู่บนความประมาทหรือความเสื่อมในทางศีลธรรมและจริยธรรม แต่เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขหรือกลไกทางสังคมและเศรษฐกิจ จนกระทั่งปัจจุบันวัดและพระสงฆ์ถูกลดทอนบทบาทหน้าที่ต่อสังคมไปมาก ดังนั้นเพื่อความเข้าใจบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอดีต จึงควรเริ่มพิจารณาจากแนวคิด อุดมการณ์ และบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์บนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แนวคิดและอุดมการณ์พุทธศาสนาในอดีต

นับตั้งแต่แรกเริ่มที่พุทธศาสนาแพร่เข้ามาในดินแดนสยามประเทศนั้น การนับถือศาสนาของคนไทยมีลักษณะที่ผสมกลมกลืนกันระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาชาวบ้าน (Reynolds 2004: 164-165) โดยศาสนาชาวบ้านในที่นี้หมายถึงความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของผี วิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย แต่ในส่วนของชนชั้นสูงและราชสำนักนั้นเป็นการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติของเทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ด้วยเหตุนี้วิถีปฏิบัติของพุทธศาสนาในอดีตทั้งในส่วนของเกี่ยวข้องกับประชาชนและราชสำนัก จึงผูกพันอยู่กับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมถึงความเชื่อในเรื่องนรกและสวรรค์หรือชีวิตในชาตินี้และชาติหน้า อันเป็นแนวทางในการให้คำอธิบายต่อปัญหาและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม วิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติที่สัมพันธ์กับระบบความเชื่อทางศาสนาเช่นนี้ยังคงอยู่ในสังคมไทยมายาวนานตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัย จนกระทั่งเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลของวัฒนธรรมต่างชาติในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

การที่พุทธศาสนาสามารถดำรงอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนานหลายศตวรรษ กล่าวได้ว่าเป็นเพราะมีวิถีปฏิบัติที่กลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนไทย เมื่อถึงในสมัยอยุธยาตอนต้นพระมหากษัตริย์และราชสำนักได้อาศัยสถาบันสงฆ์ในการจัดการด้านการเมือง สังคม และวัฒนธรรม วัดกลายเป็นศูนย์กลางทางพิธีกรรมและการศึกษาท้องถิ่น โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้ดูแลและให้บริการ รวมถึงมีหน้าที่สอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรม เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม ในยุคนี้ประชาชนมองพระมหากษัตริย์เปรียบเหมือนพระโพธิสัตว์ที่จะนำมนุษย์ไปสู่สุคติ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2542: 71-74) และยังได้เผยแพร่คำสอนและความเชื่อทางศาสนาที่เห็นว่าเป็นประโยชน์กับฝ่ายบ้านเมืองและสังคมลงสู่ท้องถิ่นผ่านทางองค์กรสงฆ์ เพื่อความเป็นเอกภาพในสังคม

อย่างไรก็ตามในช่วงปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่มีผลกระทบต่อพุทธศาสนาอย่างเด่นชัด โดยเกิดขึ้นจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจ ที่ชนชั้นนำในสังคมได้รับอิทธิพลทางความคิดจากชาวตะวันตกและพ่อค้าชาวจีน มาปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางชนชั้นและวิถีชีวิตของคนในทุกระดับสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อความคิดและความเชื่อทางศาสนาของประชาชน จากที่ผูกพันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเหนือธรรมชาติ มาเน้นการอธิบายธรรมในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล บนพื้นฐานความเชื่อที่สัมพันธ์อยู่กับเหตุปัจจัยในทางโลกมากขึ้น คือมีความคิดในเชิงใช้เหตุผลบนความจริงตามปรากฏการณ์สังคมที่เกิดขึ้น และมีความเชื่อในสติปัญญาความสามารถของมนุษย์มากขึ้น รวมทั้งนำเอาความรู้สมัยใหม่ที่รับจากชาวต่างชาติ มาปรับใช้เพื่อเอาชนะธรรมชาติและเพื่อสร้างเสริมประโยชน์ของคนในสังคม (สายชล สัตยานุรักษ์, 2546: 41-42) อย่างไรก็ตามสังคมไทยในช่วงนี้แม้มีความเปลี่ยนแปลงในหลายด้านค่อนข้างชัดเจน แต่ความคิดและความเชื่อในพระพุทธศาสนายังคงมีอิทธิพลอยู่มากในวิถีปฏิบัติของประชาชน รวมถึงศาสนาชาวบ้านที่เน้นในอำนาจเหนือธรรมชาติหรืออิทธิปาฏิหาริย์ยังคงมีอิทธิพลอยู่โดยทั่วไป ขณะที่ศาสนาพราหมณ์ยังคงมีอิทธิพลสูงในราชสำนักและแวดวงคนชั้นสูงของสังคม ซึ่งปรากฏชัดเจนในพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ

พอมาถึงช่วงเสียกรุงศรีอยุธยา ความอดอยากยากแค้นเกิดขึ้นทุกหย่อมหญ้า สังคมไทยในช่วงเวลานั้นมีความสับสนวุ่นวาย ขาดระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน เกิดผลกระทบในหมู่พระสงฆ์และประชาชน พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยต้องลาสิกขาออกมาทำมาหากิน เพราะประชาชนไม่อยู่ในเงื่อนไขที่จะสามารถทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาได้ แต่คนไทยก็ยังคงยึดมั่นในการนับถือพระพุทธศาสนา ด้วยมีความหวังที่จะใช้หลักคำสอนทางศาสนามาช่วยให้สังคมเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น ช่วยให้คำอธิบายสภาพปัญหาที่เป็นอยู่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามกำลังอันควร และสร้างสำนึกในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ทั้งนี้ความทุกข์ที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นได้ชักนำให้คนส่วนใหญ่หันเข้าหาความเชื่อใน

อำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น ด้วยความเชื่อทางศาสนาในลักษณะเช่นนี้ได้สืบทอดต่อมาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี

ในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์สภาพเศรษฐกิจได้เริ่มฟื้นตัวและกลับเข้าสู่ภาวะปกติ พุทธศาสนิกชนได้นำพุทธศาสนามารื้อฟื้นตีความใหม่ตามแนวทางมนุษยนิยม ซึ่งเป็นความเชื่อในพลังอำนาจของมนุษย์มากกว่าพลังอำนาจในสิ่งเหนือธรรมชาติและไสยศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในขณะนั้นมีความพยายามที่จะนิยามพุทธศาสนากันใหม่ โดยพยายามแยกแยะและกลั่นกรองว่าอะไรเป็นพุทธ อะไรไม่ใช่พุทธ และเป็นผลให้ความเชื่อเรื่องผีसाงเทวดาเริ่มถูกกันออกไปเป็นเรื่องนอกพุทธศาสนา แต่แนวคิดพุทธศาสนาแบบมนุษยนิยมก็ยังคงการยอมรับนับถืออยู่ในกลุ่มพระสงฆ์ส่วนน้อย สำหรับประชาชนส่วนใหญ่ยังคงไม่สามารถสลัดทิ้งความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติออกไปได้อย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ทั้งไม่ละทิ้งและไม่ถือเคร่งครัดในจารีตประเพณีเก่าๆ ในขณะที่มีความเชื่อมั่นในสติปัญญาของมนุษย์ว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จในโลกนี้ได้มากกว่า ทั้งนี้กลุ่มผู้นำและราชสำนักได้พยายามผลักดันการขยายตัวของแนวคิดพุทธศาสนาแบบมนุษยนิยม ด้วยการส่งพระสงฆ์จากส่วนกลางออกไปสู่หัวเมืองต่างๆ โดยหวังว่าจะช่วยเสริมสร้างให้ประชาชนมีเอกภาพทางความเชื่อและความคิดทางศาสนามากขึ้น และนำไปสู่การยอมรับอุดมการณ์รัฐที่จะช่วยเสริมให้เกิดความมั่นคงในการเมืองการปกครอง

เมื่อพระสงฆ์จากส่วนกลางถูกส่งไปเป็นเจ้าอาวาสตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อการจัดระเบียบคณะสงฆ์แนวใหม่ จึงมีปฏิกริยาในทางลบต่อวิถีปฏิบัติของพุทธศาสนาในท้องถิ่น ซึ่งมีผลให้ไม่สามารถผสมผสานการทำงานระหว่างพระสงฆ์จากส่วนกลางกับพระสงฆ์ท้องถิ่นและประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นพระสงฆ์จากส่วนกลางยังได้กำหนดกฎเกณฑ์ให้พระสงฆ์ท้องถิ่นใช้ข้อวัตรอย่างใหม่ ที่แปลกแยกจากวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การไม่ให้พระสงฆ์ทำงานประเภทใช้แรงงาน เพราะถือว่าการทำงานอาบเหงื่อและเนื้อตัวเปรอะเปื้อนนั้น เป็นอาการอย่างไพร่

งานดังกล่าวควรให้เป็นเรื่องของฆราวาส ส่วนพระสงฆ์นั้นควรรักษาตัวให้สะอาด ห้ามจีวรประณีต พระสงฆ์จึงถูกห้ามลงมือซ่อมแซมวัดด้วยตนเอง ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามเกี่ยวหญ้าแปกเพื่อมุงหลังคา ห้ามขุดดิน ห้ามตัดหญ้า ห้ามตีกลอง ระเบียบต่างๆ ที่ถูกนำเข้ามาโดยพระสงฆ์จากส่วนกลางนั้นส่วนมากเป็นข้อห้ามที่มีอยู่ในพระธรรมวินัย แต่ก็มีไม่น้อยที่เป็นเพียงค่านิยมของคนเมือง (พระไพศาล วิสาโล 2546: 54-5) อันเป็นภาวะที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีอคติต่อศาสนาชาวบ้านและความไม่เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเอากรอบของวัฒนธรรมเมืองมาเป็นตัวบ่งชี้ความถูกต้องเหมาะสมในวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นสาเหตุเบื้องต้นให้เกิดความแปลกแยกระหว่างพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมกระแสหลักกับศาสนาชาวบ้านในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมรอง

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์รัฐ และพระพุทธศาสนา ได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 โดยการนำของพระวชิรญาณภิกขุ (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4) การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในช่วงแรกนั้นได้ทำให้พระพุทธศาสนายึดถือหลักเหตุผลและวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ด้วยการสร้างคำสอนและเผยแพร่ผ่านคณะธรรมยุติกนิกายที่ทรงก่อตั้งขึ้น ซึ่งให้ละวางสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมถึงคติและความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนรกสวรรค์ที่ผูกติดกับศาสนาชาวบ้านมาช้านาน พระองค์ทรงให้ความสำคัญกับจุดมุ่งหมายที่พึงบรรลุในชีวิตนี้ จุดมุ่งหมายหลักในการปฏิรูปพระพุทธศาสนาเพื่อที่จะชำระทั้งคำสอนและข้อวัตรของพระสงฆ์ให้ตรงตามพระพุทธวจนะมากที่สุด โดยไม่สนใจแนวทางพระพุทธศาสนาที่สืบทอดมาตามประเพณี (พระไพศาล วิสาโล, 2542: 74-75) รวมถึงมีการปฏิเสธแนวคิดเรื่อง “การเป็นพระโพธิสัตว์ของพระมหากษัตริย์” และความคิดทางจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิที่เชื่อกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย (ชาญณรงค์ บุญหนุน, 2545)

การปฏิรูปพระพุทธศาสนาของไทยเริ่มปรากฏผลเด่นชัดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งมีการปฏิรูปคณะสงฆ์อย่างเป็นทางการโดยการนำของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส⁴ การปฏิรูปทำให้คณะสงฆ์ไทยมีความเป็นเอกภาพมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านรูปแบบการปกครอง ด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ พ.ศ.2445 ซึ่งถือว่าเป็นรากฐานของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์สืบมาจนปัจจุบัน และทำให้คณะสงฆ์เป็นองค์กรที่ผูกติดเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ อย่างไรก็ตามการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในช่วงเวลานั้น แม้จะก่อให้เกิดผลดีในแง่การจัดระเบียบองค์กรสงฆ์หลายประการ แต่ก็ได้สร้างปัญหาในระดับท้องถิ่นไว้ไม่น้อยในการปรับเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรม การจัดระเบียบคณะสงฆ์ทำให้พระสงฆ์ทั่วประเทศถูกรวมเข้าอยู่ในโครงสร้างองค์กรสงฆ์เดียวกัน และขึ้นอยู่กับกรปกครองส่วนกลาง เพื่อรองรับบทบาทและโครงสร้างใหม่ของคณะสงฆ์ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาอธิบายใหม่ให้สอดคล้องกับโลกทัศน์และความเปลี่ยนแปลงในสังคม จึงเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาไทยช่วงนั้นเต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงอย่างมากทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ แต่ผลกระทบที่สำคัญคือทำให้พระสงฆ์เห็นห่างและลดความสำคัญต่อชุมชน

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนับจากยุครัตนโกสินทร์ตอนกลางมานั้น หากพิจารณาอิทธิพลของสถาบันสังคมอื่นๆ ต่อการปรับเปลี่ยนสถาบันพุทธศาสนาพบว่าในระยะแรกการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองซึ่งรับอิทธิพลจากต่างชาติได้ชักนำการพัฒนาเศรษฐกิจตามแบบตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย ถือเป็นารเริ่มเปิดประตูสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยม อันเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ชักนำวัฒนธรรมสมัยใหม่

⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก พระองค์ที่ 10 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เสด็จสถิต ณ วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร ได้รับมหาสมณุตตมาภิเษกเมื่อปี พ.ศ.2453 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรงพระอิสริยยศ 11 พรรษา สิ้นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ.2464 พระชันษา 61 ปี (บุหงง ศรีกนก, 2558, ออนไลน์)

มาสู่สังคมไทยผ่านแนวคิดเชิงเหตุผลนิยม พร้อมกับการปรับเปลี่ยนที่เริ่มเกิดขึ้นในสถาบันสงฆ์และวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ที่มีแนวโน้มให้เห็นทั้งด้านบวกและลบ จนกระทั่งจากกล่าวได้ว่ากระแสเศรษฐกิจและสังคมแบบ “ทุนนิยม” และ “บริโภคนิยม” ได้เริ่มแทรกซึมเข้าสู่วิถีปฏิบัติของคณะสงฆ์และวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชน เนื่องจากการตีความหรือเข้าใจหลักธรรมคำสอนคลาดเคลื่อนจากหลักการที่แท้จริงของพุทธศาสนา และดูเหมือนว่าระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมได้กลายเป็นอุดมการณ์สังคมที่ดึงเอาพุทธศาสนิกชนออกห่างจากวัดและพระสงฆ์

บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในอดีต

การวิเคราะห์บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในอดีต นับตั้งแต่หลังสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ ศึกษาข้อมูลจาก “แถลงการณ์คณะสงฆ์”⁵ ซึ่งเป็นเอกสารขั้นต้น (primary data) ที่สะท้อนให้เห็นการดำเนินงานกิจการคณะสงฆ์นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2456 หรือราว 106 ปีที่ผ่านมา ในช่วงรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ข้อมูลจากแถลงการณ์คณะสงฆ์ที่จะช่วยสะท้อนบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยประกอบด้วย ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับกิจการคณะสงฆ์ คำสั่ง ประกาศ ระเบียบ พระดำรัสเทศนา รายงานการประชุมมหาเถรสมาคม การวินิจฉัยอุทธรณ์ และที่สำคัญมากคือรายงานการเสด็จตรวจการคณะสงฆ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

⁵แถลงการณ์คณะสงฆ์ได้เริ่มจัดทำขึ้นฉบับแรกในปี พ.ศ.2456 เพื่อความประสงค์จะรวบรวมข้อมูลข่าวสารในกิจการต่างๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องด้วยคณะสงฆ์ไว้ให้เป็นหมวดหมู่ รวมถึงเรื่องราวที่ควรจะรู้ทั่วถึงกันในบรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย โดยผู้มีกิจเกี่ยวข้องจะได้รับรู้และสามารถสืบค้นได้ แทนที่จะต้องติดต่อเจ้าหน้าที่กันทุกครั้ง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช ได้ตรัสมอบให้มีการรวบรวมพิมพ์หนังสือนี้ โดยอยู่ในหน้าที่ของกรมราชบัณฑิต กระทรวงธรรมการ ทำด้วยทุนของมหาหมกุฎราชวิทยาลัย (แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 1, 2456: 1-2)

กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระสังฆราช เพื่อตรวจเยี่ยมกิจการคณะสงฆ์
ในมณฑลต่างๆ⁶

ข้อมูลแถลงการณ์คณะสงฆ์เป็นข้อมูลขั้นต้นที่ช่วยให้สามารถวิเคราะห์
การทำงานของสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในอดีตช่วงรัตนโกสินทร์
ตอนปลาย สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลามากกว่าหนึ่งศตวรรษ จึงนับเป็น
ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยในเบื้องต้นจะพิจารณาใน 3 ประเด็น คือ
ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน บทบาทด้านสังคมพระสงฆ์ในแนวทาง
พุทธศาสนาเพื่อสังคม และบทบาทสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอดีต

1) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน

จากข้อมูลในแถลงการณ์คณะสงฆ์ช่วยยืนยันให้เห็นว่า นับจากอดีตจนถึง
ปัจจุบันพระสงฆ์กับคนไทยมีความสัมพันธ์ในเชิงพึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอด
ทั้งในทางศาสนาและทางสังคม พระสงฆ์ต้องพึ่งพาปัจจัยสี่และการสนับสนุน

⁶ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเห็นว่าการไปตรวจกิจการคณะสงฆ์มี
ประโยชน์มาก เพราะได้เห็นความเป็นอยู่ของคณะสงฆ์และการนับถือศาสนาของชาวบ้านในหัว
เมืองทั้งหลาย รู้ถึงความสัมพันธ์และสถานการณ์ปัญหาระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้าน ข้อมูลเหล่านี้
ย่อมเป็นประโยชน์ในการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา ช่วยให้สังการไม่คอยผิดพลาด บันทึก
การตรวจการคณะสงฆ์จึงเสมือนเป็นรูปถ่ายที่ช่วยสะท้อนให้เห็นสถานการณ์ปัญหาของกิจการ
คณะสงฆ์ และปัญหาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ได้ดีกว่าการอยู่แต่เฉพาะในกรุงเทพฯ รอคอย
ข้อมูลหรือรายงานจากเจ้าอาวาสและเจ้าคณะต่างๆ ที่อาจผิดพลาด นอกจากนี้ประโยชน์อีกประการ
หนึ่งคือสมเด็จพระมหาสมณเจ้าได้มีโอกาสพบปะและเรียนรู้กิจการคณะสงฆ์ได้จากเจ้าอาวาสและ
เจ้าคณะต่างๆ โดยตรง ได้พบชาวบ้านที่ประสบปัญหาเดือดร้อน ได้ศึกษาเรียนรู้ข้อมูลต่างๆ รวมถึงยัง
ได้แสดงธรรมเทศนาหรือประทานโอวาทเพื่อสั่งสอนทั้งพระสงฆ์และชาวบ้าน เพื่อให้มีวิถีปฏิบัติและ
การดำเนินชีวิตที่เหมาะสม มีความสัมพันธ์ที่ดี สนับสนุนช่วยเหลือกัน หรือร่วมกันแก้ไขปัญหา ทั้งที่
เป็นปัญหาของฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ (แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 8, 2463: 253-254) จึงสามารถ
สะท้อนภาพการดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในอดีตได้ชัดเจน แต่รายงานการ
ตรวจการคณะสงฆ์มีปรากฏอยู่ในแถลงการณ์คณะสงฆ์เฉพาะในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2456-2463
เท่านั้น อันเป็นช่วงก่อนที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าจะสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.2464

จากการบริจาคทรัพย์และสิ่งของจากญาติโยม เพื่อการดำเนินชีวิตและศึกษาปฏิบัติธรรมได้อย่างเหมาะสมกับสมณเพศ ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ให้บริการในด้านพิธีกรรม การเทศนาและอบรมธรรม การให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน รวมถึงการดูแลทุกข์สุขหรือให้คำปรึกษาในปัญหาการดำเนินชีวิตของญาติโยม ทั้งนี้ในอดีตแบบแผนพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนจะดำเนินไปตามพระธรรมวินัยและระเบียบของมหาเถรสมาคม เพื่อให้ทั้งพระสงฆ์และประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างสงบสุขและไม่ขัดแย้งกัน ดังเช่นในปี พ.ศ.2456 มหาเถรสมาคมได้ออกประกาศห้ามไม่ให้พระภิกษุประกอบกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้นอกธรรมเนียมของสมณะ เนื่องจากเกิดคดีฟ้องร้องในศาล จากการที่มีพระภิกษุบางรูปบุกรุกจับจองที่ดินของราษฎรเพื่อบุกเบิกทำนา และมีพระภิกษุบางรูปทำการค้าขาย โดยหลักการแล้วพระภิกษุไม่ควรจะประกอบการทำมาหากินเฉกเช่นเดียวกับประชาชน เพราะพระภิกษุได้รับบริจาคทรัพย์และถวายบิณฑบาตจากประชาชน โดยคาดหวังให้พระภิกษุได้ปฏิบัติธรรมเพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนา พระภิกษุจึงไม่ควรจะออกไปประกอบการทำมาหากิน จนกลายเป็นการแย่งชิงผลประโยชน์ เป็นการผิดธรรมเนียมของสมณะ ในประเด็นนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงมีพระดำรัสไว้ในแถลงการณ์คณะสงฆ์เพื่อห้ามไม่ให้พระภิกษุประกอบการทำมาหากิน เช่น ทำนา หรือค้าขาย แต่ข้อนี้ไม่ได้รวมถึงการที่พระภิกษุช่วยเป็นธุระในการจัดพิธีกรรมหรืองานศพให้ หรือการช่วยรักษาอาการเจ็บไข้ของประชาชน และได้รับผลประโยชน์จากประชาชนเป็นการสมนาคุณ (แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 1, 2456: 493-494) โดยควรเป็นเฉพาะกิจกรรมที่ประชาชนไม่สามารถดำเนินการเองได้ แต่ต้องพึ่งพาพระสงฆ์ในการเป็นสื่อดำเนินการหรือให้บริการ

นอกจากนี้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสในคราวที่เสด็จตรวจราชการคณะสงฆ์อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ในมณฑลฝ่ายเหนือ เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2457 ได้ทรงประทานโอวาทแก่พระสงฆ์และประชาชนที่นำภัตตาหารมาถวายพระสงฆ์ผู้ตามเสด็จและพระสงฆ์ท้องถิ่น

ในประเด็นความสัมพันธ์และการทำหน้าที่ต่อกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชน บนพื้นฐานการพึ่งพาอาศัยกันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ภิกษุสงฆ์กับชาวบ้าน ภิกษุสงฆ์มีหน้าที่จะสั่งสอนเขาจากความชั่ว ให้ประพฤติแต่ความดี ตลอด จนถึงเมื่อเขาเอาลูกเต้ามาฝาก ก็ตั้งใจสั่งสอนในวิชาความรู้ให้ด้วยเมตตาปราณีจริงๆ ส่วนชาวบ้านแลที่เป็นศิษย์ก็ควรรู้จักคุณพระศาสนา แลแล้วช่วยทำนุบำรุงพระศาสนา ตั้งต้นแต่ช่วยกิจการในวัดซึ่งเกิดขึ้น และควรเคารพนับถือรู้จักอุปการคุณของพระสงฆ์ หรือเมื่อท่านมีกิจการอะไรเกิดขึ้น ก็ช่วยท่านทำตามกำลัง เป็นต้น...”

(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 3, 2458: 183-184)

รวมถึงพระดำรัสของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าในคราวอนุโมทนาโชติกส์วสันต์บุญนิธิ จากการศึกษาที่ได้ปริจาครทรัพย์เพื่อบำรุงการเรียนแก่พระนิสิตของมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2462 ซึ่งมีประเด็นที่สะท้อนให้เห็นถึงการเสียสละของประชาชนช่วยสนับสนุนพระสงฆ์และกิจการพระพุทธศาสนา ดังความตอนหนึ่งว่า

“...ฝ่ายคฤหัสถ์ได้เฉลี่ยทรัพย์อันตนหาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง หรือด้วยการลงทุนที่ต้องเสี่ยงได้เสี่ยงเสียมาบำรุงพระสงฆ์ ด้วยปัจจัยสี่ เพื่อมีกำลังทำกิจพระศาสนาบ้างน้อยบ้างตามกำลังทรัพย์ประกอบกับศรัทธา ...นับว่าได้ทำในทางอันจะยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่พระศาสนา...”

(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 7, 2462: 153-154)

2) บทบาทสังคหฐานะของพระสงฆ์

เมื่อพระสงฆ์ไม่สามารถประกอบอาชีพหารายได้เป็นของตนเองได้ และต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากประชาชน พระสงฆ์จึงต้องมีหน้าที่ในการตอบแทนประชาชน ชุมชน และสังคม ไม่เพียงบทบาทหน้าที่ทางศาสนา แต่ยังคงควรจะมีบทบาทในเชิงการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม ซึ่งจะเห็นได้จากที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงมีพระดำรัสเตือนพระอุปัชฌายะทั้งหลาย เมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2456 เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของการมีบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการสอนธรรมและดูแลทุกข์สุขของประชาชน รวมถึงบทบาทของพระสงฆ์ในเชิงเป็นสื่อประสานระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังความตอนหนึ่งว่า

“...พวกภิกษุเราก็อยู่ในจำพวกคนคอยกิน ท่านผู้ปกครองปล่อยให้ตั้งอยู่ไม่กำจัดเสีย ข้ายังทำนุบำรุงเป็นพิเศษอีก ก็เพราะพวกเราทำประโยชน์ให้แก่บ้านเมืองอยู่บ้าง ถ้าไม่มาก ไม่ใช่ผู้อยู่กินเปล่าทีเดียว พวกเราปฏิบัติตนเป็นผู้นำแลสั่งสอนประชาชนในทางพระพุทธศาสนา ให้ตั้งอยู่ในธรรมสุจริต เว้นจากเบียดเบียนกันแลกัน เป็นเจ้าสำนักเลี้ยงดู เอาธุระในการเล่าเรียนของเด็กๆ บุตรราษฎร เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา สุขทุกข์ของชาวบ้าน เป็นกัลยาณมิตรของผู้ปกครอง เป็นผู้ชักโยงในรวางพวกผู้ปกครองกับพวกราษฎรให้สนิทสนม...”
(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 1, 2456: 156-157)

นอกจากนี้ วันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ.2457 เมื่อเสด็จตรวจราชการคณะสงฆ์อำเภอสุวรรณคโลก จังหวัดสุโขทัย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงประทานโอวาทแก่พระสงฆ์ที่วัดสว่างอารมณ์ให้ทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรมที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคม และพระพุทธศาสนา ดังเป็นดวงเทียนที่จุดขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยไม่ใช่ปล่อยให้หมดมลายไปโดยเปล่า

ประโยชน์ ดังความตอนหนึ่งว่า

“...คนเราที่เกิดมา ควรจะทำความดีของตนให้เป็นประโยชน์
ไม่ควรจะปล่อยให้ล่วงไปเสียเปล่า...ชีวิตเปรียบเหมือนเทียนที่เผา
จุดลงไปให้เล่มหนึ่ง บุคคลปล่อยให้หมดไปเฉยๆ ด้วยไม่ได้ใช้
ทำอะไร ก็หาประโยชน์มิได้ ต่อให้หมดไปด้วยการอันเป็น
ประโยชน์ เช่น จุดบูชาพระหรือจุดคูหนังสือ เป็นต้น เทียน
ดวงนั้นจึงมีประโยชน์ฉันใด แม้ชีวิตของบุคคลก็เช่นเดียวกัน
ทางที่จะทำความดีของตนให้เป็นประโยชน์นั้น เบื้องต้นจงตั้งตน
ในสัมมาปฏิบัติ มีhiriโอบัตตะ เปนต้น เมื่อบริบูรณ์ด้วย
คุณสมบัตินี้ ก็พึงช่วยเอาธุระพระศาสนา ช่วยกันปกครอง
หมู่คณะให้อายุพระศาสนายืนสืบต่อไป เมื่อทำตนได้เช่นนี้
จึงจะชื่อว่าไม่ทำความดีให้ล่วงไปเสียเปล่า... คนเราเนื่องกัน
เหมือนร่างกายเช่นนี้ จึงเป็นหน้าที่จำต้องรับผิดชอบช่วยกัน
ป้องกันทุกคน เพราะฉะนั้นควรจะช่วยกันทำตนให้เป็น
ประโยชน์แก่แผ่นดิน...”

(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 3, 2458: 195-199)

จากรายงานตรวจราชการคณะสงฆ์ในจังหวัดลพบุรีระหว่างวันที่ 7-14
พฤษภาคม พ.ศ.2460 ของพระครูโยคานุกุล เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี ได้แนะนำ
เจ้าอาวาสและพระสงฆ์หลายเรื่องในประเด็นบทบาทของคณะสงฆ์ ทั้งหน้าที่
ภายในวัดและหน้าที่ทางสังคมร่วมกับชาวบ้านและชุมชนในเชิงการช่วยเหลือ
เกื้อกูลกัน ดังความตอนหนึ่งว่า

“จงอุส่าตั้งใจปกครองรักษาวัดให้เรียบร้อย... แลหมั่นรักษา
กิจวัดดี... ควรจะมีจิตต์ประกอบไปด้วยพรหมวิหาร แนะนำ
สั่งสอนพระเณรที่อยู่ในความปกครองให้มีความรู้เพื่อจะได้
ปฏิบัติให้สมควรเป็นพระที่ดี และจงมีสังคหวัตถุ์เกื้อกูลแก่

ภิกษุแลสามเณรตามสมควร... อนึ่งควรจะทำความกลมเกลียวกับชาวบ้าน หมั่นแนะนำสั่งสอนเขาให้เข้าใจในทางพระศาสนา เมื่อเขานำเอาเด็กมาฝากก็ควรจะมีจิตต์เมตตาแนะนำสั่งสอนให้ได้รับความรู้ตามสมควร อันวัดกับบ้านต้องอาศัยซึ่งกันและกัน วัดจะมีความเจริญหรือบริบูรณ์ด้วยปัจจัยก็ด้วยอาศัยชาวบ้านเขาเกื้อกูลอุดหนุน...”

(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 5, 2460: 235-236)

3.) บทบาทสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์

บนพื้นฐานความสัมพันธ์ในเชิงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชน เมื่อพระสงฆ์พบว่ามีความทุกข์หรือความเดือดร้อนเกิดขึ้นแก่ประชาชนและสังคม พระสงฆ์จึงต้องเข้ามาร่วมจัดกิจกรรมสงเคราะห์หรือพัฒนาสังคมเพื่อช่วยเหลือหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ประชาชนและสังคม เช่น การรักษาพยาบาลแก่ประชาชนผู้เจ็บป่วย ซึ่งโดยนัยหนึ่งคือการตอบสนองหรือปลดเปลื้องหนี้จากการที่ประชาชนเป็นผู้คอยดูแลสนับสนุนปัจจัยสี่และชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงประทานโอวาทแก่พระสงฆ์และราษฎรที่มารับเสด็จและร่วมทำบุญเมื่อทรงเสด็จตรวจราชการคณะสงฆ์อำเภอสนามแจง จังหวัดลพบุรี ในมณฑลกรุงเก่า เมื่อวันที่ 19 มกราคม พ.ศ.2458 ดังความตอนหนึ่งว่า

“...อนึ่งชาวบ้านเขาหากินลงทุนรอน เสี่ยงได้เสี่ยงเสีย แล้วยังแบ่งส่วนมาบำรุงพระสงฆ์ เช่นนี้ เพราะเขาเห็นแก่พระศาสนา ฝ่ายพระสงฆ์ควรเปลื้องหนี้ของเขา ด้วยเอาเปนธุระพระศาสนา สั่งสอนเขาให้ตั้งอยู่ในความดี รับเอาลูกเต้าของเขามาเลี้ยงไว้ เอาใจใส่ปกครองแลสั่งสอนให้ได้ความรู้แลตั้งตัวในความดี ดังนี้ จึงจะเปลื้องหนี้ของเขาได้ ...และควรมีความสามัคคีแก่พวกชาวบ้านใกล้ไกล เปนสหายของเขาใน

คราวทุกข์สุข ช่วยเอื้อเพื่อแก่เขาในเวลาเจ็บไข้ ดังนี้จึงจะผูก
ความสามัคคีกับชาวบ้านไว้ได้...”

(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 4, 2459: 65-66)

สำหรับการทำงานสาธารณสงเคราะห์ ทั้งการสงเคราะห์ช่วยเหลือ
และการพัฒนาสังคม มีแนวทางสอดคล้องกับหลักธรรม “ทาน ศีล ภาวนา” ดังที่
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงประทานโอวาทแก่
พระสงฆ์และราษฎรที่มารับเสด็จและร่วมทำบุญ ในคราวที่เสด็จตรวจราชการ
คณะสงฆ์อำเภอโพประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ในมณฑลพิษณุโลก เมื่อวันที่
9 มีนาคม พ.ศ.2460 ความตอนหนึ่งว่า

“...บุญคือทำใจดีว่ายอมเป็นเหตุให้ได้ความสุข แลทาง
ทำบุญคือทำทาน รักษาศีล จำริญภาวนา ทรงจำแนกทาง
ทั้ง 3 นี้โดยลำดับกัน ประการที่ต้น พึงทำความเผื่อแผ่ไม่
เหนแก่ตัวมากเกินไป เพราะการให้ปันเผื่อแผ่เป็นเครื่องหมาย
น้ำใจที่ดี คนใจคับแคบเขาก็มีทรัพย์เลี้ยงตัวเองได้ เป็นแต่
ไม่เอื้อเพื่อแก่ใคร ทำไม่จึงพากันข้อนขอดเกลียดขังเขา เพราะ
เขาขาดความเผื่อแผ่ คนผู้เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ผู้อื่น ทำไมเขาจึง
พากันนิยมรักใคร่ เพราะเขาได้เฉลี่ยสุขอันเขาจะพึงได้ให้แก่ผู้
อื่นด้วย ประการที่ 2 พึงรักษาศีลประพฤติกายวาจาให้
เรียบร้อย ไม่พึงเบียดเบียนกัน แลพึงรู้จักรักษามารยาทเป็น
ต้นว่า นุ่งห่มเดิรนั่งให้สงบเสงี่ยม ทรงแสดงศีล 5 เป็นอย่าง
ต่ำ... ประการที่ 3 พึงเจริญภาวนาอบรมใจในความตั้งงาม คือ
คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่คิดเบียดเบียนกัน ใจอันผ่อง
ใสย่อมเป็นปัจจัยความรักาศิลบิริสุทธิ์ แลความพอใจ
เอื้อเพื่อเผื่อแผ่บริจาคทาน...”

(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 7, 2462: 293-294)

อีกประการหนึ่งการจะแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์พระสงฆ์จะต้องฝึกปฏิบัติให้มีคุณสมบัติพื้นฐานบางประการ โดยเฉพาะการเป็นผู้รู้จักประมาณตน เป็นผู้สันโดษ สร้างเสริมสติปัญญา และมีความเพียรเป็นที่ตั้งเพื่อการเป็นพระสงฆ์ที่อยู่ในหลักธรรมอย่างเหมาะสม และอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมตามแนวทางของพระพุทธองค์ ดังที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงประทานโอวาทสอนแก่พระสงฆ์และราษฎรที่มารับเสด็จและร่วมทำบุญ ในคราวที่เสด็จตรวจราชการคณะสงฆ์อำเภอโพทะเล อำเภอบางคาน และอำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตร ในมณฑลพิษณุโลก เมื่อวันที่ 11-13 มีนาคม พ.ศ.2460 ความตอนหนึ่งว่า

“...ภิกษุตั้งอยู่ในสังวร เป็นผู้รู้จักประมาณ เป็นผู้สันโดษ เป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะ แลเป็นผู้มีเพียรอย่างนี้ ย่อมเป็นสมณะที่ดี สมควรสืบอายุพระศาสนา เป็นอันได้บูชาพระศาสดาด้วยบูชาอย่างยิ่ง แม้คฤหัสถ์ผู้ได้ฟัง มาอนุโลมปฏิบัติตามพระสงฆ์ เช่น ประพฤติเรียบร้อย รู้จักประมาณในการแสวงหา รู้จักทำให้พอด้วยของที่แสวงหาได้ มีสติสัมปชัญญะ รวบรวมผลาดความปลั่ง เพียรทำความดีหลีกเลี่ยง จักเป็นสัตบุรุษดุจกัน... ได้ประพฤติประโยชน์แก่ประชาชนเป็นอันมาก ควรคนในภายหลังจะถือเอาเป็นตัวอย่างประพฤติตามทำชีวิตของตนให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองแลพระศาสนา...”

(แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 7, 2462: 301, 304)

เมื่อพิจารณาบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอดีต จากข้อมูลในแถลงการณ์คณะสงฆ์กล่าวได้ว่าพระสงฆ์ได้บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์ต่อสังคมไทยมากมาย มีบทบาทเป็นผู้นำทั้งทางจิตใจและทางสังคม รวมถึงวัดได้เป็นส่วนประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ของชุมชนทั้งในเขตเมืองและ

ชนบท เพราะบนพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน วัดมีบทบาทเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์กลางทางสังคม ดังนี้

1) วัดเป็นสถานที่ประพฤติพรหมจรรย์ ที่ประชาชนส่งกุลบุตรไปบรรพชา หรืออุปสมบท เพื่อศึกษาพุทธธรรม และเป็นสถานที่ที่ประชาชนไปถือศีล ฟังธรรม บำเพ็ญความดีงามทางศาสนา

2) วัดเป็นสถานที่ที่ประชาชนส่งกุลบุตรมารับการฝึกอบรมธรรมและเล่าเรียนวิทยาการต่างๆ ตามที่มีสอนในวัดแต่ละยุคสมัย เพื่อการประกอบอาชีพ หรือสร้างรายได้และเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม

3) วัดเป็นสถานที่จัดงานบุญประเพณีต่างๆ ของชุมชน เช่น งานก่อพระเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ งานเทศน์มหาชาติ งานลอยกระทง ฯลฯ

4) วัดเป็นสถานที่สำหรับประชาชนมาทำบุญ บำเพ็ญกุศล ฌาปนสถาน และประกอบพิธีกรรมทั้งสำหรับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน

5) วัดเป็นสถานที่รักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น พระสงฆ์ทำหน้าที่รักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย ทั้งโดยการใช้สมุนไพร น้ำมันต์ และเวทมนต์ รวมทั้งการรักษาจิตใจด้วยธรรม

6) วัดเป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานประชาชนยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตและศึกษาเล่าเรียน ตลอดจนผู้ใหญ่ที่ยากจนได้มาอาศัยยังชีพ

7) วัดเป็นสถานที่พักอาศัยของคนเดินทาง ผู้ยากไร้ หรือผู้ประสบภัยคุกคาม เพื่อเป็นที่พักพิงชั่วคราวตามความจำเป็นหรือเมื่อประสบภัยและเผชิญปัญหา

8) วัดเป็นสถานที่ที่ประชาชนได้มาพบปะสังสรรค์และพักผ่อนหย่อนใจ โดยจัดบริเวณวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และร่มรื่น

9) วัดเป็นศูนย์กลางของศิลปกรรมแขนงต่างๆ เช่น จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ปฏิมากรม และวรรณกรรม เป็นต้น

10) วัดเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทหรือความขัดแย้ง และมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้คำปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ ของประชาชน

11) วัดเป็นสถานที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมของชุมชน เช่น การจัดประชุม หมู่บ้านที่วัด เพื่อบอกแจ้งกิจการต่างๆ ทั้งของชุมชนและของราชการ เป็นต้น

12) วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับเก็บของใช้ต่างๆ ซึ่งประชาชนจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานที่วัดหรือขอยืมไปใช้เมื่อคราวมีงานที่บ้านและในชุมชน

บทบาทในอดีตดังกล่าวข้างต้นของวัดสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทด้านสังคมที่วัดและพระสงฆ์ให้บริการตามความจำเป็นและความต้องการของประชาชน บทบาทเช่นนี้เด่นชัดมากในชนบทที่อยู่ห่างไกลไม่ได้รับบริการจากรัฐอย่างทั่วถึง แต่เมื่อสังคมไทยเข้าสู่ยุคการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในช่วงทศวรรษ 2500 บทบาทสังคมของพระสงฆ์ก็ถูกสถาบันใหม่ๆ เข้ามาทำหน้าที่แทน เพราะการพัฒนาประเทศในยุคนี้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลให้ค่านิยมและวัฒนธรรมของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม เกิดปัญหาความยากจน เกิดความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ การแก่งแย่งทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และปัญหาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่เสื่อมโทรมลงจนถึงช่วงทศวรรษ 2520 พระสงฆ์ส่วนหนึ่งได้เริ่มต้นตัวต่อสถานการณ์ปัญหาเดือดร้อนและปัญหาที่อยู่พัฒนาของประชาชน จึงได้ปรับเปลี่ยนบทบาทเชิงรุก โดยเริ่มเป็นฝ่ายออกไปหาประชาชน ไปร่วมพัฒนาและช่วยเหลือประชาชน ทั้งโดยอาศัยกำลังของพระสงฆ์หรือโดยร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งในเมืองและชนบท การทำงานของพระสงฆ์กลุ่มนี้เรียกโดยรวมว่า “งานสังฆพัฒนา”

งานสังฆพัฒนาหมายถึงกิจกรรมหรืองานพัฒนาที่พระสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ หรือมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ดำเนินการ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในสังคมไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งครอบคลุมทั้งกิจกรรมที่เน้นการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ยากไร้ กิจกรรมการแก้ไข ปัญหาของชุมชนจากการประกอบอาชีพหรือจากภัยพิบัติต่างๆ และกิจกรรมการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตหรือสภาวะของประชาชน การแสดงบทบาท

สังคมนั้นถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์อันเป็นผลกระทบส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย

อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาถึงการเริ่มต้นเข้ามาแสดงบทบาทการพัฒนาสังคมของพระสงฆ์อย่างเป็นทางการ กล่าวได้ว่ามีจุดเริ่มต้นในปี พ.ศ.2507 เมื่อรัฐบาลของพลเอก ถนอม กิตติขจร และองค์กรปกครองคณะสงฆ์ได้ร่วมกันผลักดันโครงการพระธรรมทูตและโครงการพระธรรมจาริก ซึ่งได้ระดมพระสงฆ์ให้เข้ามาสนับสนุนโครงการ เพื่อการพัฒนาชนบทและการสร้างบูรณการแห่งชาติอันเป็นความพยายามของรัฐบาล ที่จะแสวงหาความชอบธรรมและสร้างเสถียรภาพให้กับระบบการปกครองเผด็จการของตน โดยการเร่งรัดการพัฒนาประเทศเพื่อสนองความต้องการของประชาชนทางด้านวัตถุ โครงการพระธรรมทูตและโครงการพระธรรมจาริกจึงถูกวางแผนและกำกับดูแลอย่างใกล้ชิดโดยหลายหน่วยงานรัฐ คือ กรมการศาสนา กรมการพัฒนาชุมชน กรมประชาสัมพันธ์ และหน่วยพัฒนาของกองทัพไทย รวมถึงมีการสนับสนุนทั้งทางด้านวิชาการ การปฏิบัติ และงบประมาณ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นผู้ให้การอบรมแนวทางพัฒนา ให้แก่พระสงฆ์ที่ได้รับการคัดเลือกให้เข้าร่วมในโครงการ เพื่อให้พระสงฆ์ทำงานพัฒนาชุมชนตามแนวทางที่รัฐบาลได้กำหนดขึ้น

โครงการพระธรรมทูต พระธรรมทูตคือผู้ที่เดินทางออกไปแสดงธรรมในที่ต่างๆ ทำหน้าที่เสมือนทูตทางธรรม โดยทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนาออกไปยังดินแดนต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ (พระธรรมกิตติวงศ์, 2551: 646) แต่ในระยะแรกโครงการพระธรรมทูตเน้นการเผยแผ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีเป้าหมายแฝงคือการสร้างบูรณาการและความมั่นคงของชาติ โดยรัฐบาลได้มอบหมายให้พระธรรมทูตเข้าไปอบรมประชาชนให้เข้าใจและศรัทธาในพุทธศาสนา และแนะนำแนวทางการพัฒนาชนบทในรูปแบบต่างๆ แต่ส่วนมากเน้นการสร้างและปรับปรุงถนน บ่อน้ำ และพัฒนาวัด

ทั้งนี้ปรัชญาของโครงการพระธรรมทูตคือถ้าหากประชาชนยึดมั่นในพุทธศาสนาแล้ว ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในฐานะที่เป็นคนไทยก็จะตามมา และจะไม่หันเหไปสนับสนุนลัทธิคอมมิวนิสต์ พระธรรมทูตขณะนั้นส่วนใหญ่เป็นคณะสงฆ์จากส่วนกลางที่ถูกส่งออกไปยังชนบท แต่มีส่วนหนึ่งที่เป็นพระสงฆ์ในท้องถิ่น ซึ่งเจ้าคณะจังหวัดเสนอชื่อเข้ามาให้ส่วนกลางพิจารณา สำหรับพระสงฆ์จากส่วนกลางนั้นคัดเลือกจากผู้ที่อาสาสมัครมาร่วมโครงการและพระนิสิตจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ทั้งนี้รัฐบาลมีความคาดหวังการทำงานของพระธรรมทูตในช่วงเวลานั้น ดังนี้

- 1) เพื่อเสริมสร้างศรัทธาของประชาชนให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
- 2) เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความปลอดภัยแห่งประเทศชาติและศาสนา
- 3) เพื่อส่งเสริมและปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรม และให้คำแนะนำทางจิตใจแก่ประชาชน
- 4) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนที่นับถือศาสนาต่างกัน
- 5) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีและความร่วมมือกันระหว่าง ข้าราชการประชาชน พระสงฆ์ และผู้นำทางศาสนา ในการพัฒนาประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน (สง่า พิมพ์พงษ์, 2551)

ในการดำเนินงานโครงการมีพระธรรมทูตจำนวน 3-6 รูปอยู่ประจำหมู่บ้านแห่งหนึ่งราว 5-7 วัน แล้วเคลื่อนที่ไปเรื่อยๆ จนหมดเขตท้องที่รับผิดชอบปฏิบัติงาน และหมุนเวียนทำเช่นนี้เป็นประจำทุกปี ทั้งนี้วิธีการปฏิบัติงานของพระธรรมทูตจะใช้การเทศนาสั่งสอน การอบรม สนทนา และอภิปรายธรรมตามที่ต่างๆ รวมทั้งการออกเยี่ยมเยียนให้คำแนะนำและให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น มีการแจกเสื้อผ้า หนังสือ ยารักษาโรค และสิ่งอื่นๆ ที่จำเป็น และในบางพื้นที่อาจจะเข้าร่วมกับประชาชน

ก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เช่น สร้างถนน สะพาน บ่อน้ำ ขุดลอกคูคลอง เป็นต้น การทำงานของพระธรรมทูตจึงไม่ได้เน้นเพียงงานด้านการเผยแผ่ แต่ยังเป็นงานในลักษณะการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม ซึ่งก็คือบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอดีต

โครงการพระธรรมทูตนี้กรมการศาสนาได้ประเมินผลการปฏิบัติงานในช่วงระหว่างปี พ.ศ.2508-2520 ว่าประสบผลดีต่อการพัฒนาชุมชนและความเลื่อมใสศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง แต่การประเมินผลดังกล่าวเป็นการประเมินผลในเชิงสถิติโดยหน่วยงานผู้รับผิดชอบ ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยประเมินผลของนักวิชาการชาวไทยและต่างประเทศหลายท่านที่สรุปว่า โครงการพระธรรมทูตถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐบาล ส่งผลให้เกิดความสงสัยในแง่ความบริสุทธิ์และความเป็นอิสระของสถาบันสงฆ์ และทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธรศาสนาได้ (Somboon Suksamran, 1977; Keyes, 1971: 560; Mulder, 1973: 23) บทบาทของพระธรรมทูตจึงกล่าวได้ว่าไม่ประสบความสำเร็จตามที่รัฐบาลคาดหวังไว้ ทั้งในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์และส่งเสริมการพัฒนาชุมชน เพราะพระธรรมทูตเข้าไปทำงานในแต่ละพื้นที่ในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เพียงไม่กี่วันในรอบหนึ่งปี ความสนใจและร่วมมือจากประชาชนและพระสงฆ์ในท้องถิ่นจึงเป็นเพียงผิวเผิน ขาดการต่อเนื่องและไม่จริงจังในการมีส่วนร่วมพัฒนาชนบท

หลังจากนั้นการทำงานของพระธรรมทูตยังคงถูกดึงเข้ามาร่วมสนับสนุนกิจกรรมของรัฐบ้างตามโอกาสและตามสถานการณ์ปัญหา ตัวอย่างเช่นในช่วงทศวรรษ 2540 มหาเถรสมาคมตัดสินใจส่งพระธรรมทูตมากกว่า 50 รูปลงไปในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือยะลา ปัตตานี และนราธิวาส การส่งพระธรรมทูตไปครั้งนี้ไม่ได้เน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการพัฒนาชนบทดังเช่นในอดีต แต่เป็นการส่งพระธรรมทูตลงไปเพื่อสร้างเสริมกำลังใจให้แก่พระสงฆ์ สามเณรของวัดต่างๆ ในพื้นที่ 3 จังหวัดนั้น เนื่องจากปัญหาความรุนแรง

ที่เกิดในพื้นที่ได้กระทบต่อสวัสดิภาพและขวัญกำลังใจของพระสงฆ์สามเณร บางวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อันตรายพระสงฆ์สามเณรไม่กล้าที่จะออกไปบิณฑบาต และไม่ได้รับการสนับสนุนปัจจัยสี่อย่างพอเพียง (แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 92 ตอนที่ 11, 2547: 25-27) สำหรับพระธรรมทูตที่เดินทางไปภาคใต้นั้น ล้วนเป็นผู้ที่ได้รับการถวายความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และได้รับการอบรมให้ทราบถึงแนวทางการปฏิบัติงานและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่อาจเกิดขึ้น (ดวงศักดิ์ ชื่นสินธุ, 2547: 33) จึงกล่าวได้ว่าโครงการพระธรรมทูตได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานกิจกรรมไปตามความเหมาะสมของสถานการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือตามความต้องการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของคณะสงฆ์และรัฐบาลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

โครงการพระธรรมจาริก คือโครงการที่จัดส่งพระสงฆ์ที่ได้รับการอบรมให้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่ชาวเขาภาคเหนือ โดยเป็นความร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์และกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อชักจูงชาวเขาให้เปลี่ยนจากนับถือผีมานับถือศาสนาพุทธ โครงการนี้มีปรัชญาการทำงานคือ ถ้าหากชาวเขานับถือหรือมีศรัทธาในพุทธศาสนาแล้วจะเกิดความรู้สึกเป็นคนไทย และจะยอมรับวัฒนธรรมไทย กระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ไม่หันไปสนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์ โครงการนี้จึงมีเป้าหมายทั้งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ช่วยพัฒนาชาวเขา และการต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ ดังที่ปรากฏในวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก ดังนี้

- 1) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขา และอบรมศีลธรรมตลอดจนหน้าที่พลเมืองดีแก่ชาวเขา
- 2) เพื่อเร่งกระชับความสัมพันธ์ทางจิตใจกับชาวเขา โดยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นสื่อกลาง อันจะทำให้ชาวเขามีความจงรักภักดีต่อประเทศชาติมากยิ่งขึ้น และเป็นการง่ายต่อการพัฒนาของทางราชการ

3) เพื่อให้การสงเคราะห์ด้านการศึกษา การรักษาพยาบาล การช่วยเหลือ ในการแก้ปัญหาเดือดร้อนเฉพาะหน้าต่างๆ ตลอดจนแนะนำการพัฒนาระบบ สาธารณสุข เกษตรกรรม เศรษฐกิจ และการคมนาคมให้แก่ชาวเขา

4) เพื่อฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรชาวเขาทั้งด้านปริยัติธรรมและด้าน สามัญศึกษา เพื่อเข้าร่วมเป็นพระธรรมจาริก เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธ ศาสนาตามภูมิลำเนาเดิมของตน และทำประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่นและบ้านเมือง (โครงการพระธรรมจาริก, 2538)

โครงการพระธรรมจาริกมีหน่วยงานหลักที่ให้การสนับสนุน ทั้งในด้าน งบประมาณและการประสานงาน คือกรมประชาสัมพันธ์ กระทรวงมหาดไทย โดยมีศูนย์อบรมพระพุทธรศาสนาแก่พระภิกษุสามเณรชาวเขาที่วัดศรีโสดา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2513 ทำหน้าที่เป็นศูนย์ อำนวยการปฏิบัติงานของพระธรรมจาริกทั้งหมด พระธรรมจาริกที่ไปปฏิบัติ งานในชุมชนชาวเขาในระยะแรกนั้นส่วนใหญ่ถูกคัดเลือกมาจากพระนิสิตใน มหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อให้ออกไปปฏิบัติศาสนกิจในระยะสั้นๆ ระหว่างปิดการ ศึกษาภาคฤดูร้อนร่วมกับพระสงฆ์ในท้องถิ่นภาคเหนือที่ทางวัดศรีโสดาคัดเลือก ไว้ เมื่อพระธรรมจาริกเข้าไปถึงหมู่บ้านจะพบปะกับผู้นำในหมู่บ้าน เพื่อขอความ ร่วมมือสร้างอาคารพระธรรมจาริกประจำหมู่บ้าน จากนั้นออกปฏิบัติศาสนกิจ เช่น แนะนำทำวัตรสวดมนต์ ฟังสมาธิ เทศนาธรรม บรรยายธรรม สันทนาธรรม แนะนำการทำศาสนพิธี การบำเพ็ญกุศลต่างๆ แนะนำให้มีการบวชพระ เลิก นับถือผี ในด้านสังคมสงเคราะห์จะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกิจการต่างๆ ในชุมชน สอนภาษาไทย ช่วยเหลือด้านการปฐมพยาบาล แจกยารักษาโรค รักษา ผู้ติดฝิ่น และพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ เช่น สร้างโรงเรียน สร้างศาลาที่พักคน เดินทาง ประปาหมู่บ้าน ฝายน้ำล้น ถนน สะพาน ส่งเสริมการปลูกพืชไร่ พืชผัก เลี้ยงสัตว์ และด้านสุขอนามัยต่างๆ

ผลการดำเนินงานของโครงการพระธรรมจาริก หากเปรียบเทียบกับโครงการพระธรรมทูตแล้ว กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จสูงกว่ามาก แม้ว่าจะมีเป้าหมายทางการเมืองเช่นเดียวกัน แต่โครงการพระธรรมจาริกมีความพยายามที่จะพัฒนาเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตของชาวเขา รวมถึงได้ผลในทางการเมือง ศาสนา และการพัฒนามากกว่าโครงการพระธรรมทูต แต่ความสำเร็จในระยะแรกนั้นยังมีลักษณะผิวเผิน เพราะมีอุปสรรคสำคัญในเรื่องภาษา พระธรรมจาริกไม่สามารถสอนและอธิบายให้ชาวเขาเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรมของพุทธศาสนาได้ และการยอมรับพระพุทธรูปของชาวเขาก็เป็นไปในรูปแบบพิธีกรรมมากกว่า (Keyes, 1971: 564) เป็นเพราะชาวเขามีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับจากเจ้าหน้าที่ของรัฐในฐานะเป็นพลเมืองไทย ดังนั้นเมื่อพระธรรมจาริกกลับมา วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวเขาก็กังเป็นอยู่เหมือนเดิม โดยไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงมากนัก รวมถึงในการบวชพระภิกษุและสามเณรให้ชาวเขานั้นส่วนมากเป็นการบวชระยะสั้น เมื่อลาสิกขาแล้วก็กลับไปใช้ชีวิตแบบเดิมในชุมชน ซึ่งในบางชุมชนคนเหล่านี้อาจจะถูกเพื่อนบ้านหวาดระแวงว่าเป็นสายลับให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ อย่างไรก็ตามระยะหลังมีการปรับเปลี่ยนวิธีการให้พระธรรมจาริกได้เข้าไปอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาเป็นเวลานาน และส่งพระภิกษุสามเณรชาวเขาไปปฏิบัติหน้าที่พระธรรมจาริกในชนเผ่าของตน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการพระธรรมจาริกในเชิงของการศาสนาและการพัฒนาชุมชนพอสมควร

กล่าวโดยสรุป บทบาทของพระธรรมจาริกในการสงเคราะห์และพัฒนาสังคมเน้นการแนะนำชาวเขาทั้งด้านอาชีพ การศึกษา สุขอนามัย และการก่อสร้างถาวรวัตถุ บทบาทเหล่านี้ยังคงเป็นการส่งเสริมให้นโยบายของรัฐบาลบรรลุเป้าหมายทางการเมืองมากกว่าการคาดหวังผลในเชิงการพัฒนาอย่างแท้จริง ในปัจจุบันยังมีการส่งพระธรรมจาริกไปปฏิบัติศาสนกิจในหมู่บ้านชาวเขาทั่วภาคเหนือกว่า 200 รูป ซึ่งแบ่งเป็น 40 กลุ่มๆ ละ 5 รูป โดยมี “อาศรมพระธรรมจาริก” มากกว่า 150 แห่ง เป็นสถานที่สำหรับปฏิบัติศาสนกิจ และ

อาคารแต่ละแห่งสามารถเข้าถึงชุมชนชาวเขาได้ 3-7 หมู่บ้าน ภารกิจหลักของพระธรรมจาริกในปัจจุบันนั้น นอกเหนือจากจะต้องเผยแผ่พุทธธรรมแล้วยังต้องปฏิบัติหน้าที่เป็น “พระนักพัฒนา” โดยเฉพาะการส่งเสริมงานด้านอาชีพ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2541 โครงการพระธรรมจาริกมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนชาวเขาภาคเหนืออย่างมาก โดยเฉพาะการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีจริยธรรม มีความเชื่อมั่น เคารพและหวงแหนในภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชนเผ่าตนเอง ตลอดจนมีบทบาทและมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนในการอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน และเตรียมตัวก้าวไปสู่การเป็นผู้นำชุมชนต่อไปในอนาคต (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาคเหนือ, 2547)

นอกจากโครงการพระธรรมทูตและโครงการพระธรรมจาริกแล้ว ยังมีอีกโครงการหนึ่งที่ได้เริ่มต้นในระยะเวลาไล่เลี่ยกัน คือ **โครงการอบรมพระภิกษุสงฆ์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น** โครงการนี้ร่วมกันจัดตั้งโดยมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองในปี พ.ศ.2509 โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

- 1) เพื่อถวายเป็นความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท แก่พระภิกษุสามเณร เพื่อให้มีฐานะเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของประชาชนได้อย่างแท้จริง
- 2) เพื่อให้พระภิกษุสามเณรมีส่วนช่วยพัฒนาชนบทให้ให้ผลดียิ่งขึ้น
- 3) เพื่อส่งเสริมสามัคคีธรรมในหมู่ประชาชนชาวไทย อันจะช่วยนำมาซึ่งความมั่นคงแก่ชาติและพระพุทธศาสนา (พวง สุวรรณรัฐ, 2513: 37-39)

โครงการอบรมพระภิกษุสงฆ์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นนี้ได้จัดส่งพระสงฆ์ที่ผ่านการอบรมออกไปปฏิบัติงาน ซึ่งมีทั้งพระสงฆ์ที่ได้รับคัดเลือกมาจากแต่ละจังหวัดโดยตรงจังหวัดละ 5 รูป และพระสงฆ์ที่สำเร็จปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ ให้เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับศาสนาและการพัฒนาเป็นเวลา 4 เดือนและ 2 เดือนตามลำดับ เมื่อจบหลักสูตรแล้วพระสงฆ์ที่ได้รับ

การอบรมจะต้องกลับไปจังหวัดเดิม และใช้ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชนของตน โครงการนี้เป็นอีกโครงการหนึ่งที่มีมุ่งให้พระสงฆ์ที่เข้ารับการอบรมสามารถกลับไปพัฒนาท้องถิ่นของตนได้ เช่น จัดอบรมศีลธรรมแก่ประชาชนและนักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ ให้คำแนะนำการพัฒนาชนบทแก่ประชาชน ได้แก่ สุขภาพอนามัย โภชนาการ และการอาชีพบางอย่าง เป็นต้น แต่ด้วยอุปสรรคด้านเงินทุนสนับสนุน โครงการอบรมนี้ต้องยุติไปในปี พ.ศ.2516 (อมรา พงศาพิชญ์, 2541: 188)

หากพิจารณาจากการประเมินผลโครงการนี้ ด้านวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะผลิตพระสงฆ์เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาชนบทระหว่างวัด บ้าน และราชการ กล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จพอสมควร แต่ดำรงอยู่เพียงระยะเวลาสั้นๆ อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ท้องถิ่นที่ผ่านการอบรมออกไปปฏิบัติงานสามารถส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาชนบทในหลายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่พระสงฆ์ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ส่วนมากยุติบทบาทหลังจากที่เข้าไปทำงานในพื้นที่ไม่นานนัก เพราะต้องการไปศึกษาต่อในระดับปริญญาที่สูงขึ้น เนื่องจากโครงการนี้เน้นที่การพัฒนาชนบท ดังนั้นการฝึกอบรมจึงเน้นในการให้ความรู้และประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์แก่พระสงฆ์ในการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาชนบท แต่โครงการที่พระสงฆ์นำไปปฏิบัติงานในพื้นที่ส่วนมากเป็นการพัฒนาทางวัตถุ เช่น การสร้างโรงเรียน สะพาน ถนน บ่อน้ำ ส้วม บ่อเลี้ยงปลา ฯลฯ ภายหลังจากได้ขยายกิจกรรมไปในรูปแบบการฝึกอาชีพ เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี การพัฒนาการเกษตร และวิชาช่างต่างๆ เป็นต้น

แม้ว่าโครงการนี้จะต้องยุติบทบาทไปนานแล้ว แต่ได้ทิ้งมรดกล้ำค่าไว้ให้วงการสังฆพัฒนา คือมีพระสงฆ์หลายรูปสานต่อการทำงานพัฒนาชนบทเรื่อยมา ซึ่งบางกลุ่มยังได้มีการจัดตั้งศูนย์หรือเครือข่ายการพัฒนาเพื่อประสานงานและส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาซึ่งกันและกัน โดยสามารถพบเห็นได้ชัดเจนใน

ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือในนาม “พระนักพัฒนา” หรือ “พระสงฆ์ นักพัฒนา” (พินิจ ลากธนานนท์, 2529; สมบูรณ์ สุขสำราญ, 2527) ซึ่งโดยมาก ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาสังคมอย่างค่อนข้างเป็นอิสระจากหน่วยงานของรัฐ โดยคิดว่ากิจกรรมการพัฒนาที่รัฐบาลสนับสนุนเน้นเฉพาะการพัฒนาด้านวัตถุ ส่วนด้านจิตใจขาดการเอาใจใส่ คือประชาชนขาดความตระหนักในปัญหาของตน และขาดความมั่นใจในศักยภาพการพัฒนาตนเอง จนก่อให้เกิดการดูถูกตนเอง และอาจคิดว่าวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเรื่องล้าหลังและด้อยพัฒนา พระสงฆ์กลุ่มนี้จึงพยายามผลักดันและชักจูงประชาชนมาร่วมกันดำเนินกิจกรรมในหมู่บ้าน โดยมีได้อยู่ภายใต้การกำกับหรือสั่งการจากหน่วยงานรัฐ การดำเนินงานของ พระสงฆ์เหล่านี้เป็นไปโดยอิสระทั้งด้านแนวคิด รูปแบบ และกลยุทธ์การพัฒนา ต่อมาการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาได้ขยายขอบเขตมากขึ้น และมีการปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยทำงานควบคู่กันไปทั้งงานในเชิงสงเคราะห์และ พัฒนาสังคม พร้อมทั้งมีการขยายเครือข่ายและได้รับการส่งเสริมจากองค์กร พัฒนาเอกชน

สำหรับการศึกษาคั้งนี้พิจารณาพระสงฆ์นักพัฒนาอยู่ร่วมในกลุ่ม พระสังคหวัตร เพราะพระสังคหวัตรจะมีความหมายที่กว้างและครอบคลุมงาน สาธารณสงเคราะห์ ทั้งในส่วนที่เป็นงานสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม ในภาพรวมกล่าวได้ว่าพระสังคหวัตรเป็นกลุ่มพระสงฆ์ที่เห็นความทุกข์ยากของ ประชาชน จึงได้ก้าวออกจากวัดมาส่งเสริมให้ประชาชนทำกิจกรรมเพื่อขจัดทุกข์ และแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ ของประชาชน อย่างไรก็ตามบทบาทของพระสังคหวัตรจะได้รับการยอมรับจาก สังคมและคณะสงฆ์เพียงไร ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาของประชาชนและกระแสการ พัฒนาสังคมในแต่ละช่วงเวลา ปัจจุบันการแสดงบทบาทของพระสังคหวัตรมี ลักษณะที่หลากหลายมากขึ้นและมีลักษณะที่เป็นทางการมากขึ้น ได้รับการ สนับสนุนจากองค์กรสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ และจากหน่วยงานราชการ อันอาจ

จะมองอีกแง่หนึ่งได้ว่าสังคมได้เปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในเชิงพุทธศาสนาเพื่อสังคมมากขึ้น

ในอดีตพระสังฆคหัตถ์ทรงบางรูปพยายามรักษาบทบาทการเป็นผู้นำทางสังคม โดยเริ่มจากการให้ความรู้ด้านการพัฒนาแก่ประชาชน ผ่านการเทศน์ และการอบรมในทุกโอกาส เพื่อให้เกิดการร่วมมือกันทำงานพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของโทษอบายมุข ปัญหาความยากจน ปัญหาของชุมชน และแนวทางในการทำงานร่วมกันเพื่อสาธารณประโยชน์ ตัวอย่างเช่นการเทศน์ของพระครูพิพิธประชานาถ (นาน สุทธิสีโล) ดำเนินของพระสงฆ์นักพัฒนารูปหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้

“...ความยากจนเป็นปัญหาที่มีให้เห็นอยู่ทั่วไปในภาคอีสาน พระสงฆ์ควรร่วมมือกันแก้ไขปัญหา เพราะเรามีผ้ากาสาวพัสตร์ปลูกศรัทธาไว้เป็นฐานสำคัญอยู่แล้ว และที่พระสงฆ์เราต้องอยู่ด้วยการสนับสนุนปัจจัยสี่จากชาวบ้าน จึงควรเป็นที่พึ่งของชาวบ้านในการสงเคราะห์ โดยเฉพาะในปัญหาด้านปากท้อง ต้องช่วยกันพัฒนาอาชีพให้ชาวบ้านมีกินมีใช้ไปพร้อมกับการพัฒนาศีลธรรมจริยธรรม พระสงฆ์จะต้องทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนสร้างประโยชน์ต่อชุมชน ให้สมกับที่ชาวบ้านเกื้อกูลสนับสนุนพระณเรเราตลอดมา... พระสงฆ์ควรเป็นผู้รับฟังความเห็นของชาวบ้านในทุกเรื่องทุกปัญหา จึงจะสามารถชักนำชาวบ้านพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น โดยไม่ต้องรอรการพัฒนาจากภาครัฐ พระสงฆ์เราต้องไม่ลืมนึกว่าเราจะอยู่ได้ด้วยดี ก็เพราะชาวบ้านและชุมชนอยู่รอดด้วยดีเช่นกัน”

(พระครูพิพิธประชานาถ, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2546)

อย่างไรก็ตามในช่วงทศวรรษ 2520 และ 2530 นั้นประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่ไว้วางใจให้พระสังคหวัตรเข้ามามีบทบาททางสังคม เพราะมองว่าไม่ใช่กิจของสงฆ์ที่จะเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลก อันทำให้กระทบต่อความศรัทธาที่มีต่อสถาบันสงฆ์ ที่ถูกคาดหวังให้อยู่เหนือกิจกรรมของทางโลก เมื่อพระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมสังคมทฤษฎะ จึงอาจจะทำให้พระสงฆ์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางที่ไม่เหมาะสม เพราะกิจกรรมดังกล่าวแม้จะช่วยให้ประชาชนได้รับประโยชน์โดยตรง แต่ประชาชนก็มองว่าไม่ใช่กิจที่พระสงฆ์พึงปฏิบัติ รวมทั้งยังมีการเพ่งเล็งจากราชการและกล่าวหาพระสงฆ์ที่ทำงานพัฒนาว่าเป็น “พระคอมมิวนิสต์” ยิ่งทำให้ประชาชนเกิดความระแวงแคลงใจ พระสังคหวัตรต้องพยายามชี้แจงและแสดงความบริสุทธิ์ใจให้ประชาชนและหน่วยงานภาครัฐได้เห็นว่าภารกิจที่ต้องเข้ามายุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลก ก็เพราะเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะช่วยเหลือและเป็นที่ยังชีพให้ประชาชน การที่พระสังคหวัตรมาช่วยประชาชนก็คือการทำภารกิจด้านสาธารณสงเคราะห์ เพื่อทำประโยชน์ช่วยเหลือเรื่องปากท้องของประชาชนให้อยู่ดีกินดี จึงเป็นที่ยอมรับจากประชาชน ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนมากขึ้น

กิจกรรมของพระสังคหวัตรในอดีตมักจะเป็นการพยายามแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของประชาชน トラบไคที่การบริการและการพัฒนาจากรัฐยังไม่ทั่วถึงพระสังคหวัตรก็ต้องรับภาระในกิจการแทบทุกด้านในชุมชน ทั้งในการสอนหนังสือ การส่งเสริมอาชีพ การรักษาโรค การให้คำแนะนำต่อปัญหาต่างๆ เมื่อการพัฒนาของรัฐเข้าไปถึงพระสังคหวัตรก็เริ่มผ่อนคลายกิจกรรมด้านสาธารณสงเคราะห์ลง จุดเด่นในการทำงานของพระสังคหวัตรคือมีความความเป็นอิสระจากการครอบงำของภาครัฐ พระสังคหวัตรใช้ความศรัทธาจากประชาชนมาเป็นสื่อสร้างการร่วมมือกันระหว่างผู้นำท้องถิ่น พระสงฆ์ และประชาชน พระสังคหวัตรได้นำเอาหลักธรรมคำสอนต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการทำงานสาธารณสงเคราะห์ โดยเฉพาะในเรื่องการทำความดีและการทำบุญเพื่อสังคม ซึ่งช่วยโน้มนำให้ประชาชนมาร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อสังคมพร้อมกับถือ

เป็นการทำความดีและการทำบุญไปด้วย แต่ก็มีผู้นำชุมชนและประชาชนบางส่วนโดยเฉพาะกับผู้ที่สูญเสียผลประโยชน์ไม่ชอบการทำงานของพระสังฆาธิการ และได้มีการแสดงปฏิกิริยาต่อต้านการทำงานของพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษที่ 2520 ถึง 2530 ซึ่งอยู่ในช่วงของกระแสการเปลี่ยนผ่านไปสู่การพัฒนาสู่สังคมสมัยใหม่ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศไทย

บทที่ 3

งานสาธารณสุข
สงเคราะห์
ของคณะสงฆ์
ในปัจจุบัน

ปัจจุบันความศรัทธาและเชื่อมั่นในพุทธศาสนาของคนไทยลดลง ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาตามประเพณีหรือตามทะเบียนราษฎร โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา เข้าใจเพียงว่าเรื่องของศาสนาเกี่ยวกับพิธีกรรม หน้าที่สำคัญของพระสงฆ์คือเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม เช่น สวดศพ ทำบุญบ้าน สะเดาะเคราะห์ รดน้ำมนต์ เจิมป้าย เจิมรถ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ศรัทธาของประชาชนต่อพุทธศาสนาจึงไม่มั่นคงและอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจที่ผิดพลาด ละเลยการศึกษาและปฏิบัติธรรม ไม่รู้จักวิถีของชาวพุทธที่แท้จริง พระสงฆ์เองถูกทำลายจากสังคมว่าหมกมุ่นในลาภยศ แข่งขันกันแสวงหาผลประโยชน์ในทางที่ไม่เหมาะสมแก่ความเป็นบรรพชิต ส่งเสริมให้ประชาชนนับถือเครื่องรางของขลังแทนหลักธรรมของพระพุทธเจ้า บางวัดเปิดเป็นตลาดซื้อขายพระเครื่องและเครื่องรางของขลังในรูปลักษณะต่างๆ บางวัดเปิดให้เช่าใช้บริเวณวัดเป็นตลาดสดหรือเป็นที่จอดรถเพื่อหารายได้ จนแทบจะหาบรรยากาศของการเป็นวัดวาอารามที่เหมาะสมไม่ได้ นี่คือการกระทำที่ต่อบทบาทของพระสงฆ์และสภาพของวัดในกระแสการเปลี่ยนแปลงสังคมสมัยใหม่

บทบาทของพระสงฆ์ในกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

บทบาทด้านสังคมของพระสงฆ์ในปัจจุบันยังคงมีความเด่นชัดในสังคมชนบท เพราะพระสงฆ์ยังคงมีสถานะเป็นผู้นำของชุมชน แต่ในสังคมเมือง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีแนวโน้มในเชิงการลดทอนบทบาทความเป็นผู้นำด้านสังคมของพระสงฆ์ที่เคยมีมาแต่อดีตลงอย่างมาก พระสงฆ์ส่วนหนึ่งถูกลัทธิทุนนิยมและบริโภคนิยมสะกดให้เห็นเงินทองและโภคทรัพย์เป็นสิ่งสำคัญ วัดถูกตั้งคำถามว่ากลายเป็นหน่วยธุรกิจที่เรียกกันว่า “พุทธพาณิชย์” และ “บุญพาณิชย์” มอมเมาประชาชนเพื่อผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ด้วยการมีบทบาทเป็นเกจอาจารย์ผลิตเครื่องรางของขลัง เป่าเสกเลขมนต์ ทำนายโชคชะตา หรือใบหวย แทนที่จะเป็นพระสงฆ์ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา และอบรมสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ไม่หลงมัวเมากับการพึ่งพาหรือรอคอยความช่วยเหลือจากสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้พุทธศาสนิกชนไม่สามารถเรียนรู้วิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติอย่างพุทธแท้ได้ แต่กลับลุ่มหลงมัวเมาในความเป็นพุทธเทียมจากพระสงฆ์ผู้ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยและจารีตปฏิบัติที่เหมาะสมในวิถีของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เหล่านี้มีส่วนในการทำลายความภูมิใจในศาสนธรรม ปลอ่ยให้ผลประโยชน์จากเงินตราเข้ามาแทนที่อุดมการณ์พุทธศาสนา จนกระทั่งพุทธศาสนาในสังคมไทยมีแนวโน้มกลมกลืนไปกับลัทธิบริโภคนิยม คือ

1) เน้นคุณค่าแบบวัตถุนิยม ด้วยการสร้างวัดมุงมุงคลเพื่อสนองความเชื่อของประชาชนในลักษณะทำมาค้าขึ้น โชคดี หรือมีเมตตามหานิยม ซึ่งล้วนเป็นเรื่องมัวเมาที่ชักนำไปให้ประชาชนพึ่งตนเองไม่ได้ หวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กลายเป็นคนที่ไม่มีความวิริยะอุตสาหะ และไม่เข้าใจในเหตุปัจจัยของปัญหาหรือทุกข์

2) เน้นบุญพาณิชย์ การทำบุญถูกทำให้กลายเป็นสินค้า ซึ่งสามารถใช้เงินซื้อ โดยไม่ต้องรักษาศีลปฏิบัติธรรมหรือเพียรพยายามทำความดี วัดและพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยจึงพยายามให้บริการทำบุญ ทั้งด้วยการถวายสังฆทาน

และการบริจาคเงินในหลากหลายรูปแบบที่พุทธศาสนิกชนสามารถทำได้ง่าย และสามารถคาดหวังจะได้รับผลที่เป็นรูปธรรม คือได้ขึ้นสวรรค์หรือไปสู่ภพภูมิที่ดีในชาติหน้าหรือในช่วงชีวิตหลังความตาย

3) สร้างเงื่อนไขที่กระตุ้นความต้องการร่วมกิจกรรมทางศาสนาในเชิงปริโยค มากกว่าความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น ทำให้เกิดความอยากที่จะเข้าร่วมอบรมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่จัดขึ้นในโรงแรมหรือสถานฝึกอบรมที่สะดวกสบายมีเครื่องอำนวยความสะดวกและเทคโนโลยีที่ทันสมัย ซึ่งถูกตั้งข้อสงสัยว่าเป็นวิถีพุทธที่เหมาะสมหรือไม่ รวมถึงมีการแยกย่อยความสำเร็จออกเป็นหลายขั้น

พระสงฆ์บางรูปมีชื่อเสียงมากในฐานะเป็นเกจิอาจารย์ชื่อดัง ผลิตัวตุ้มงคลของตนเองออกขาย ทั้งรูป เหรียญ ผ้ายันต์ ตะกรุด และอื่นๆ สามารถขายได้เงินจำนวนมาก มุ่งสร้างความลุ่มหลงมกมายให้พุทธศาสนิกชนยึดติดกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย พระภิกษุบางรูปสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ตนเอง จนสามารถเขกกบาล เป่าน้ำหมาก สาดน้ำมนต์ ให้คนเชื่อว่าจะพ้นโรค พ้นภัย มีโชคลาภ แต่โดยความเป็นจริงแล้วใครคือบุคคลที่จะได้รับโชคลาภร่ำรวยก่อนย่อมมองเห็นกันได้ชัดเจน ทั้งพระสงฆ์และบรรดาลูกศิษย์หรือคนใกล้ชิด ในขณะที่ประชาชนผู้มุ่งมาดต้องสูญเสียเงินทองและเสื่อมปัญญา เสื่อมศักยภาพในการพึ่งตนเอง มุ่งหวังและรอคอยความสำเร็จและความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะบันดาลให้ และกลายเป็นคนที่ขาดความเชื่อมั่นและไม่สามารถพึ่งตนเองได้ อย่างไรก็ตามในประเด็นนี้หากพิจารณาโดยความเป็นธรรมแล้ว เราคงต้องยอมรับว่าการตบมือข้างเดียวมันย่อมไม่ดัง จึงไม่สามารถจะตำหนิพระสงฆ์ฝ่ายเดียว เพราะความนิยมในวัตถุมงคลและผลประโยชน์จากความมกมายของบรรดาผู้ที่เรียกตนเองว่าชาวพุทธนั่นเองที่มีส่วนผลักดันให้พระสงฆ์เหล่านี้แสวงหาผลประโยชน์จากพุทธพาณิชย์และบุญพาณิชย์ อย่างไรก็ตามมีพระสังฆาธิการส่วนหนึ่งให้ความเห็นในเชิงสนับสนุนการทำวัตถุมงคลว่า ถ้าหากได้เงินจากสิ่งเหล่านี้แล้วนำเงินรายได้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมส่วน

รวมก็พอจะอนุโมทนาได้ ซึ่งในความเป็นจริงแล้วพระสงฆ์กลุ่มนี้มักสร้างวัตถุมงคลมาเพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวกมากกว่า เมื่อมีส่วนเหลือจากการแบ่งปันจนมากพอแล้วจึงจะบริจาคเพื่อสาธารณประโยชน์ จึงเกิดคำถามว่าลักษณะเช่นนี้ควรจะนับเนื่องเป็นส่วนหนึ่งของงานสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธหรือไม่

บทบาทเชิงพุทธพาณิชย์และบุญพาณิชย์ล้วนมีส่วนสำคัญให้พระพุทธศาสนาและสังคมไทยเข้าสู่ภาวะวิกฤต เพราะกำลังสอนคนไทยให้เบียดเบียนออกจากหลักการที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาสเปลี่ยนรูปแบบไปเป็นระบบผลประโยชน์ คนจำนวนมากไปวัดไม่ได้ตั้งใจจะไปฟังธรรมหรือศึกษาธรรม แต่จะไปรับเครื่องรางของขลัง การที่คนไทยยังคงหมกมุ่นและฝากความหวังไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นสิ่งที่ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนาที่ว่าทุกสิ่งมีเกิดมีดับไปตามเหตุปัจจัย ไม่ใช่อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เป็นไป ใครต้องการอะไรต้องทำให้เกิดสิ่งนั้นตามเหตุปัจจัยด้วยตนเอง อันประกอบไปด้วยความพยายาม ความไม่ประมาท และการฝึกฝนพัฒนาด้วยตนเองอยู่เสมอ (พระธรรมปิฎก, 2539ข) ปัญหาเช่นนี้ถือเป็นวิกฤตของพระพุทธศาสนาที่พระสงฆ์ไม่ได้ทำหน้าที่ของตนอย่างเหมาะสม ไม่พยายามอบรมสั่งสอนประชาชนให้เข้าใจในหลักพุทธธรรมและใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต จนกระทั่งไม่สามารถจะหาหนทางปลดทุกข์และแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ต้องเอาชีวิตไปฝากไว้กับสิ่งเหนือธรรมชาติทั้งหลาย นิยมที่จะดำเนินชีวิตในลักษณะที่อยู่ในวังวนของกระแสพุทธพาณิชย์และบุญพาณิชย์ แต่ละเลยแนวทางที่เรียบง่ายบนพื้นฐานเศรษฐกิจศาสตร์ชาวพุทธ (Buddhist Economy) ซึ่งยึดถือหลักเศรษฐกิจศาสตร์มีขมิมาปฏิบัติ คือมีความพอดีพอประมาณไม่ว่าในการทำงาน การบริโภค การแจกจ่าย และการผลิต รวมทั้งต้องไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อคนในสังคมยึดถือหลักดังกล่าว จะสามารถทำให้กิจกรรมในทางเศรษฐกิจทุกอย่างเป็นกิจกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตลอดเวลา (พระธรรมปิฎก, 2539ก)

ประเวศ วะสี (2542: 35) ได้เสนอแนะให้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นหลักในการพัฒนาประเทศบนพื้นฐานเศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ ซึ่งเน้น 3 แนวทางคือ (1) เศรษฐกิจแบบเอื้ออาทรบนรากฐานเศรษฐกิจแบ่งปันและการช่วยเหลือพึ่งพากัน (2) แนวทางการอยู่ร่วมกันด้วยสันติ ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และ (3) แนวทางการพัฒนาจิตใจเพื่อยกระดับจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น หากสามารถพัฒนาหรือดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานทั้ง 3 แนวทางนี้ได้ จะนำไปสู่การมีครอบครัวอบอุ่นและชุมชนเข้มแข็งภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ใช่เศรษฐกิจที่เอาเงินเป็นตัวตั้ง เกิดชุมชนเข้มแข็งที่มีระบบการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ต้องพึ่งพิงภายนอก และเน้นการนำธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม อันเป็นแนวทางที่จะช่วยสร้างเสริมให้วัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม มากกว่าที่วัดและพระสงฆ์จะเน้นบทบาทด้านพิธีกรรม หรือการแสวงหาผลประโยชน์ตามแนวทางพุทธพาณิชย์และบุญพาณิชย์

หากกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ในการสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน พระสงฆ์จะต้องสามารถช่วยคลี่คลายความทุกข์ยากของคนในสังคมได้ พระสงฆ์จะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทโดยต้องสนใจถึงปัญหาในการดำรงชีวิตของคนในสังคม และตระหนักถึงพันธกิจในการช่วยเหลือและพัฒนาสังคม การจะปรับเปลี่ยนบทบาทของพระสงฆ์ให้เหมาะสมกับงานสาธารณสงเคราะห์ในปัจจุบันนั้น สิ่งหนึ่งที่พระสงฆ์ต้องตระหนักก็คือ ธรรมที่พระสงฆ์จะนำมาเผยแพร่นั้นจะต้องสัมพันธ์กับชีวิตของคนในสังคม การเผยแผ่ธรรมตามใจนึกของผู้สอนนั้นได้ผลน้อยกว่าการเอาปัญหาของฆราวาสเป็นตัวตั้ง ประเด็นที่พระสงฆ์ต้องตระหนักคือปัญหาของฆราวาสในปัจจุบันนั้นแตกต่างจากอดีตมาก มีปัญหาใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย รวมทั้งยังมีปัจจัยใหม่ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น ทุกปัญหามีความซับซ้อนมากกว่าในอดีต ธรรมที่สอนจึงควรจะช่วยทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ที่จะจัดการกับสภาวะปัญหาได้อย่างรู้เท่าทัน (อภิญา เพ็ญฟูสกุล, 2541: 7-10) พระสงฆ์จะต้องศึกษาค้นคว้าเพื่อการจัดการ

ปัญหาที่เหมาะสมแก่กาลสมัย เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่พระสงฆ์จะต้องทำ เพราะแสดงถึงความมุ่งมั่นและตั้งใจจริงที่จะร่วมกันดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ (2546) นำเสนอแนวทางการประยุกต์สาระคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อใช้ในกิจกรรมทางสังคม ว่าควรจะพยายามสร้างสรรค์ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านกรอบของศีลธรรมและจริยธรรม ให้สามารถขึ้นนำในการพัฒนาสังคมบนพื้นฐานสุขภาวะทั้ง 4 ด้าน คือ กาย จิต สังคม และปัญญา การพัฒนาสังคมจึงไม่ใช่แค่เพียงการโยนเงินล้านเข้าไปในหมู่บ้าน หรือการขึ้นทะเบียนคนจนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจเฉพาะกลุ่ม เพราะนั่นเป็นเพียงการตีค่าของการพัฒนาด้านด้วยแวนของทุนนิยม ที่ยังคงเอาตัวเงินเป็นฐานในการพัฒนา แต่มีประเด็นคำถามที่สำคัญยิ่งในกระบวนการพัฒนาสังคมไทยปัจจุบันคือ องค์กรสงฆ์ควรจะทำอย่างไรให้กระบวนการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธได้เกิดผลในเชิงปฏิบัติ

ในหลายทศวรรษที่ผ่านมาเราได้พบข่าวของพระสังฆคหัตถ์ที่ทำงานสาธารณสงเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาของผู้ทุกข์ยากและช่วยเหลือชุมชนเพิ่มขึ้น พระสงฆ์เหล่านี้ส่วนใหญ่เข้ามาทำงานด้วยความเป็นผู้มีจิตอาสาของท่านเองมากกว่าจะมาจากการริเริ่มขององค์กรสงฆ์ และมีใช้เพราะเพื่อสนองนโยบายของรัฐ พระสังฆคหัตถ์ได้พบเห็นความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนจึงได้เริ่มช่วยเหลือด้วยกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์รับเลี้ยงดูเด็กเล็กในวัด การอบรมเยาวชน ต่อมาก็ขยายขยายไปสู่การช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เช่น โครงการฝึกอาชีพ ธนาคารข้าว ธนาคารควาย สหกรณ์ร้านค้า กลุ่มออมทรัพย์ บ้างก็สงเคราะห์ประชาชนทางด้านสุขภาพอนามัย เช่น ส่งเสริมการแพทย์พื้นบ้าน ยาสมุนไพร การดูแลรักษาผู้ป่วยเอดส์ หรือการบำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด ขณะที่พระสงฆ์หลายรูปส่งเสริมประชาชนในเรื่องเกษตรผสมผสานหรือเกษตรอินทรีย์ พระสังฆคหัตถ์เหล่านี้ได้ทำให้สังคมไทยตระหนักว่าพระสงฆ์ไม่ได้มีบทบาทเฉพาะพิธีกรรมอย่างที่เห็นกันโดยทั่วไป แต่

ยังมีศักยภาพในการร่วมช่วยเหลือสงเคราะห์และพัฒนาสังคม ในประเด็นนี้ พระสังคหวัตรได้พยายามให้คำอธิบายถึงเหตุผลถึงการเข้ามามีบทบาทด้าน สาธารณสงเคราะห์ ดังนี้

1) พระสงฆ์ควรเข้าร่วมทำงานสาธารณสงเคราะห์ เพราะถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ พระสงฆ์ควรจะเป็นกำลังสำคัญในการช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อนทุกข์ยากและประสบปัญหาต่างๆ เช่น เป็นผู้ด้อยโอกาสหรือไม่ได้รับความเป็นธรรมทางสังคม เป็นผู้ประสบสาธารณภัย เป็นต้น

2) พระสงฆ์ควรร่วมมือกับประชาชนในการพัฒนาสังคม เพราะหากจะรอกการพัฒนาโดยหน่วยงานของรัฐคงยากที่จะทั่วถึง เพราะข้าราชการซึ่งเป็นคนจากภายนอกชุมชนยังไม่เข้าใจปัญหาและความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง เมื่อเปรียบเทียบกับพระสงฆ์ที่อยู่ในชุมชนนั่นเอง

3) พระสงฆ์ควรคิดว่าทางธรรมและทางโลกมีเงื่อนไขในการปฏิบัติร่วมกัน มิใช่จะแยกกันได้เด็ดขาด พระสงฆ์จึงควรจะใช้ธรรมช่วยชี้ทางในการสาธารณสงเคราะห์ให้แก่ประชาชนและชุมชน เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตและสามารถช่วยเหลือตนเองและครอบครัวได้ และช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน

4) การที่พระสงฆ์ออกไปสงเคราะห์และพัฒนาสังคมไม่ถือว่าเป็นการผิดพระธรรมวินัย ตรงกันข้ามกลับถูกต้องตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แม้ว่าประชาชนไม่ขอให้พระสงฆ์ทำอะไรเลย และถือว่างานสาธารณสงเคราะห์ไม่ใช่กิจธุระของพระสงฆ์ แต่พระสงฆ์ต้องช่วยเหลือประชาชนมิใช่แต่เพียงด้านจิตใจ แต่ต้องรวมถึงด้านการครองชีพครองเรือนอีกด้วย (พระเทพสิทธิมงคล, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2562)

ทั้งนี้พระสังคหวัตรพยายามจะมีบทบาทช่วยขจัดความทุกข์หรือปัญหาของสังคม และช่วยเสริมสร้างวิถีสังคมที่มีสมดุลทั้งด้านวัตถุและจิตใจ แต่พระสังคหวัตรจะแสดงบทบาทสาธารณสงเคราะห์มาน้อยเพียงใดนั่นล้วนขึ้นอยู่กับตัวพระสงฆ์เอง ไม่ได้มีกรอบบังคับการทำหน้าที่ที่ชัดเจน เราจึงมี

โอกาสพบเห็นทั้งพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่ไม่สนใจกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เลย พระสงฆ์ที่ทำงานตามคำสั่งการขององค์กรสงฆ์ และพระสงฆ์ที่มีจิตอาสาและกระตือรือร้นที่จะทำงานสาธารณสงเคราะห์อย่างอิสระ ความแตกต่างดังกล่าวนี้เป็นประเด็นหนึ่งที่ต้องนำมาทบทวนบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในปัจจุบัน ทั้งนี้หากพระสงฆ์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับบทบาทสังฆคฤหัสถ์และงานสาธารณสงเคราะห์ กลุ่มพระสังฆคหัตถ์ก็จะสามารถฟื้นฟูคณะสงฆ์ให้กลับมาเป็นกลุ่มพลังทางการพัฒนาที่สำคัญของสังคมไทย โดยเน้นจิตอาสาในการทำงานตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในแนวทางที่เหมาะสม

บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน

โดยหลักการทำงานของสาธารณสงเคราะห์มีเป้าหมายหลักคือการช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถแก้ไขปัญหาได้ และหลุดพ้นจากความทุกข์ โดยต้องการให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมช่วยเหลือเกื้อกูลและเผื่อแผ่แบ่งปันกัน ไม่ใช่เป็นเพียงโครงการหรือกิจกรรมหนึ่งซึ่งต้องการช่วยเหลือให้ประชาชน อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของคนในสังคมอาจจะมีระดับแตกต่างกัน เช่น บางคนเพียงร่วมบริจาคเงินหรือสิ่งของ บางคนที่ยากจนก็ร่วมบริจาคแรงงาน บางคนมีศักยภาพและมีความรู้ความสามารถก็มาร่วมกันคิดแผนงานและกิจกรรม เป็นต้น การทำงานสาธารณสงเคราะห์ในสังคมไทยจึงมักจะมีเรื่องของ การบริจาคและการเสียสละเข้ามาเป็นเงื่อนไข และพระสงฆ์สามารถเข้ามาเป็นสื่อหรือมีบทบาทร่วมอย่างสำคัญได้

พระสังฆคหัตถ์ยอมรับว่าเป็นโอกาสดีที่ในปัจจุบันคนไทยนิยมทำบุญ ทั้งด้วยการบริจาคเงินหรือสิ่งของแก่พระสงฆ์หรือให้ทานแก่ผู้ยากไร้ พระสังฆคหัตถ์จึงเสนอว่าเรื่องการทำบุญนั้นไม่ควรจำกัดวงอยู่เฉพาะการใส่บาตร เลี้ยงพระ

ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า หรือบริจาคเงินให้กับวัดหรือพระสงฆ์ แต่ควรส่งเสริมให้ญาติโยมร่วมทำบุญด้วยการช่วยเหลือกัน ใส่ใจปัญหาท้องถิ่นและร่วมกันดูแลสาธารณประโยชน์ หรืออาจจะบริจาคเงินหรือสิ่งของให้แก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อนโดยตรง โดยไม่จำเป็นต้องผ่านวัดหรือพระสงฆ์ แต่ที่สำคัญคือการมีจิตสำนึกของการแบ่งปันและเสียสละ หากคาดหวังหรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากการทำบุญ การทำบุญก็จะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในส่วนบุคคลและส่วนรวม รวมถึงทุกคนไม่ควรจะทำบุญด้วยการบริจาคจนกระทั่งขัดสนหรือประสบปัญหาตามมา การทำบุญเช่นนี้จะ เป็นโทษมากกว่าเป็นคุณ พระสังคหวัตรพยายามสอนให้ญาติโยมร่วมกันทำบุญโดยใช้ปัญญา และควบคู่ไปกับการถือศีลและปฏิบัติธรรม โดยให้ลดละการเอาใจเอาเปรียบหรือเบียดเบียนคนอื่น เน้นช่วยเหลือเพื่อแม่แบ่งปันกัน การทำดังนี้จึงจะถือว่าเป็นการทำบุญเพื่อสังคม

ประเด็นเรื่องการทำบุญเพื่อสังคมของคนไทยในอดีตนั้น กล่าวได้ว่ายังขาดความชัดเจนในเชิงรูปธรรม เพราะมักจะเป็นการปฏิบัติไปตามวิถีของวัฒนธรรมท้องถิ่น จนกระทั่งราวทศวรรษ 2530 ได้มีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาส่งเสริมให้ชุมชนรวมตัวกันทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม ภายใต้นิยามของการพัฒนาสังคม จนเกิดกลุ่มต่างๆ ขึ้นมากมาย เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงโค-กระบือ กลุ่มสมุนไพรรักษาโรค กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และอื่นๆ โดยมีพระสงฆ์และผู้นำชุมชนเป็นแกนนำชักจูงประชาชนมารวมกลุ่มกันเพื่อแก้ปัญหาปากท้องของคนในชุมชน โดยที่ทุกคนไม่รู้ด้วยซ้ำว่านั่นคือการทำบุญเพื่อสังคมรูปแบบหนึ่ง และเป็นการทำบุญในลักษณะที่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลทั้งประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่นและชุมชน ในปัจจุบันการทำบุญเพียงแค่บริจาคเงินหรือสิ่งของคงไม่พอที่จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ คนในชุมชนควรจะร่วมมือกันทำบุญเพื่อแก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน อันเป็นการทำบุญเพื่อสังคมแฝงนัยของการสาธารณสงเคราะห์ ที่เน้นให้ทุกคนมีความเอื้อเฟื้อแบ่งปันและช่วยเหลือกันในชุมชน ไม่เอาใจเอาเปรียบกัน ชุมชนก็จะอยู่ร่วมกันด้วยดีและสังคมมีความมั่นคง

ในประเด็นเรื่องการทำบุญเพื่อสังคมนี้ สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต, 2562: 1-4) ได้นำเสนอสาระที่มีความชัดเจนไว้ในหนังสือ “ทำบุญพื้นฐาน คือ ทำหมู่บ้านให้เป็นรมณีย์” โดยนำเสนอเรื่องราวของบุญกรณู่มชื่อนายมฆะแห่งบ้านมจลคาม ซึ่งเริ่มต้นพยายามทำพื้นที่ทำงานของตนเองให้เป็นที่สะอาดเรียบร้อย ไม่มีขยะ ไม่มีของรกรุงรัง รมรื่นมีบรรยากาศดี คือทำให้เป็นรมณีย์ ต่อมามีคนอื่นชอบก็มาแย่งพื้นที่นั้นไป มฆะก็ย้ายไปทำพื้นที่อื่นให้เป็นรมณีย์อีก ก็มีคนมาแย่งไปอีก มฆะไม่เคยโกรธ และย้ายไปทำที่อื่นเรื่อยๆ พร้อมกับคิดว่า “คนเหล่านี้ได้รับความสุขก็ดีแล้ว เขามีความสุขด้วยการกระทำของเรา การกระทำของเราต้องเป็นกรรมที่เป็น “บุญ” ซึ่งจะให้ความสุขแก่เราด้วย” มฆะจึงได้ขยายพื้นที่รมณีย์ออกไปยังถนนหนทางและสถานที่สาธารณะ จนกลายเป็นตัวอย่างให้หมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมกันทำงานจิตอาสาด้วยกัน กระทั่งเพิ่มเป็น 33 คน ที่มารวมตัวช่วยกันทำงานบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ นอกจากพัฒนาทางเข้าออกหมู่บ้านแล้ว ยังสร้างศาลา ชุดสระน้ำ และขยายงานออกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้นอกจากการทำงานเพื่อส่วนรวมแล้ว มฆะยังได้แนะนำชักชวนชาวบ้านให้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกัน และถือศีล 5 เว้นการเบียดเบียน ละเลิกสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย เช่น สุรา สิ่งเสพติด และการพนัน จนชาวบ้านอวยทานรักษาศีลกันทั้งหมู่บ้าน การทำบุญของบุญกรณู่มชื่อนายมฆะนี้ก็คือ “งานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ” นั่นเอง

จากเรื่องราวที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าบุญเพื่อสังคมที่บุญกรมาร่วมกันทำด้วยจิตอาสาของทุกคน เป็นการเริ่มต้นจากคนเพียงคนเดียวคือนายมฆะ โดยไม่ต้องรอให้มีคนมาร่วมกันทำงานจำนวนมาก โดยไม่เคยเรียกร้องให้ใครมาช่วยกันทำงาน และที่สำคัญคือการทำบุญนี้เป็นการทำบุญพื้นฐานด้วยการสร้างสรรค์ชุมชน และร่วมกันพัฒนาชุมชน ให้เป็นที่สบายใจมีความสบายและมั่นคงปลอดภัย อยู่ร่วมกันด้วยความสุขไม่ต้องพึ่งพิงอภัยมุข เพื่อการมีชีวิตที่ดีงาม มีสังคมที่ดี และมีสภาพแวดล้อมเป็นรมณีย์ นอกจากนี้ยังมีประเด็นเรื่อง การปฏิบัติธรรมที่อธิบายความได้ว่าเป็นการเอาธรรมมาปฏิบัติ เอาธรรมมาใช้มา

ทำตามในการเป็นอยู่ ดำเนินชีวิต ทำกิจการงาน ทำมาหากิน ทั้งหมดนี้เป็นการปฏิบัติธรรม เพื่อให้มีจิตใจดี มีความเพียร มีสติ สมาธิ และใช้ปัญญาในการแก้ไข ปัญหาและคิดสร้างสรรค์ชุมชนให้เป็นรมณีย์ การปฏิบัติธรรมจึงไม่ใช่เพียงการไปฝึกจิตใจด้วยการนั่งวิปัสสนากรรมฐาน แต่ต้องให้มีผลออกมาเป็นจริงในชีวิต ที่เป็นอยู่ประจำวันหรือเป็นวิถีชีวิตและวิถีสังคม

ในอดีตพระสังคหัตถรพยายามชักชวนชาวบ้านมาร่วมกันปลูกป่า ทำสวน ขุดบ่อน้ำ สร้างสะพาน สร้างศาลา เพื่อประโยชน์แก่คนทั้งหลาย นั่นคือเป็นการทำบุญเพื่อสังคม ซึ่งเป็นงานที่ทำด้วยฉันทะโดยมุ่งมั่นจะทำชุมชนให้ดี เพื่อสาธารณประโยชน์ โดยมีความคิดพื้นฐานว่าชาวบ้านจะอยู่ร่วมกันด้วยดี จะพัฒนาจิตใจ หรือจะพัฒนาปัญญาให้ได้ผล ก็ต้องให้เรามีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม สร้างสรรค์ชุมชนให้ดีทั้งด้านวัตถุและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นสภาพที่เกื้อหนุนชีวิต ด้วยการทำบุญเพื่อสังคมอย่างในกลุ่มบุญกรของหนุ่มมฆะทำร่วมกัน ในขณะที่เวลานี้คนไทยทั่วไปไม่ว่าจะมองหรือทำอะไร ก็มักจะยึดติดกับกิเลสตัณหาตามกระแสบริโภคนิยม คิดแต่จะเสพแต่ไม่คิดสร้างสรรค์ คิดแต่อยากจะได้แต่ไม่รู้จักการเผื่อแผ่แบ่งปัน ขาดฉันทะในการทำบุญเพื่อส่วนรวม มุ่งการทำบุญโดยหวังผลบุญตอบแทนของตนเองในชาตินี้หรือชาติหน้า เป็นการทำบุญเพียงเพื่อหวังผลประโยชน์เฉพาะตนมากกว่าที่จะคิดเสียสละ หรือมีจิตอาสาสร้างหมู่บ้านหรือชุมชนหรือสังคมให้เป็นรมณีย์

การทำบุญให้สังคมเป็นรมณีย์ตามคำอธิบายของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) เป็นการชี้ให้เห็นว่าในความเป็นจริงแล้วเราสามารถปฏิบัติธรรมได้ท่ามกลางกิจกรรมทางโลก หรือใช้กิจกรรมทางโลกเป็นสื่อส่งเสริมธรรม และการใช้ธรรมมาเป็นสื่อส่งเสริมกิจกรรมทางโลก ดังตัวอย่างในปัจจุบัน เช่น พระสุบิน ปณีโต ผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ทั่วจังหวัดตราด ได้พยายามชี้ให้ประชาชนเห็นว่าการนำเงินมารวมกัน เพื่อให้เพื่อนบ้านที่กำลังเดือดร้อนมีโอกาสกู้เอาไปใช้เพื่อแก้ไข ปัญหาของตนเองและครอบครัวนั้น

เป็นการทำบุญอย่างหนึ่ง ขณะเดียวกันการร่วมกิจกรรมดังกล่าวประชาชนยังได้มีโอกาสปฏิบัติธรรม โดยทุกคนที่ร่วมโครงการต้องถือเอาศีล 5 เป็นหลักปฏิบัติ โดยเคร่งครัด และฝึกฝนตนเองในเรื่องของความซื่อสัตย์และความไว้วางใจกัน อันเป็นธรรมที่สำคัญต่อวิถีชีวิตของประชาชนและชุมชน ในทำนองเดียวกัน พระครูพิพัฒน์โชติ ที่ตำบลคูเต่า อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เป็นผู้นำจัดตั้ง ธนาคารชีวิต ซึ่งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสงขลา ก็ได้ใช้ธรรมเป็นเครื่องประสานกลุ่ม โดยเฉพาะยึดถือธรรมในหมวดมงคล 38 มาเป็นวินัยและหลักการของกลุ่ม โดยมีการประชุมพบปะและร่วมทำกิจกรรม รวมทั้งการกุ้ย้มและฝากเงินกันในวันพระหลังจากการทำบุญและประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว ทำให้วันพระมีความหมายทั้งทางโลกและทางธรรม (พระไพศาล วิสาโล, 2545) ดังนั้นรูปแบบของงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธที่สำคัญก็คือการกระตุ้นส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมของชุมชน บนพื้นฐานการปฏิบัติธรรมควบคู่ไปกับกิจกรรมสงเคราะห์และพัฒนาสังคม และพยายามประยุกต์หลักธรรมคำสอนมาใช้ในชุมชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน ดังที่พระครูพิพัฒน์โชตินามมงคล 38 มาเป็นข้อบังคับแก่สมาชิกธนาคารชีวิต หรือกรณีพระสุบิน ปณีโต นำศีล 5 มาเป็นข้อบังคับแก่สมาชิกในกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นวิธีที่พระสังฆวັตรแต่ละท่านพยายามประยุกต์พุทธธรรมมาทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ จนเป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไป

นอกจากนี้พระสังฆวັตรยังได้พยายามปรับเปลี่ยนแนวทางดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธจากเดิมที่พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทนำมาเป็นการทำงานในเชิงบูรณาการ การปรับเปลี่ยนเช่นนี้มีสาเหตุสำคัญเนื่องมาจากพระสังฆวັตรในอดีตท่านเป็นทั้งผู้ตัดสินใจและผู้บริหาร โดยประชาชนเป็นเพียงผู้สนองงานหรือเป็นผู้รับประโยชน์จากโครงการเท่านั้น จุดอ่อนของการเป็นผู้มีบทบาทนำในลักษณะนี้ทำให้โครงการทั้งหลายขึ้นอยู่กับพระสังฆวັตรรูปนั้นเพียงผู้เดียว โดยที่ประชาชนยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพเพื่อการพัฒนาตนเองได้ ผลที่ปรากฏเด่นชัดในหลายชุมชนที่มีพระสังฆวັตรเป็นผู้นำในการ

สาธารณสงเคราะห์คือ เมื่อพระสังคหัตถ์รูปนั้นจากไปหรือวางมือจากการทำงานสาธารณสงเคราะห์ โครงการและกิจกรรมต่างๆ ก็มักจะสิ้นสุดลงไปด้วย เพราะประชาชนไม่สามารถที่จะขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมด้วยตนเองได้ ในระยะหลังการทำงานของพระสังคหัตถ์จึงได้พยายามส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชน และสนับสนุนให้รวมกลุ่มกันทำงานเองมากขึ้น โดยประชาชนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพที่จะสามารถเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง พระสังคหัตถ์กลุ่มนี้ได้เปลี่ยนบทบาทจากผู้นำมาเป็นผู้กระตุ้น ส่งเสริม ให้คำปรึกษาและให้ข้อคิดและหลักธรรมในการดำเนินงาน หรือช่วยประสานให้เกิดความสามัคคีในกลุ่ม ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ พระครูพิทักษ์นันทคุณแห่งจังหวัดน่าน ท่านเป็นผู้นำในการจัดตั้งกลุ่มอภัยเมืองน่าน ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากประชาชน ภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชน โดยพระสงฆ์เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น การรวมกลุ่มในลักษณะนี้นอกจากจะแบ่งเบาภาระของพระสังคหัตถ์แล้ว ยังเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับประชาชน เพราะกระบวนการกลุ่มเอื้อให้ประชาชนได้แลกเปลี่ยนความเห็นและประสบการณ์ ตลอดจนสามารถเรียนรู้จากกันและกันได้มากขึ้น การเรียนรู้ดังกล่าวจะสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนในการแก้ปัญหาาร่วมกันของชุมชน ลักษณะเช่นนี้เป็นอีกขั้นตอนหนึ่งของการปรับเปลี่ยนบทบาทที่สำคัญของพระสังคหัตถ์

จากการสัมภาษณ์พระสังคหัตถ์จำนวน 87 รูป ในพื้นที่ 42 จังหวัด ซึ่งมีข้อมูลเบื้องต้นว่าเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานสาธารณสงเคราะห์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง พบว่าในปัจจุบันพระสังคหัตถ์ได้ปรับประยุกต์การทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธให้มีความหลากหลายในกิจกรรม เพื่อให้พระสงฆ์สามารถใช้ศักยภาพและความรู้ความสามารถที่จะทำงานให้สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของประชาชนที่มีความหลากหลายไปตามเงื่อนไขของสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ความหลากหลายของกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธสามารถจำแนกรูปแบบได้ตามกรอบ 4 หลักการสำคัญ คือ สงเคราะห์ช่วยเหลือสนับสนุนเกื้อกูล มีส่วนร่วมพัฒนา และบูรณาการเครือข่าย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตาราง การดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิฑูรศ ของพระสังฆาต

การดำเนินงาน	รูปแบบ	กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
ตามสายบังคับ บัญชา	สงเคราะห์	<ul style="list-style-type: none"> • นำข้าวสารอาหารแห้ง สิ่งของและเงินช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อน ผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ทางสังคม และเด็กบนดอย • มอบถุงยังชีพและเงินทุนช่วยเหลือผู้ประสบอุทกภัย อัคคีภัย อุบัติภัย • เยี่ยมเยียนให้กำลังใจ มอบสิ่งของและเงินช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยติดบ้าน ผู้ป่วยระยะสุดท้าย
	เกื้อกูล	<ul style="list-style-type: none"> • สนับสนุนหน่วยงานราชการในการดูแลผู้ไร้ที่พึ่งและช่วยเหลือประชาชน • สนับสนุนหน่วยงานและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างบ้านให้ผู้ยากไร้ (เช่น โครงการสังฆประชาชนเคราะห์) • โครงการทอดผ้าป่ามหากุศลเพื่อจัดหาครุภัณฑ์ทางการแพทย์ ให้โรงพยาบาล
	พัฒนา	<ul style="list-style-type: none"> • ขับเคลื่อนงานด้านวัฒนธรรมกิจกรรมอนุรักษ์วัฒนธรรม

การดำเนินงาน	รูปแบบ	กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
	บูรณาการ	<ul style="list-style-type: none"> • ส่งเสริมสุขภาวะร่วมกับหน่วยงาน สาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น • การขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ • โครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 • โครงการอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)
งานจิตอาสา	สงเคราะห์	<ul style="list-style-type: none"> • นำข้าวสารอาหารแห้ง สิ่งของและเงินช่วยเหลือประชาชนที่เดือดร้อน ผู้ยากไร้ ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ผู้ด้อยโอกาส ทางสังคม และเด็กบนดอย • โครงการทอดผ้าป่าโซล่าเซลล์ให้กับวัดและชุมชนห่างไกลที่ขาดแคลนไฟฟ้า • สร้างหรือซ่อมแซมที่พักอาศัยให้แก่ผู้ยากไร้ • แจกจ่ายพันธุ์พืช ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ให้เกษตรกรรายจน • เปิดสอนพิมพ์ดีดและคอมพิวเตอร์ฟรีให้แก่ประชาชนและเยาวชน • จัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะการอยู่ร่วมกับผู้อื่นให้เด็กออทิสติกและครอบครัว • เยี่ยมเยียนให้กำลังใจ มอบสิ่งของและเงินช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยติดบ้าน ผู้ป่วยระยะสุดท้าย

การดำเนินงาน	รูปแบบ	กิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์
		<ul style="list-style-type: none"> • หมอพื้นบ้านช่วยรักษาชาวบ้านด้วยแพทย์แผนโบราณ และสมุนไพร • โครงการ “คลังยาสามัญประจำบ้านเพื่อพยาบาลพระภิกษุสามเณรอาพาธ” • สร้างและปรับปรุงอาคารโรงพยาบาลให้เพียงพอต่อการรักษาพยาบาลผู้ป่วย • สงเคราะห์ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการติดเชื้อ HIV-AIDs • โครงการธรรมรักษ์นิเวศน์ บ้านพักผู้ป่วยเอดส์ในระยะสุดท้าย • ให้บริการจัดงานศพฟรี และลดค่าใช้จ่ายจัดงานศพ • จัดตั้งกลุ่ม/ชมรม เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากอุบัติเหตุ และภัยพิบัติต่างๆ • จัดตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราว เพื่ออนุเคราะห์ผู้ประสบภัยนำท่วม
	<p>เกลือ</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ศูนย์เรียนรู้สมุนไพรและยาพื้นบ้านโรงพยาบาลสมุนไพร และนวดเพื่อสุขภาพ • ศูนย์กีฬาเพื่อความสามัคคี ลดปัญหา ยาเสพติด ลดอาชญากรรมในชุมชน • ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด เพื่อช่วยเหลือและอุปถัมภ์เด็กในชุมชน • ศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนพิการทางสติปัญญาแบบครบวงจร

การดำเนินงาน	รูปแบบ	กิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์
		<ul style="list-style-type: none"> • ศูนย์แพทย์และการเรียนรู้เพื่อดูแลผู้สูงอายุ เตรียมพร้อมรับสังคมผู้สูงอายุ • จัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ สถานะบริหารผู้สูงอายุ ตรวจสอบสุขภาพผู้สูงอายุ • อุบัติการณ์โรงเรียนแพทย์แผนไทย เพื่อผลิตบุคลากรด้านแพทย์แผนไทยในการดูแลเด็กและผู้ป่วยโรคเอดส์ • สร้างห้องสมุดประชาชน เพื่อเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลข่าวสารของชุมชน • จัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน เป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร สาระ ธรรม และบันเทิง • ศูนย์เรียนรู้ ICT ชุมชน • ศูนย์เรียนรู้มหาวิทยาลัยชีวิตร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร • ศูนย์เรียนรู้ศิลปะและวัฒนธรรม • สนับสนุนการสร้างอาชีพและรายได้เสริมของคนในชุมชน • ศูนย์เรียนรู้และสร้างแปลงสาธิตเกษตรผสมผสาน เพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน • ให้ใช้พื้นที่ลานวัดจัดเป็นตลาดชุมชน เพื่อช่วยเหลือคนยากจน • สนับสนุนการปกป้องผืนป่าโดยใช้ธรรม ตั้งกลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า • กิจกรรมการสำรวจป่า การจัดทำแผนที่ เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าชุมชน

การดำเนินงาน	รูปแบบ	กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
	พัฒนา	<ul style="list-style-type: none"> • จัดสรรที่ดินธรณีสงฆ์ให้ประชาชน เพาะปลูกพืชผลเกษตรกรรมอินทรีย์ • จัดทำกิจกรรมรายได้เสริมเพื่อการพึ่งตนเอง (เพาะเห็ดฟาง เลี้ยงโค-กระบือ) • จัดตั้งโรงสีชุมชน โรงปุ๋ยอินทรีย์ • นำสิ่งของเหลือใช้มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น ดอกไม้ พวงหรีด เก้าอี้ เป็นต้น • พัฒนาอาชีพเพื่อผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาส ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง • พัฒนากิจกรรมที่สร้างจิตสำนึกสาธารณะ และพัฒนาชุมชน • ให้ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหา เช่น ระบบฝาย ระบบธนาคารน้ำใต้ดิน • ให้ความรู้และสนับสนุนการใช้พลังงานทดแทน ติดตั้งโซลาร์เซลล์เพื่อผลิตไฟฟ้า เครื่องสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์ รถไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ • โครงการธนาคารต้นไม้ภาคประชาชน • โครงการธนาคารข้าวสำหรับประชาชน • ร้านจำหน่ายสินค้าชุมชน หรือ สหกรณ์ร้านค้าชุมชน • จัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต

การดำเนินงาน	รูปแบบ	กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
		<ul style="list-style-type: none"> • พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น • พัฒนาคูณภาพชีวิตและสุขภาวะของครอบครัวผู้มีรายได้น้อย • พัฒนาแหล่งน้ำ ปรับปรุงอ่างเก็บน้ำ เพื่ออุปโภคบริโภคในชุมชน • ก่อสร้างหรือซ่อมแซมถนนและสะพานเพื่อเชื่อมการคมนาคมระหว่างชุมชน • ฟันฟูป่าเสื่อมโทรมให้กลับเป็นผืนป่าสมบูรณ์ ผลักดันให้ชาวบ้านร่วมปลูกป่า • ประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น บวชป่า ถวายผ้าป่าต้นไม้ ทำพิธีสืบชะตาแม่น้ำ ถวายผ้าป่าพันธุ์ปลา • พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการดับไฟป่า • รณรงค์สร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กลุ่มเด็กและเยาวชน
	บูรณาการ	<ul style="list-style-type: none"> • ความร่วมมือในเชิง “บวร” กับหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชน • ประสานงานหน่วยงานรัฐเพื่อจัดทำโครงการสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน • จัดตั้งหน่วยบริการเพื่อสงเคราะห์ประชาชน รับผิดชอบต่อเด็ก คนชรา

การดำเนินงาน	รูปแบบ	กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์
		<ul style="list-style-type: none"> • จัดตั้งกองทุน/มูลนิธิเพื่อช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ เช่น ก่อสร้างอาคารโรงพยาบาล จัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์ให้โรงพยาบาล • จัดตั้งศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ • โครงการชุมชนคุณธรรม และศูนย์วัฒนธรรมชุมชน • กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเด็กก่อนเกณฑ์ร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุข • เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา • เครือข่ายอนุรักษ์ป่าไม้ เครือข่ายวนเกษตร • เครือข่ายนักวิทยุเฝ้าระวังและช่วยเหลือผู้ประสบภัย • เครือข่ายพระอาสาสมัครธรรม

ที่มา : ข้อมูลการสำรวจงานสนาม

1) สงเคราะห์ช่วยเหลือ เป็นกิจกรรมที่พระสังฆคหัตถ์ให้ความช่วยเหลือทางตรงในแบบให้เปล่า ซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์แก่ประชาชนทั้งในยามปกติที่เป็นการช่วยเหลือแก่ประชาชนผู้ประสบปัญหาในการดำเนินชีวิต เช่น ผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส ผู้สูงอายุ ผู้พิการ และเด็กบนดอย และสงเคราะห์ตามโอกาสหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า เช่น การประสงภยพิบัติและสาธารณภัย โดยมีแนวทางการดำเนินงานโดยให้วัดเป็นศูนย์รวมในการสงเคราะห์ช่วยเหลือ ทั้งการรับบริจาคเงินหรือสิ่งของ และนำไปแจกจ่ายโดยตรงให้ถึงมือผู้เดือดร้อนหรือประสงภย ทั้งในรูปแบบถุงยังชีพ ข้าวสาร อาหารแห้ง หรือเงินช่วยเหลือ รวมถึงการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาทุกขยากไม่สามารถดูแลตนเองหรือพึ่งตนเองได้ เช่น ผู้ป่วยติดบ้าน ผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยระยะสุดท้าย ซึ่งล้วนเป็นกลุ่มบุคคลที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว อย่างไรก็ตามการสงเคราะห์ช่วยเหลือควรจะมีการวางแผนและกำหนดขอบเขตการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแนวทางของฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม เพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือของคณะสงฆ์สามารถดำเนินการได้ทันต่อสถานการณ์ และตรงกับสภาพปัญหาหรือความต้องการของประชาชน ทั้งนี้กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินกิจกรรมสงเคราะห์ช่วยเหลือจำแนกได้เป็น 5 กลุ่ม คือ

(1) ผู้ยากไร้ หรือคนที่ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนจากปัญหาในการดำเนินชีวิต หรือต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แร้นแค้นหรือไม่เหมาะสมในเชิงสุขภาพ เช่น อยู่ในถิ่นทุรกันดาร อยู่ในสลัม หรืออยู่ในพื้นที่มีมลภาวะ อันส่งผลต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ไม่ดี และต้องการความช่วยเหลือในด้านต่างๆ พระสังฆคหัตถ์ส่วนหนึ่งจึงจัดกิจกรรมเพื่อรับบริจาคเงินทองและสิ่งของจากผู้มีจิตศรัทธา เพื่อนำไปช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้ เช่น คณะสงฆ์และคณะพระธรรมจาริกที่นำสิ่งของและเครื่องอุปโภคบริโภคไปให้แก่ชุมชนชาวเขาที่อยู่ห่างไกลในพื้นที่หลายจังหวัดของภาคเหนือ สร้างที่พักให้ผู้ยากไร้ การทอดผ้าป่าโซล่าเซลล์ให้กับวัด และชุมชนที่อยู่ห่างไกลและขาดแคลนไฟฟ้า หรือการแจกจ่ายพันธุ์พืช ปุ๋ย หรือยาปราบศัตรูพืชให้แก่เกษตรกรยากจน เป็นต้น

(2) ผู้ด้อยโอกาสในสังคม หรือผู้ที่ไม่ได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมจากหน่วยงานใดหรือจากญาติพี่น้อง ได้แก่ ผู้พิการ เด็กพิเศษ คนชราที่ถูกทอดทิ้ง หรือชนกลุ่มน้อย ซึ่งส่วนมากมีเงื่อนไขที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ การสงเคราะห์ช่วยเหลือแก่คนเหล่านี้แม้ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาได้ในระยะสั้น แต่จะเป็นการช่วยลดความทุกข์ยากหรือเดือดร้อนของผู้ด้อยโอกาสได้ในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะสิ่งที่ควรจะทำเป็นการอย่างยั่งยืนคือการจัดสวัสดิการหรือกิจกรรมในระยะยาว เพื่อเพิ่มโอกาสในการดูแลช่วยเหลือตนเองของพวกเขา หรือช่วยสร้างเสริมคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดี ตัวอย่างเช่น การช่วยเหลือเด็กกอดทิสติกของพระครูจันทลีลากร แห่งวัดห้วยหมู จังหวัดราชบุรี ที่จัดกิจกรรมช่วยเสริมพัฒนาการและศักยภาพในการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้ หรือในกรณีการจัดหาที่พักและสวัสดิการให้แก่คนชรา เด็กพิการ หรือเด็กถูกทอดทิ้ง เป็นต้น

(3) ผู้ป่วย เป็นการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ป่วยใกล้ตายและผู้ป่วยติดเตียงหรือติดบ้าน ทั้งในแนวทางการเสริมกำลังใจแก่ผู้ป่วยโดยใช้ธรรมเป็นสื่อในการเตรียมตัวและเตรียมใจสำหรับวิถีแห่งความตาย ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยเหล่านี้มีความสงบทางจิตใจ ลดความทุกข์และความหวาดกลัวกับสิ่งที่กำลังจะเผชิญได้ รวมถึงการช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาลและดูแลผู้ป่วย ทั้งการรักษาด้วยยาสมุนไพรหรือแพทย์แผนไทย ตัวอย่างเช่นกรณีที่พระสงฆ์วัดสง่างาม จังหวัดปราจีนบุรี ต้มยาสมุนไพรแจกให้กับผู้ป่วยโรคมะเร็งและเบาหวาน ความดัน สำหรับการรักษาพยาบาลแบบแพทย์แผนปัจจุบัน มักจะเป็นการออกไปเยี่ยมเยียนผู้ป่วยในโรงพยาบาล การเยี่ยมเยียนผู้ป่วยติดเตียง หรือการรับบริจาคเพื่อนำเงินไปซื้ออุปกรณ์ทางการแพทย์ให้แก่สถานพยาบาลที่ขาดแคลน รวมถึงการสงเคราะห์ดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์ในรูปแบบต่างๆ

(4) ผู้วายชนม์ ความตายเป็นสิ่งที่ทุกคนต้องประสบ และเมื่อเสียชีวิตแล้วชาวพุทธทุกคนจะต้องประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทางศาสนา สำหรับคนทั่วไปการจัดพิธีศพอาจไม่ใช่ปัญหาใหญ่ของครอบครัว แต่ในกรณีของครอบครัว

ยากจน หรือการเสียชีวิตแบบกระทันหันหรือจากอุบัติเหตุและสาธารณภัย ครอบครัวยังของผู้เสียชีวิตอาจเกิดปัญหาในการจัดพิธีศพ หรือกรรมของศพไร้ญาติ วัดหลายแห่งได้จัดให้บริการสงเคราะห์ช่วยเหลือ ทั้งการจัดหาโลงศพฟรี หรือการจัดพิธีกรรมโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย หรืออำนวยความสะดวกในรูปแบบต่างๆ เพื่อลดปัญหาความทุกข์และความเดือดร้อนให้แก่ครอบครัวของผู้เสียชีวิต

(5) ผู้ประสบภัย เมื่อเกิดภัยพิบัติหรือสาธารณภัยไม่ว่าจะเป็นอุทกภัย วาตภัย หรืออัคคีภัย ผู้ประสบภัยส่วนใหญ่ต้องการความช่วยเหลือแบบเฉพาะ หน้าเร่งด่วน หรือมีความเดือดร้อนจำเป็นต้องได้รับการดูแลเป็นกรณีเฉพาะ การสาธารณสงเคราะห์ในแนวทางนี้มีเป้าหมายเพื่อช่วยเหลือให้ผู้ประสบภัย สามารถรอดพ้นจากสถานการณ์ยากลำบาก หรือมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การดำเนินกิจกรรมสงเคราะห์ช่วยเหลือเช่นนี้ มักจะไม่มีมีการวางแผนไว้ล่วงหน้า ซึ่งในสถานการณ์เช่นนี้วัดและพระสงฆ์ สามารถช่วยเหลือได้ดี เช่น การทุนจากการรับบริจาค หรือการใช้วัดเป็นที่ พักพิงของผู้ประสบภัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งมูลนิธิหรือกลุ่ม หรือชมรม เพื่อเป็นเครือข่ายประสานงานช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุหรือ ภัยพิบัติในทุกรูปแบบ เพื่อให้สามารถช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ทันทั่วถึง และ ตรงตามความต้องการของผู้ประสบภัย

2) สนับสนุนเกื้อกูล หมายถึงการที่พระสงฆ์ให้การสนับสนุนชุมชนหรือ หน่วยงาน/องค์กรสาธารณะที่ต้องการความช่วยเหลือ เข้ามาขอความร่วมมือ หรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของวัด เป้าหมายของการดำเนินงานคือการตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของประชาชน รวมถึงวัดและพระสงฆ์อาจ จะเข้าไปให้การสนับสนุนหน่วยงานหรือองค์กรที่มีโครงการหรือกิจกรรมเพื่อ ช่วยเหลือสังคม กล่าวได้ว่าแนวทางการสนับสนุนเกื้อกูลนี้เป็นการส่งเสริมหรือ อำนวยความสะดวกให้หน่วยงานอื่นที่มีการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ อยู่ก่อนแล้ว เพื่อใช้ทรัพยากรของวัดหรือศักยภาพของพระสงฆ์จัดกิจกรรม

ตัวอย่างเช่น วัดให้ใช้สถานที่จัดกิจกรรมสร้างงานหรือส่งเสริมอาชีพที่เป็นรายได้เสริม การจัดตั้งห้องสมุด ศูนย์เรียนรู้ชุมชน ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ และอื่นๆ การใช้วัดเป็นแหล่งจัดหาทุนเพื่อช่วยเหลือราชการในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม การจัดตั้งมูลนิธิหรือกองทุนเพื่อการกุศล หรือการให้ความร่วมมือกับทางราชการเพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ของชุมชนและท้องถิ่น เป็นต้น การดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นการทำกิจกรรมเพื่อการสนับสนุนกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ดำเนินการอยู่แล้ว หรือประสานงานในการทำกิจกรรมใหม่ อย่างไรก็ตามเพื่อให้แนวทางการสนับสนุนเกื้อกูลของคณะสงฆ์มีความชัดเจนและคล่องตัวในการร่วมมือกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นได้อย่างเหมาะสม จึงควรมีการกำหนดขอบเขตหรือวางแผนการทำงานร่วมกันในระยะยาว เพื่อยกระดับการทำกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ให้เป็นงานสำคัญของคณะสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่น และสามารถสนับสนุนหน่วยงานอื่นให้ดำเนินงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ในแนวทางเดียวกัน โดยมีกิจกรรมที่พบเห็นได้มาก คือ

(1) สนับสนุนให้หน่วยงานของรัฐหรือกลุ่ม/องค์กรชุมชนเข้ามาจัดกิจกรรม เพื่อให้บริการหรือช่วยเหลือประชาชนในการแก้ไขปัญหาหรือปรับปรุงวิถีการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดี เช่น สนับสนุนการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุ (โรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมนันทนาการของผู้สูงอายุ กิจกรรมเสริมอาชีพและรายได้ของผู้สูงอายุ) การจัดบริการตรวจสุขภาพหรือให้บริการด้านสุขอนามัยแก่พระสงฆ์และประชาชนในชุมชน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้สมุนไพรและยาพื้นบ้าน ศูนย์อบรมเด็กและเยาวชนในหลากหลายรูปแบบ ศูนย์ส่งเสริมคุณภาพชีวิตคนพิการ เป็นต้น

(2) สนับสนุนการฝึกอบรมหรือให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารแก่คนในชุมชน เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ตามความต้องการของคนในชุมชน (ศูนย์เรียนรู้ ICT ชุมชน ศูนย์เรียนรู้มหาวิทยาลัยชีวิต ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ห้องสมุดชุมชน) โดยมากเป็นการอนุญาตให้ใช้พื้นที่วัดจัดกิจกรรม ทั้งที่เป็นการจัด

กิจกรรมเป็นครั้งคราวหรือตามโอกาส และการจัดกิจกรรมประจำที่มีการสร้างอาคารสถานที่เพื่อการจัดกิจกรรม เช่น การจัดตั้งห้องเรียนของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมสายใยชุมชน เป็นต้น รวมถึงการใช้พื้นที่วัดจัดตั้งสถานีวิทย์ชุมชน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร สารระ ธรรม และบันเทิง

(3) สนับสนุนโครงการหรือกิจกรรมเศรษฐกิจของชุมชน โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมด้านอาชีพเสริมและเพิ่มรายได้หรือลดรายจ่ายให้แก่ประชาชน เช่น อบรมเศรษฐกิจพอเพียง อบรมกิจกรรมเกษตรยั่งยืน อบรมเกษตรอินทรีย์ อบรมส่งเสริมสัมมาชีพ การจัดกิจกรรมเหล่านี้อาจเป็นการฝึกอบรมเพื่อต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวิทยาการสมัยใหม่ที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจหรือการตลาดในปัจจุบัน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้และสร้างแปลงสาธิตเกษตรผสมผสานเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชน รวมถึงการสนับสนุนให้คณะกรรมการชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามาใช้ลานวัดในการจัดตั้งตลาดนัดหรือตลาดชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนนำสินค้าออกมาขายเพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัว

(4) สนับสนุนให้หน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (เช่น สนับสนุนการปกป้องผืนป่าโดยใช้ธรรมะ กิจกรรมบวชป่า กิจกรรมการสำรวจป่าและจัดทำแผนที่เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าชุมชน ตั้งกลุ่มอาสาพิทักษ์ป่า) การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดกิจกรรมลดละเลิกอบายมุข (เช่น โครงการปลอดเหล้า การรณรงค์ป้องกันปัญหายาเสพติด การรณรงค์ลดอุบัติเหตุทางถนน) การสืบสานและอนุรักษ์แพทย์แผนไทย เป็นต้น

3) มีส่วนร่วมพัฒนา หมายถึงการที่พระสังฆคหวัตรมีบทบาทในแนวทางที่เน้นให้วัดเป็นศูนย์กลางการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ในลักษณะการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมหรือกระตุ้นให้พระสงฆ์และประชาชนได้ร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ร่วมกันปรึกษาหารือวางแผนงานเพื่อการแก้ไขปัญหา ร่วมกันแสวงหาทรัพยากรการจัดการ

ร่วมดำเนินการหรือบริหารจัดการโครงการให้คุ้มค่าและเกิดประโยชน์ ตลอดจนร่วมกันติดตามประเมินผลงาน การดำเนินกิจกรรมของพระสังคหวัตรตามแนวทางนี้เป็นการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดสาธารณประโยชน์ เช่น การตัดถนนในหมู่บ้าน ทำประปาชุมชน ถังเก็บน้ำฝน เป็นต้น รวมถึงการรวมกลุ่มทำงานในหลากหลายกิจกรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมการพัฒนาในชุมชนตามแนวทาง “บวร” (บ้าน/ชุมชน วัด โรงเรียน) โดยที่พระสังคหวัตรจะมีบทบาทหลักในการช่วยกระตุ้นให้ประชาชนมาร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และส่งเสริมประยูภคต์หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมระยะยาว ทั้งการพัฒนาทางวัตถุและจิตใจ โดยมีกิจกรรมที่พบบทมาก คือ

(1) การทำงานพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพึ่งตนเอง เพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น พระสังคหวัตรจัดสรรที่ดินธรรมิสงส์เพื่อให้ครอบครัวยากจนหรือผู้ยากไร้ได้นำไปทำการเกษตรเพื่อเลี้ยงตนเอง โดยมีเงื่อนไขให้ทำเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ จัดตั้งโรงสีชุมชน โรงปุ๋ยอินทรีย์ จัดทำกิจกรรมส่งเสริมให้ผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสสามารถพึ่งตนเองได้ อาทิ เพาะเห็ดตพวง จักสาน ทอผ้า หรือการนำสิ่งของเหลือใช้มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2) การพัฒนาศักยภาพผู้นำการพัฒนาชุมชน เช่น ผู้นำเกษตรกร ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน ผู้นำกลุ่มเยาวชน การดำเนินกิจกรรมมักจะเริ่มต้นที่การพัฒนากิจกรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกสาธารณะและพัฒนาชุมชน มุ่งผลักดันการทำงานในรูปแบบกลุ่มหรือสหกรณ์ เช่น โครงการธนาคารข้าว ธนาคารโค-กระบือ ธนาคารต้นไม้ ร้านจำหน่ายสินค้าชุมชน จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้การพัฒนาร่วมกับประชาชน และเป็นโอกาสในการพัฒนาความเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมและพร้อมจะเสียสละการทำงานพัฒนาเพื่อชุมชน เพื่อให้ทั้งผู้นำและประชาชนร่วมกันพัฒนาชุมชนให้มีวิถีชีวิตที่ดีควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม

(3) การพัฒนาองค์ความรู้และนวัตกรรมการพัฒนา เช่น การจัดอบรม เรื่องธนาคารน้ำใต้ดินโดยพระนิเทศศาสนคุณ ของสถาบันน้ำนิเทศศาสนคุณ ของวัดบุญเรืองสุวรรณาราม จังหวัดหนองคาย เพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำ ความรู้ไปแก้ไขปัญหาลาดแคลนน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคและเพื่อการเกษตร หรือ การให้ความรู้และสนับสนุนการใช้พลังงานทดแทนติดตั้งโซลาร์เซลล์เพื่อผลิต ไฟฟ้าใช้สำหรับเครื่องสูบน้ำหรือรถไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ โดยพระพงศกร สหธาธิโก วัดสมห้วงวนาราม สุราษฎร์ธานี เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มีเป้าหมาย ที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประชาชนทั้งในเขตเมือง และชนบท

(4) ส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น มากกว่าคล้อย ตามการพัฒนาภายใต้ระบบบริโภคนิยม เป็นการพัฒนาที่พระสังฆาจารย์มิ่งมุนี ส่งเสริมให้ประชาชนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมชุมชนที่มีศักยภาพ มาร่วมกันผลักดันกิจกรรมการพัฒนาชุมชน โดยไม่ได้มุ่งเน้นการสร้างรายได้ แต่เน้นการดำรงรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมของชุมชนและท้องถิ่นสืบไป เช่น การร่วมพัฒนาสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล การจัดงานบุญและงานประเพณี ท้องถิ่น หรือการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ท้องถิ่น เป็นต้น

(5) การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของประชาชนและชุมชนทั้ง ทางกาย จิต สังคม และปัญญา เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีบนพื้นฐานการตอบ สอนองความต้องการจำเป็นและการแก้ไขปัญหาของชุมชน เช่น การพัฒนาแหล่ง น้ำหรือปรับปรุงอ่างเก็บน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคในชุมชน ก่อสร้างถนนและสะพาน เพื่อเชื่อมการคมนาคมระหว่างชุมชน การร่วมกิจกรรมด้านสุขภาพอนามัย การ ดำเนินกิจกรรมของพระสังฆาจารย์ส่วนมากเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและ สุขภาวะของทุกคนในชุมชน แต่ในบางพื้นที่การจัดกิจกรรมอาจมุ่งเน้นผลการ พัฒนาเฉพาะให้กับครอบครัวผู้มียาได้น้อย หรือครอบครัวที่ขาดแคลน

(6) การพัฒนาโครงการ/กิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งกิจกรรมในลักษณะการร่วมรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์โดยตรง หรือร่วมกันรณรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กลุ่มเด็กและเยาวชนหรือกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ตัวอย่างเช่น การปลักดินให้ชาวบ้านร่วมปลูกป่าหรือฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมให้กลับเป็นป่าสมบูรณ์ การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการดับไฟป่า รวมถึงการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น บวชป่า ทำพิธีสืบชะตาแม่น้ำ หรือถวายผ้าป่าต้นไม้ การปลูกป่าในวันสำคัญทางศาสนา เป็นต้น

4) บูรณาการเครือข่าย เป็นการปลักดินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ที่เริ่มจากพระสังฆาธิการได้ร่วมกับคณะสงฆ์หรือประชาชนทำงานจนได้รับการยอมรับจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ และกลายเป็นความร่วมมือทั้งในเชิงนโยบายและโครงการหรือกิจกรรม จึงร่วมกันทำงานเป็นภาคีเครือข่ายเพื่อร่วมกันปลักดินการทำงานอย่างเป็นระบบ มีเครือข่ายร่วมส่งเสริมและสนับสนุนทั้งในการดำเนินกิจกรรม บุคลากร เทคโนโลยี หรืองบประมาณ เพื่อเป้าหมายการประยุกต์แนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคมในกิจกรรมการสงเคราะห์ เกื้อกูล และพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่อง ตามแนวทางพลังบวร (บ้าน/ชุมชน วัด โรงเรียน/ราชการ) หรือภายใต้ความร่วมมือกันของคณะสงฆ์ ประชาชน ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานราชการ หรือองค์กรสาธารณประโยชน์อื่น การดำเนินกิจกรรมในเชิงบูรณาการเครือข่ายจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

(1) เครือข่ายคณะสงฆ์ เป็นการดำเนินงานเชิงบูรณาการทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การดำเนินงานที่เป็นทางการมักจะเป็นงานที่มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือพระสังฆาธิการเป็นผู้นำในการบริหารจัดการกิจกรรมผ่านสายการบังคับบัญชา ซึ่งจะได้รับความร่วมมือจากคณะสงฆ์ในระดับพื้นที่ เพราะส่วนมากจะมีหนังสือคำสั่งหรือขอความร่วมมือมาจากมหาเถรสมาคม เช่น โครงการขับเคลื่อนธรรมนูญสุขภาพพระสงฆ์ โครงการหมู่บ้านรักษาศาสนา

คือ 5 โครงการอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) เป็นต้น ส่วนในลักษณะที่ไม่เป็นทางการเป็นการรวมตัวของพระสงฆ์จิตอาสาที่ต้องการทำงานร่วมกันตามอุดมการณ์ของกลุ่ม มีเป้าหมายส่งเสริมการประยุกต์หลักการพุทธศาสนาเพื่อสังคมให้มีความเป็นรูปธรรม และสามารถดำเนินงานด้านสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เช่น เครือข่ายพระอาสาสมัครธรรม เครือข่ายพระสงฆ์นักพัฒนา เป็นต้น

(2) เครือข่ายราชการ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์กับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด ซึ่งที่พบมากได้แก่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และเทศบาล เป็นต้น โดยมีหลายกิจกรรมที่ดำเนินการร่วมกัน ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมสุขภาพาร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โครงการสร้างบ้านให้ผู้ยากไร้ร่วมกับราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โครงการชุมชนคุณธรรมและศูนย์วัฒนธรรมชุมชน ประสานงานกับหลายหน่วยงานรัฐเพื่อจัดทำโครงการสวัสดิการชุมชนอย่างยั่งยืน จัดตั้งศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพเด็กก่อนเกณฑ์ร่วมกับหน่วยงานสาธารณสุขและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

(3) เครือข่ายภาคประชาสังคมและองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นการดำเนินงานที่คณะสงฆ์ร่วมมือกับกลุ่ม/องค์กรที่จัดตั้งโดยประชาชนหรือชุมชนและ/หรือองค์กรพัฒนาเอกชนจากภายนอกชุมชน เป็นการสร้างเครือข่ายงานสาธารณสุขสงเคราะห์ที่มุ่งหวังให้ร่วมกันคิดและดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมสาธารณประโยชน์ เช่น เครือข่ายอนุรักษ์ป่าไม้ เครือข่ายวนเกษตร เครือข่ายนักวิทยุเฝ้าระวังและช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นต้น รวมถึงยังมุ่งเน้นประโยชน์

อีกประการหนึ่งคือ การส่งเสริมให้มีจิตอาสาทั้งฝ่ายพระสงฆ์และฆราวาส ร่วมกันสร้างแนวร่วมในการช่วยเหลือสังคมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ผ่านการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จัดตั้งกองทุน/มูลนิธิเพื่อสาธารณประโยชน์ (ก่อสร้างอาคารโรงพยาบาล จัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์) หรือจัดตั้งหน่วย บริการเพื่อสงเคราะห์ประชาชน (รับอุปการะเด็กกำพร้า คนชรา) เป็นต้น

พระสังคหวัดรในปัจจุบันยังคงมีบทบาทครอบคลุมทั้ง 4 หลักการ ดังกล่าวข้างต้น และสามารถสร้างเสริมกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ได้อย่าง สม่าเสมอ โดยพระสังคหวัดรยังคงถือว่าเป็นหน้าที่ที่ท่านต้องช่วยเหลือและ แบ่งเบาปัญหาของประชาชน โดยพยายามบูรณาการให้ทุกภาคีเครือข่ายทั้ง ฝ่ายคณะสงฆ์และฆราวาสร่วมกันทำงานสาธารณสงเคราะห์สำหรับทุกกลุ่ม เป้าหมายและกิจกรรมพัฒนาสังคมทุกด้าน เช่น การพัฒนาอาชีพ การพัฒนา จิตใจ การพัฒนาสาธารณสุขปโลก การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและ การเกษตร และการพัฒนาสาธารณประโยชน์ให้แก่ท้องถิ่น โดยมีเงื่อนไขเพื่อ การช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่เดือดร้อนหรือ ทุกข์ยาก และในขณะเดียวกันผู้เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมจะต้องมีส่วนร่วม ในการรักษาศีลหรือปฏิบัติธรรมบนพื้นฐานการสร้างเสริมสังคมคุณธรรม เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุขและสามารถสร้างสังคมที่มี ทั้งคุณภาพและคุณธรรม ประเด็นนี้นับว่าเป็นจุดเด่นในการทำงานสาธารณ สงเคราะห์ของคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ตัวอย่างพระสังคหวัดรที่มีกิจกรรมโดดเด่น เช่น พระครูสุวรรณโพธิธรรม (มนัส ชันติธัมโม) เจ้าอาวาสวัดโพธิ์ทองและ เจ้าคณะตำบลตลาด จังหวัดจันทบุรี ท่านช่วยผลักดันกิจกรรมกลุ่มสังฆะสะสม ทรัพย์เพื่อพัฒนาคุณธรรมครบวงจรชีวิต ซึ่งได้รวมตัวกันอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2539 ถึงปัจจุบันมีเงินสะสมหลายร้อยล้านบาท ท่านเริ่มทำงานโดยมี ความมุ่งหวังที่จะช่วยเหลือชุมชนให้พึ่งตนเองได้และเป็นสังคมเอื้ออาทรฉัน ญาติมิตร ใช้หลักพุทธธรรมชักจูงคนในชุมชนให้มาร่วมแก้ไขปัญหาและช่วย เหลือกันและกัน โดยมีมาตรการนำเงินของกลุ่มไปช่วยเหลือเพื่อการลงทุน

ประกอบอาชีพ แก้ปัญหาหนี้สินดอกเบี้ยสูง ช่วยค่ารักษาพยาบาลแก่ผู้เจ็บป่วย ค่าฌาปนกิจสงเคราะห์ ให้ความการศึกษาเด็กและเยาวชน และช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทางสังคม เป็นการพึ่งพากันในกลุ่มสังคมสหรัพย์ รวมถึงการประสานร่วมกับภาคีเครือข่ายคณะสงฆ์ เช่น เครือข่ายพระธรรมทายาท เครือข่ายสังฆะเพื่อสังคม และบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ เพื่อให้งานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธสามารถขยายตัวออกไปได้อย่างกว้างขวาง มั่นคง และยั่งยืน

จากข้อมูลกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของพระสังฆาธิการในตารางข้างต้น ยังสามารถจำแนกลักษณะการทำกิจกรรมได้เป็นอีก 2 ลักษณะ คือ งานสาธารณสงเคราะห์ตามนโยบายคณะสงฆ์ และงานสาธารณสงเคราะห์จิตอาสา

1) งานสาธารณสงเคราะห์ตามนโยบายคณะสงฆ์

การทำงานตามนโยบายหรือสายการบังคับบัญชาของคณะสงฆ์ เป็นการดำเนินงานตามบทบาทหน้าที่ของพระสังฆาธิการ ซึ่งถือว่างานสาธารณสงเคราะห์เป็นบทบาทสำคัญ 1 ใน 6 ด้าน ที่มหาเถรสมาคมกำหนดไว้ แต่เมื่อถามถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการทำงานสาธารณสงเคราะห์พบว่าพระสังฆาธิการส่วนมากมีความเข้าใจที่ไม่ชัดเจน มักจะมองงานศึกษาสงเคราะห์เป็นส่วนหนึ่งของงานสาธารณสงเคราะห์ โดยมากพระสงฆ์จะทำงานด้านศึกษาสงเคราะห์มากกว่า โดยทำงานควบคู่ไปกับการสอนศีลธรรมจริยธรรมในโรงเรียน เมื่อพบเห็นเด็กยากจนหรือโรงเรียนขาดแคลนก็จะให้ความช่วยเหลือด้านทุนการศึกษาหรืออุปกรณ์การศึกษาไปตามกำลังความสามารถ และมองว่านี่คืองานสาธารณสงเคราะห์ ดังที่พระสังฆาธิการรูปหนึ่งกล่าวว่า “...พระสงฆ์เราไม่รู้ชัดเจนว่าสาธารณสงเคราะห์ในความหมายของมหาเถรสมาคมคืออะไร เราต้องตีความและทำความเข้าใจกันเอง นโยบายหรือแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมก็ไม่มีคำแนะนำหรือข้อกำหนดลงมา พวกเราจึงต้องมากำหนดและคิดงานกันเอง และทำกันไปตามศักยภาพและกำลังความสามารถ

ของแต่ละรูป หรือแต่ละกลุ่ม” (พระมหาศีลป์ ชยโชติ, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2562)

พระสงฆ์ที่จะเข้าใจงานสาธารณสงเคราะห์ที่แท้จริงมักจะเป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะอำเภอที่รับผิดชอบโดยตรงในงานสาธารณสงเคราะห์ของระดับจังหวัด เพราะได้รับรู้และปฏิบัติงานจริงตามขอบข่ายหน้าที่และความรับผิดชอบ แม้โดยหลักการพระสังฆาธิการทุกรูปจะต้องรับผิดชอบงานสาธารณสงเคราะห์ แต่อาจจะไม่มีความถนัดหรือไม่มีความสนใจการทำงานจึงมักจะทำตามโครงการหรือกิจกรรมที่ได้รับมอบหมาย โดยไม่ต้องคิดว่าจะทำอะไร เพื่ออะไร และอย่างไร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมและงานสาธารณสงเคราะห์จึงไม่ชัดเจน จะทำงานกันอย่างจริงจังก็เมื่อมีเอกสารที่เป็นคำสั่งหรือการขอความร่วมมือจากคณะสงฆ์ลงมา ก็จะร่วมกันทำงานครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ตามยังมีพระสังฆาธิการที่ทำงานสาธารณสงเคราะห์ตามนโยบายของคณะสงฆ์และตามสายการบังคับบัญชา แต่สามารถรวมกลุ่มกันทำงานได้อย่างแข็งขันโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา ดังเช่นกรณีโครงการสังฆประชาชนุเคราะห์ ซึ่งเกิดขึ้นจากดำริของพระพรหมกวี (ประกอบ ธมฺมเสฏฺฐโฐ) เจ้าอาวาสวัดกัลยาณมิตร เจ้าคณะภาค 13 ที่ได้ประกอบศาสนกิจในที่ต่างๆ และเห็นความเดือดร้อนของชาวพุทธผู้ยากไร้ ไม่มีที่อยู่อาศัย ไม่มีที่ทำกิน จึงมอบนโยบายให้คณะสงฆ์ภาค 13 ประกอบด้วยคณะสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด ดำเนินโครงการสังฆประชาชนุเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือพุทธศาสนิกชนในเรื่องการทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล และทุนการศึกษา โดยให้แต่ละจังหวัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดูแลกองทุนดังกล่าว มีเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธาน เพื่อพิจารณาจัดสรรทุนให้ผู้ที่ประสบความเดือดร้อน ทั้งที่คณะสงฆ์ไปสำรวจเองและที่มีผู้ทำหนังสือแจ้งเข้ามา สำหรับแนวคิดการทำงานโครงการสังฆประชาชนุเคราะห์ของพระพรหมกวี มาจาก

แนวทางในการดำเนินงานของมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ตัวอย่างผลงานของโครงการสังฆประชานุเคราะห์ เช่น ในปี พ.ศ.2560 จังหวัดชลบุรีมีโครงการช่วยเหลือแก่ผู้ประสบอัคคีภัย อุทกภัย ผู้ป่วยติดเตียง และมอบเงินทุนการศึกษาให้นักเรียนยากจน เน้นการดำเนินงานในลักษณะประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานปกครองอำเภอและจังหวัด สภากาชาดไทย เป็นต้น หรือในกรณีของจังหวัดระยอง พระเทพสิทธิเวที เจ้าคณะจังหวัดระยองได้ทำโครงการสร้างบ้านสังฆประชานุเคราะห์ เพื่อมอบแก่ผู้เดือดร้อน ใช้งบประมาณของคณะสงฆ์จัดสร้างบ้านจำนวน 5 หลังในพื้นที่วัดอรัญรังสี ตำบลชากพง อำเภอแกลง จังหวัดระยอง โดยมีพระครูรังสีพรหมคุณ เจ้าอาวาสวัดอรัญรังสีเป็นผู้ดำเนินการสร้างบ้านชุดแรกสำเร็จในปี พ.ศ.2562

2) งานสาธารณสงเคราะห์จิตอาสา

พระสังฆาธิการที่ดำเนินงานสาธารณสงเคราะห์เชิงจิตอาสา ส่วนมากเป็นพระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบล ที่มีความสนใจและทำงานด้านสาธารณสงเคราะห์ในลักษณะที่ร่วมกันคิดและร่วมกันทำด้วยความสมัครใจ หรือทำตามสิ่งที่กลุ่มหรือเครือข่ายเห็นเหมาะสม ทำงานโดยไม่ได้สนใจว่าเป็นงานตามหน้าที่หรือความรับผิดชอบในฐานะพระสังฆาธิการ แต่ทำงานเพราะต้องการจะช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหาหรือความเดือดร้อน พระสังฆาธิการกลุ่มนี้ทำงานโดยยึดถือพุทธพจน์ที่ได้ทรงแนะนำให้พระสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่จะต้องกระทำเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม และให้การอนุเคราะห์แก่สังคมตามควรแก่คุณธรรมของผู้อยู่ในสมณเพศ ดังนั้นเมื่อพบว่าประชาชนประสบปัญหาทุกข์ยากเดือดร้อนหรือประสบภัย พระสังฆาธิการจึงตัดสินใจช่วยเหลือให้พ้นจากทุกข์

พระสงฆ์จิตอาสามีความมุ่งมั่นและทุ่มเทในงานสาธารณสงเคราะห์วิธีพุทธ โดยมีแรงจูงใจอยู่ 3 ประการ คือ (1) การดำรงชีวิตของพระสงฆ์ต้องอาศัย

ปัจจัยสี่ที่ประชาชนถวาย (2) สภาวะปัญหาและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์โดยตรง และ (3) ในแง่คุณธรรม พระสงฆ์มีหน้าที่ที่จะต้องช่วยเหลือผู้คนที่พ้นจากความทุกข์ โดยเมตตาธรรม และกรุณาธรรม อันเป็นหลักธรรมพื้นฐานของการมีจิตอาสาในกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ (พระครูวิสุทธีวชิรคุณ, สัมภาษณ์, 31 พฤษภาคม 2562) แรงจูงใจดังกล่าวได้กระตุ้นให้พระสงฆ์ตระหนักถึงการมีหน้าที่และความรับผิดชอบต่อประชาชนและสังคม จึงได้ร่วมทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เชิงจิตอาสา ด้วยการชักชวนให้ประชาชนมาร่วมบริจาคหรือร่วมทำกิจกรรม โดยถือว่าเป็นการทำบุญร่วมกับพระสงฆ์ การบริจาคเงินและสิ่งของให้แก่ผู้ตกทุกข์ได้ยากอย่างแท้จริงจะได้รับบุญกุศลสูง เป็นการทำบุญเพื่อสังคมและการทำความดีเพื่อสังคม กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เชิงจิตอาสาเช่นนี้กำลังเป็นที่ยอมรับจากคนในสังคมอย่างกว้างขวางมากขึ้น เพราะเห็นว่าจะส่งผลดีต่อสาธารณสุขและถือว่าเป็นกิจกรรมที่ได้บุญมาก ไม่ต่างจากการทำบุญเพื่อทำนุบำรุงวัดและสนับสนุนพระสงฆ์ในการศึกษาและปฏิบัติธรรม

พระสังฆาธิการที่ทำงานด้วยจิตอาสาส่วนมากให้ความสำคัญกับแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนล้วนมีเมตตากรุณาและคุณงามความดีอยู่แล้วในจิตใจ เพียงแต่ว่าควรทำอย่างไรที่จะนำคุณธรรมดังกล่าวออกมาสร้างประโยชน์แก่ส่วนรวม เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้แต่ละคนได้ทำความดี เห็นและเข้าใจถึงความทุกข์ยากของคนอื่น และมีส่วนช่วยเหลือให้พวกเขาได้พ้นทุกข์ ไม่ว่าจะเป็นผู้ยากไร้ ผู้ด้อยโอกาส คนป่วย คนชรา คนพิการ หรือผู้ประสบภัย พระสงฆ์จิตอาสา มักจะเริ่มต้นทำงานสาธารณสงเคราะห์จากการนำเงินและสิ่งของบริจาคที่ญาติโยมนำมาถวายสังฆทานไปเยี่ยมเยียนและช่วยเหลือผู้ทุกข์ยาก ทั้งในโรงพยาบาลหรือโรงเรียนและชุมชนในถิ่นทุรกันดาร พร้อมทั้งให้คำสอนและแนะนำหลักธรรมในการดำรงชีวิต พระสงฆ์จิตอาสาทำงานโดยเสียสละตนเองทั้งเวลาและทรัพย์สินในรูปแบบค่าใช้จ่ายในการทำงาน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อยินดีช่วยเหลือส่วนรวม เน้นการทำงานเชิงประสานเชื่อมโยงอาสาสมัครให้เกิดเครือข่ายงานสาธารณ

สงเคราะห์ทั้งในหมู่พระสงฆ์และฆราวาส โดยเน้นการทำความดีและสร้างสรรค์
สาธารณประโยชน์ จึงเกิดความเข้มแข็งในความร่วมมือของเหล่าอาสาสมัครที่ร่วม
เป็นเครือข่ายสาธารณสงเคราะห์จิตอาสา ทำงานช่วยเหลือให้ทุกคนพ้นทุกข์และ
อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เน้นการทำความดีเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่
ตกทุกข์ได้ยาก ไม่ใช่การทำความดีด้วยการทำบุญเพื่อประโยชน์ของปัจเจกบุคคล
แต่เป็นการทำบุญเพื่อสังคม ในปัจจุบันเราจึงได้เห็นข่าวพระสงฆ์จิตอาสา
ออกไปให้ความช่วยเหลือทั้งในโรงพยาบาล ในชุมชนคนยากจน และสถานที่
ที่ประสบภัยพิบัติ พร้อมจะเสียสละทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์
ซึ่งในความเป็นจริงแล้วยังมีพระสงฆ์จิตอาสาอีกจำนวนมากที่ทำงานช่วยเหลือ
ผู้ทุกข์ยากอย่างเงียบๆ โดยไม่สนใจจะประกาศให้สาธารณะได้รับรู้ รวมถึงมี
พระสังฆาธิการจำนวนหนึ่งที่ทำงานสาธารณสงเคราะห์วิธีพุทธควบคู่กันไปทั้ง
การทำงานตามนโยบายคณะสงฆ์หรือตามสายการบังคับบัญชาและการทำงาน
เชิงจิตอาสา ซึ่งสามารถเสริมให้ประสบความสำเร็จควบคู่กันไปทั้ง 2 ลักษณะ
ดังกล่าว

บทที่ 4

**อนาคต
งานสาธารณ
สงเคราะห์
ของคณะสงฆ์ไทย**

การก่อกำเนิด สาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธของพระสังคหวัตรจากอดีตถึงปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในสังคมไทยได้ดี ในอดีตบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของพระสงฆ์มีลักษณะที่กลมกลืนไปกับวิถีการดำเนินชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในเชิงการพึ่งพาอาศัยและช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในทางศาสนาและสังคม ในขณะที่สังคมไทยปัจจุบันความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนและวัดกับชุมชนเปลี่ยนไป ประชาชนห่างเหินจากวัดและหลักธรรมทางพุทธศาสนา เมื่อเกิดปัญหาในชีวิตจึงไม่มีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ และไม่คิดว่าพระสงฆ์จะสามารถช่วยเหลืออะไรได้ ในส่วนของพระสงฆ์เองถูกทำร้ายด้วยความคิดว่าสร้างผลงานรูปแบบอื่น ไม่สนใจบทบาทด้านสังคหธุระและงานสาธารณสงเคราะห์ แม้จะมีพระสงฆ์ส่วนหนึ่งที่ไม่ว่าจะเรียกเป็นพระสังคหวัตรหรือพระสงฆ์นักพัฒนา ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม แต่ก็เพียงส่วนน้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังต่างคนต่างทำงาน ขาดความชัดเจนในระบบการทำงานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเพื่อบูรณาการกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง และยังไม่มีการจัดองค์กรที่เป็นรูปธรรม จึงกล่าวได้ว่างานสาธารณสงเคราะห์วิधिพุทธในปัจจุบันมีการบริหารจัดการหรือเชื่อมโยงความสัมพันธ์กันแบบหลวมๆ ภายใต้องค์กรปกครองคณะสงฆ์ การพัฒนาหรือ

สร้างเครือข่ายงานสาธารณสุขสงเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นจะขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความสนใจ และความรู้ความสามารถของพระสังฆาธิการแต่ละรูป พระสังฆาธิการที่เห็นสมควรส่วนใหญ่จึงเห็นด้วยที่จะมีการจัดตั้งองค์กรที่เป็นแกนกลางในการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งในเบื้องต้นนี้ มีผู้เห็นด้วยกับชื่อ “สถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม”⁷ สถาบันนี้จะจัดตั้งขึ้นเพื่อสนับสนุนการทำงานร่วมกันของคณะสงฆ์ ประชาชน อาสาสมัคร หรือภาคีเครือข่าย และเป็นองค์กรที่ถูกต้องหวังว่าจะเป็นศูนย์กลางการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคต

แนวทางการขับเคลื่อนสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

จากการศึกษาข้อมูลสนามพบว่าพระสังฆาธิการส่วนมากเห็นด้วยที่จะให้มีการจัดตั้งสถาบันหรือองค์กรในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งสำหรับงานสาธารณสุขสงเคราะห์ เนื่องจากฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมไม่มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ในการรับผิดชอบงานโดยตรง รวมถึงไม่มีงบประมาณในการสนับสนุนการทำงาน การจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมขึ้นมาจะเป็นส่วนสำคัญรองรับการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยจะเป็นสื่อบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาต่างๆ ได้ สถาบันนี้จะเป็แกนกลางในการกำหนดนโยบาย แผนงาน และแนวทางการทำงานที่พระสังฆาธิการทุกรูปจะได้ยึดถือปฏิบัติ แต่ในการกำหนดโครงการหรือกิจกรรมควรจะให้แต่ละจังหวัดกำหนดกันเอง เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ โดยสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมควรมีสำนักงานและคณะทำงานอยู่ใน

⁷ การใช้ชื่อว่า “สถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” เพื่อให้องค์กรที่จัดตั้งขึ้นนี้สามารถดำเนินงานให้ครอบคลุมบทบาททั้งการสงเคราะห์และพัฒนาสังคม พระสังฆาธิการหลายรูปมีความเห็นว่าหากใช้ชื่อว่าศูนย์หรือสถาบันสาธารณสุขสงเคราะห์ อาจจะเป็นเงื่อนไขให้เกิดความเข้าใจว่างานสาธารณสุขสงเคราะห์เน้นที่การสงเคราะห์หรือบรรเทาสาธารณภัย และมีความหมายที่แคบลง

ระดับจังหวัดด้วย เพื่อการบริหารจัดการงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในระดับท้องถิ่น รวมถึงการประสานงานระหว่างพระสังฆาธิการในแต่ละพื้นที่กับมหาเถรสมาคม เพื่อสนับสนุนการทำงานตามนโยบายและแผนงานของมหาเถรสมาคม

การจัดตั้งสถาบันพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมถูกคาดหวังจะช่วยให้พุทธศาสนิกชนเห็นถึงความสำคัญในบทบาทสังคหะของพระสงฆ์ และความเข้าใจว่าพุทธศาสนาไม่ได้มีความหมายเพียงแค่หลักธรรมและพิธีกรรม แต่เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในสังคม รวมถึงความเข้าใจที่ว่าบทบาทด้านสังคหะของพระสงฆ์มีความสำคัญเช่นเดียวกับบทบาทด้านคัมภีระและวิปัสสนาธุระ แต่ต้องมีการฟื้นฟูวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสถาบันสังคมอย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถทดแทนการครอบงำของบริโคนิยมและวัตถุนิยมได้ บทบาทสังคหะและสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธจึงจะช่วยลดทอนความทุกข์ของประชาชนได้ การรื้อฟื้นบทบาทสังคหะจึงเป็นสิ่งที่ควรจะทำ เพราะเมื่อพระสงฆ์ร่วมมีบทบาททางสังคมมากขึ้นจนเป็นที่ยอมรับ ประชาชนก็จะมาร่วมมือกับพระสงฆ์ในกิจกรรมทั้งทางโลกและทางธรรม (พระเทพสิทธิมงคล, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2562) พระสังฆาธิการจะสามารถช่วยเหลือและพัฒนาสังคมไทยให้มีสุขภาวะที่ดีขึ้นได้ โดยในเบื้องต้นพระสงฆ์จะต้องฟื้นฟูศักยภาพและความเข้าใจบทบาทหน้าที่ใน 2 ด้าน คือ

- 1) หน้าที่สำหรับตนเอง พระสงฆ์มีหน้าที่ในการศึกษาพุทธธรรม ให้รู้และเข้าใจหลักธรรมคำสอนเพื่อให้สามารถนำเอาหลักธรรมมาประยุกต์ใช้กับงานสาธารณสงเคราะห์ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของประชาชน รวมทั้งยังควรประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้ประชาชนได้นำไปเป็นแบบอย่างการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน และเกิดศรัทธาให้มาร่วมกันทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธและร่วมกันสร้างเสริมสังคมที่ดีต่อไป

2) หน้าที่ที่พระสงฆ์มีต่อคฤหัสถ์ จำแนกได้เป็น 2 ด้าน คือ

2.1) ให้การศึกษาหลักธรรมในการดำเนินชีวิต คือการสอนหลักธรรมที่จะช่วยให้เด็ก เยาวชน และประชาชน มีความรู้ความเข้าใจและสามารถปรับประยุกต์หลักธรรมเพื่อการดำเนินชีวิต หลุดพ้นจากทุกข์ทางกายและทางจิตใจ รวมถึงได้รับการอบรมสั่งสอนแนะนำเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีตามหลักศีลธรรมจริยธรรม ไม่เบียดเบียนกันและกัน และร่วมกันสร้างชุมชนและสังคมที่พึงประสงค์

2.2) ให้การสนับสนุนงานสาธารณสงเคราะห์ คือสนับสนุนและอนุเคราะห์แก่ประชาชนด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อสร้างประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม โดยให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ทั้งด้านจิตใจคือการให้คำแนะนำปรึกษาเพื่อให้ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันบนพื้นฐานศีลธรรมจริยธรรมอันดีงาม และการช่วยเหลือสงเคราะห์ทางกายด้วยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลในสิ่งที่ประชาชนขาดแคลนหรือต้องการความช่วยเหลือ เพื่อบรรเทาทุกข์และปัญหาเดือดร้อนต่างๆ รวมถึงการแนะนำให้ประชาชนเข้ามาร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์ในชุมชนและสังคมอีกด้วย (พระครูพิพิธสุตาร, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561)

ด้วยเหตุนี้การทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธจึงไม่ใช่เพียงการเข้าไปสงเคราะห์หรือพัฒนาสังคมโดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ควรเริ่มต้นจากการที่พระสงฆ์ศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างเข้าใจ แล้วนำไปปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดีและสามารถสอนหรือให้คำแนะนำในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมให้แก่ประชาชนได้ พระสงฆ์ก็จะพร้อมทำงานช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้อื่นได้ โดยไม่หลงหรือยึดติดกับตำแหน่งหรือทรัพย์สินและลาภยศ อันจะนำไปสู่การสร้างจิตอาสาในงานสาธารณสงเคราะห์ได้ อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาข้อมูลสนามมีความชัดเจนว่าพระสังฆาธิการส่วนมากไม่ได้สนใจทำงานสาธารณสงเคราะห์ ขณะที่อีกส่วนหนึ่งทำงานสาธารณสงเคราะห์ตามหน้าที่และความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมายตามสถานะหรือตำแหน่ง ซึ่งก็คือการทำงานตามคำสั่งหรือตามสายการบังคับบัญชา รวมถึงมีอาสาสมัครจำนวนไม่น้อยที่ร่วม

ทำงานโดยขาดจิตอาสา เพียงแต่ต้องการร่วมทำบุญในกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ ดังนั้นจึงเป็นความคาดหวังว่าการจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมของฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม จะเป็นองค์กรที่สร้างความชัดเจนในการบริหารจัดการโครงการหรือกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์เพื่อสนองนโยบายและแผนปฏิบัติงานของมหาเถรสมาคม ไปพร้อมกับการเป็นองค์กรที่จะช่วยสร้างเสริมอุดมการณ์จิตอาสาในการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ ทั้งแก่พระสงฆ์และอาสาสมัครได้ในอนาคต ดังนี้

การจัดระบบบริหารจัดการสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม

การจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม มหาเถรสมาคมจะต้องมีการกำหนดโครงสร้าง นโยบาย แผนงาน และระบบบริหารจัดการที่ดี ไม่ใช่มีเพียงสำนักงานแต่ไม่มีโครงการหรือกิจกรรมดำเนินการอย่างต่อเนื่อง รวมถึงควรจะนำเสนอรายละเอียดนโยบายและแผนปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ต่อพระสังฆาธิการ โดยเฉพาะกับเจ้าอาวาสทุกวัด เพื่อให้ทราบถึงแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกัน ทั้งนี้การจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ ไม่เพียงเป็นการเป็นองค์กรที่เป็นทางการของคณะสงฆ์ แต่รวมถึงการเสริมสร้างศรัทธาของประชาชน เพื่อให้การทำงานสาธารณสงเคราะห์ที่ได้รับการยอมรับและการสนับสนุนอย่างกว้างขวาง (พระครูสถิตญาณปยุต, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2562) โดยควรมีการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการของสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม ดังนี้

(1) สถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจะต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ และแผนงานให้ชัดเจน เพื่อให้ประชาชนผู้สนใจจะได้พิจารณาและตัดสินใจเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครทำงานสาธารณสงเคราะห์ได้ตามความถนัด ศักยภาพ และความเหมาะสมกับโครงการหรือกิจกรรมที่ดำเนินการ รวมถึงอาสาสมัครจะมีความเข้าใจที่ชัดเจนว่าจะเข้ามาร่วมทำกิจกรรมเพื่อ

ประโยชน์อะไรแก่ชุมชนและสังคม ความชัดเจนของประเด็นเหล่านี้จะทำให้ประชาชนและหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ถึงแนวทางและเป้าหมายของสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เพื่อการตัดสินใจมาเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครในเชิงปัจเจกบุคคล หรือนำองค์กรหรือหน่วยงานมาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายการทำงานจิตอาสา

(2) สถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมควรจะต้องเสริมสร้างความเชื่อและศรัทธาในอุดมการณ์สาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ เพื่อให้ทั้งพระสงฆ์และประชาชนเห็นว่าการสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธมีเป้าหมายที่จะช่วยเหลือสังคมอย่างไร และมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร โดยต้องสื่อสารให้คนในสังคมได้รับรู้และเข้าใจ และปราศจากข้อสงสัยในการเข้าร่วมกิจกรรมหรือการบริจาคเงินและสิ่งของ โดยเฉพาะการอธิบายถึงอุดมการณ์และเป้าหมายขององค์กรที่สอดคล้องกับการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตามแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

(3) การสร้างความไว้วางใจในการรับบริจาคไม่ว่าจะเป็นเงินหรือสิ่งของ รวมถึงมีการบริหารจัดการเงินบริจาค และมีการจัดสรรการใช้จ่ายเงินบริจาคให้ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค ความไว้วางใจจะช่วยให้อาสาสมัครทุกคนร่วมใจกันทำงานจิตอาสาด้วยความมุ่งมั่นและเต็มใจ ในปัจจุบันองค์กรด้านสาธารณสงเคราะห์หลายแห่งขาดความโปร่งใสในการบริหารจัดการเงินบริจาค ทำให้ผู้บริจาคขาดความมั่นใจและเสื่อมศรัทธา การบริหารจัดการเงินบริจาคจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่สถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจะต้องดำเนินการอย่างโปร่งใส ไม่ควรใช้เงินผิดประเภท

(4) การรับบริจาคไม่ควรดำเนินการในลักษณะที่สะท้อนถึงความเป็นพุทธพาณิชย์และบุญพาณิชย์ เช่น การสร้างวัดมุงงคมาเพื่อแลกเปลี่ยนกับการรับบริจาค หรือเน้นการรับบริจาคโดยอ้างถึงการสะสมบุญเพื่อให้ขึ้นสวรรค์

การรับบริจาคควรมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจนในการทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ จากสำนึกความเสียสละและจากความศรัทธาที่แท้จริงของพุทธศาสนิกชน พระสงฆ์ไม่จำเป็นต้องขวนขวายในการรับบริจาคเพื่อให้มีเงินสนับสนุนหรือสิ่งของจำนวนมากจึงจะทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ เพราะอาจทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธา และพุทธศาสนิกชนหันหลังให้กับกิจกรรมของคณะสงฆ์

(5) การจัดการระบอบการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของอาสาสมัคร เพื่อให้ทุกคนมีแรงบันดาลใจในการทำงานจิตอาสา ทำงานด้วยความเอื้ออาทรและอุทิศตน ซึ่งเน้นการเรียนรู้และฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นสำนึกและความตระหนักในการทำงานจิตอาสาที่เสียสละเพื่อสังคมอย่างแท้จริง อาสาสมัครควรจะมีความตั้งใจและพร้อมลงมือทำงานทุกประเภท เพื่อช่วยเหลือผู้มิทุกข์ให้พ้นทุกข์ ตั้งแต่เรื่องง่าย ๆ เช่น งานรวบรวมเงินหรือสิ่งของบริจาค งานคัดแยกและบรรจุสิ่งของที่จะนำไปช่วยเหลือแก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน งานทำความสะอาดหรือปรับปรุงพื้นที่ประสบภัย เป็นต้น

(6) การมีระบบที่เลี้ยงอาสาสมัคร โดยให้อาสาสมัครใหม่ได้เรียนรู้ร่วมกับอาสาสมัครรุ่นพี่ ซึ่งเป็นวิธีการฝึกฝนและการสนับสนุนงานที่ดี ก่อให้เกิดการทำงานเป็นทีมอาสาสมัครที่มีประสิทธิภาพ มีการพัฒนาภาวะผู้นำของอาสาสมัครรุ่นพี่ที่ได้รับการยอมรับในความสามารถ โดยอาสาสมัครที่เลี้ยงจะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้กับอาสาสมัครรุ่นน้อง โดยทำหน้าที่ทั้งการเอาใจใส่ดูแล การถ่ายทอดประสบการณ์การทำงาน การใช้ชีวิต และการมีส่วนร่วมในทีมงานอาสาสมัครทุกประเภทกิจกรรม

(7) การจัดกิจกรรมอาสาสมัครในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย โดยเริ่มต้นจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม การทำความดี จิตอาสา การให้ และการเสียสละ เพื่อเป็นการสร้างพื้นฐานให้เด็กและเยาวชนมีความตระหนักใน

การทำงานสาธารณสงเคราะห์ โดยให้นักเรียนและนักศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงได้ด้วยตนเอง โดยพระสงฆ์และครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะหรือตั้งคำถามให้เด็กและเยาวชนได้คิด เพื่อการพัฒนาความเป็นผู้มีจิตอาสาในการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตั้งแต่เยาว์วัย และเพื่อเป็นกำลังสำคัญในการร่วมงานสาธารณสงเคราะห์ในอนาคต

การทำงานของสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมควรมีการบริหารจัดการที่เข้มแข็ง เน้นการทำงานที่มีรากฐานการใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา และศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความมั่นคงในการทำงานอาสาสมัคร และสามารถผลักดันกิจกรรมงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธบนพื้นฐานด้านความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และภาคีเครือข่ายจิตอาสาทั้งหลาย

การผลักดันงานสาธารณสงเคราะห์ตามนโยบายคณะสงฆ์

แม้ว่าในปัจจุบันฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมได้กำหนดแผนยุทธศาสตร์ โครงการ และกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ภายใต้แผนยุทธศาสตร์การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา แต่ข้อจำกัดที่เกิดขึ้นคือ พระสังฆาธิการในพื้นที่ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในงานสาธารณสงเคราะห์ และไม่ทราบรายละเอียดของแผนยุทธศาสตร์ดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อให้พระสังฆาธิการในระดับเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบลมีความเข้าใจร่วมกัน และสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามนโยบายของมหาเถรสมาคม จึงควรจะร่วมกันพิจารณาถึงแนวทางในการลดข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานสาธารณสงเคราะห์ในอดีตและปัจจุบัน เพื่อขยายงานสาธารณสงเคราะห์ในอนาคต ดังนี้

1) พยายามลดเงื่อนไขการทำงานสาธารณสงเคราะห์ร่วมกับหน่วยงานระดับจังหวัดในลักษณะที่เป็นฝ่ายตาม เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เป็นต้น ที่ผ่านมางานสาธารณสุขสงเคราะห์ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีลักษณะเป็นการสนับสนุนหน่วยงานเหล่านี้ โดย พระสังฆาธิการไม่ได้คิดโครงการหรือกิจกรรมเอง เช่น โครงการชุมชนคุณธรรม เป็นเพียงการให้ความร่วมมือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดที่เข้ามาขอความร่วมมือทำกิจกรรม รวมถึงบางวัดมีการจัดกิจกรรมชุมชนคุณธรรมที่โดดเด่น อยู่แล้ว ทางฝ่ายราชการก็มาขอให้เข้าร่วมโครงการเพื่อบูรณาการกิจกรรมและ กลายเป็นงานของหน่วยงานนั้นไปในที่สุด เหล่านี้มีเหตุปัจจัยประการหนึ่งมาจาก ความไม่ชัดเจนในนโยบายและแผนงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม พระสังฆาธิการในระดับพื้นที่จึงสนใจและให้ความสำคัญกับงานสาธารณสุข สงเคราะห์น้อยกว่าบทบาทด้านอื่น

2) การทำงานสงเคราะห์และพัฒนาสังคมควรมุ่งไปสู่การแก้ไขที่เหตุ ปัจจัยของปัญหาและความทุกข์ยากเดือดร้อนของประชาชนและชุมชน ดังที่ พระครูศีลวราภรณ์ วัดโนนเมือง อำเภอขามสะแกแสง จังหวัดนครราชสีมา ได้กล่าวถึงเหตุผลในการทำงานช่วยเหลือชาวบ้านและพัฒนาชุมชนของท่าน ว่า “เหตุผลที่เข้ามาทำกิจกรรมช่วยเหลือชาวบ้านเนื่องจากเห็นว่าชาวบ้านมี ปัญหาหลายประการ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการทำนา เนื่องจาก ภาวะฝนแล้งและขาดแหล่งน้ำที่จะใช้เพื่อการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภค ชาวบ้านมีความลำบากและยากจน ชาวบ้านส่วนใหญ่ชอบกินเหล้าและเล่น การพนัน ไม่สนใจความอดอยากขัดสนของครอบครัว การแก้ปัญหาจึงไม่ใช่ การสงเคราะห์ด้วยการนำเงินหรือสิ่งของไปให้ แต่ต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจ ให้ขาดละเลิกอบายมุข แล้วหันมาตระหนักถึงการพึ่งตนเองในการประกอบ อาชีพ ทั้งการเกษตรและอาชีพเสริมอื่นๆ โดยพระสงฆ์เป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม ตามศักยภาพและโอกาส โดยใช้พุทธธรรมเป็นหลักนำ” (พระครูศีลวราภรณ์, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2554) พระสงฆ์ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับญาติโยมที่ต้อง เผชิญกับปัญหาต่างๆ จึงควรเข้ามามีบทบาทด้านสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อช่วย แก้ปัญหาให้กับประชาชนตามเหตุปัจจัย แต่ที่ผ่านมามีหลายกิจกรรมสาธารณสุข

สงเคราะห์เป็นเพียงการบรรเทาปัญหาของประชาชน ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่ตรงกับเหตุปัจจัยได้อย่างยั่งยืน ตัวอย่างเช่น การนำเงินและสิ่งของบริจาคไปช่วยเหลือสงเคราะห์ครอบครัวยากจนโดยไม่ทราบว่าเป็นผู้ที่ชอบกินเหล้าหรือเล่นการพนัน

3) การทำงานสาธารณสงเคราะห์ไม่ควรสร้างภาระด้านงบประมาณแก่พระสังฆาธิการ หากมีโครงการหรือกิจกรรมสั่งการลงไปยังพระสังฆาธิการฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมควรให้คำแนะนำในเรื่องการใช้งบประมาณในโครงการหรือกิจกรรมนั้นด้วย มิเช่นนั้นจะกลายเป็นการสร้างภาระให้แก่พระสังฆาธิการในระดับพื้นที่ ตัวอย่างเช่น โครงการสังฆประชาชนุเคราะห์ของคณะสงฆ์ภาค 13 ในพื้นที่ 4 จังหวัดภาคตะวันออก คือชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด แม้ว่าในภาพรวมจะประสบความสำเร็จตามนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่มีข้อจำกัดในเรื่องการจัดหางบประมาณมาสนับสนุนการดำเนินงาน จนกลายเป็นภาระของคณะสงฆ์ที่จะต้องแสวงหาเงินทุนสนับสนุนจากญาติโยมที่ศรัทธา ต้องร่วมกันจัดตั้งกองทุนสังฆประชาชนุเคราะห์ เพื่อดำเนินกิจกรรม ทั้งการช่วยเหลือซ่อมแซมบ้านให้ผู้ยากไร้ ช่วยเหลือประชาชนที่ถูกไฟไหม้หรือถูกน้ำท่วม ผู้ป่วยติดเตียงที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ และมอบเงินทุนการศึกษาให้แก่เด็กนักเรียนยากจน การลดข้อจำกัดนั้นอาจมีการพิจารณาการสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่งจาก “กองทุนวัดช่วยวัด” โดยให้คณะสงฆ์สามารถนำเงินทุนวัดช่วยวัดของแต่ละจังหวัดไปเป็นสมทบเพื่อการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของจังหวัดนั้นๆ โดยอาจมีการพิจารณาการใช้กองทุนสำหรับแต่ละโครงการหรือกิจกรรมไปตามความจำเป็นของแต่ละกรณี

ที่ผ่านมาพระสังฆาธิการส่วนใหญ่ต้องการจะทำงานสาธารณสงเคราะห์ให้สอดคล้องกับนโยบายของมหาเถรสมาคม แต่มหาเถรสมาคมเองกลับไม่ได้ให้การสนับสนุนเท่าที่ควร รวมถึงขาดการชี้แจงนโยบายและข้อกำหนดการทำงานที่ชัดเจนเพื่อให้พระสังฆาธิการได้รับทราบและนำไปปฏิบัติ การทำงาน

สาธารณสงเคราะห์จึงมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคล หรือเฉพาะกลุ่มหรือเครือข่ายย่อยที่รวมตัวกันทำงานตามความถนัด โดยมุ่งเน้นการช่วยเหลือสงเคราะห์เพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าให้กับประชาชนและชุมชน รวมถึงเป็นการทำงานตามศักยภาพและความสามารถของพระสังฆาธิการแต่ละรูปและแต่ละกลุ่มเป็นหลัก จึงไม่สามารถคาดหวังผลลัพธ์และผลกระทบจากการทำงานสาธารณสงเคราะห์ได้ในเชิงการแก้ไขปัญหาที่เหตุปัจจัย และส่งผลให้เป็นการช่วยเหลือสงเคราะห์กับเฉพาะบางกลุ่มเป้าหมาย เฉพาะพื้นที่ หรือเฉพาะเวลา เพราะไม่มีข้อกำหนดที่เป็นกรอบการทำงานและแผนงานที่ชัดเจนจากองค์กรปกครองคณะสงฆ์

แนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมควรมีความชัดเจนในเชิงนโยบาย ทั้งการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในองค์ความรู้และแนวคิดการทำงานของพระสังฆาธิการ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทด้านศึกษาสงเคราะห์และสาธารณสงเคราะห์ และที่สำคัญองค์ความรู้หรือข้อกำหนดที่มหาเถรสมาคมกำหนดขึ้นนั้นควรเผยแพร่สู่เจ้าอาวาสทุกวัด เพื่อให้ทราบว่าจะขอบเขตไหนที่จะต้องประสานหรือขอความร่วมมือจากองค์กรปกครองคณะสงฆ์หรือหน่วยงานราชการ และขอบเขตไหนบ้างที่พระสังฆาธิการควรจะทำกิจกรรมเอง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าจะเป็นการทำงานภายใต้กรอบหรือขอบเขตที่ไม่ผิดระเบียบของมหาเถรสมาคมและไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

ดังนั้นการจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมจึงถูกคาดหวังจากพระสังฆาธิการว่าจะช่วยให้เกิดความชัดเจน และช่วยลดข้อจำกัดในการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในระดับท้องถิ่นและชุมชนได้ เพราะไม่มีพระสังฆาธิการรูปใดที่ต้องการจะทำงานในลักษณะที่ขัดต่อนโยบายของมหาเถรสมาคม หรือขัดต่อพระธรรมวินัย ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการทำงานลักษณะที่ต้องรบกวนประชาชนผู้มีจิตศรัทธาหน่วยงานหรือหนึ่งองค์กรที่เป็นภาคีเครือข่ายมากจนเกินไป การจัดตั้งสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อ

สังคม จะช่วยสร้างระบบการทำงานและสร้างความมั่นใจในการทำงานของ พระสังฆาธิการ พุทธศาสนิกชน และภาคีเครือข่ายว่าจะไม่ส่งผลกระทบต่อ ศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมั่นใจ ของประชาชนผู้มีจิตอาสาในการเข้ามาร่วมกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ของ องค์การปกครองคณะสงฆ์ว่าจะบรรลุเป้าหมายเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์ ได้อย่างแท้จริง

งานสาธารณสงเคราะห์จิตอาสา

จากการศึกษาข้อมูลสนามพบว่าการทำงานสาธารณสงเคราะห์ของ พระสังฆคหัตถ์ส่วนใหญ่เน้นความเป็นจิตอาสาตามหลักเมตตาธรรม ความเป็น ผู้มีจิตอาสามีส่วนสัมพันธ์กับความเป็นผู้มีเมตตา ที่มุ่งเสียสละเพื่อประโยชน์ของ ส่วนรวม ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น กล่าวคือทั้งพระสงฆ์และฆราวาสต้องร่วมกัน สร้างสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน และเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีความ เป็นธรรมทางสังคม นอกจากนี้การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ เชิงจิตอาสาของพระสังฆคหัตถ์ยังเป็นการช่วยพยุงสถานะของพระสงฆ์และ พุทธศาสนาไม่ให้เสื่อมถอยไปตามกระแสบริโภคนิยมและทุนนิยม เพราะเป็น แนวทางที่สะท้อนให้เห็นว่าพระสงฆ์ไม่ใช่เป็นเพียงผู้รับ แต่ยังเป็นผู้ให้และเป็น ที่พึ่งของประชาชนได้

แม้ว่าการทำงานสาธารณสงเคราะห์เชิงจิตอาสา ควรจะมีความอิสระใน การดำเนินการ แต่ในอนาคตควรมีแนวทางการทำงานที่ไม่ขัดแย้งกับนโยบาย ของสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม และควรมีการดำเนินกิจกรรมที่ สอดคล้องกับสภาวะปัญหาและความต้องการของประชาชน หากพระสังฆคหัตถ์ ขาดจิตอาสาที่พร้อมจะทำงานเพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ หรือขาดความรู้ ความสามารถในการงานสาธารณสงเคราะห์ ก็จะไม่สามารถดำรงสถานะเป็นผู้นำ ทางสังคมได้ ขณะเดียวกันหากพระสังฆคหัตถ์วางเฉยไม่นำพาต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ก็จะทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา สภาพการณ์เช่นนี้

พระสังคหวัตรจึงไม่ควรวางเฉยหรือละเลยต่อปัญหาของชุมชน แต่ควรจะพยายามฟื้นฟูบทบาทการลงมือปฏิบัติงานอย่างจริงจังและจริงจังในรูปแบบจิตอาสา ไม่ใช่การทำงานเพราะถือว่าเป็นหน้าที่หรือเป็นความรับผิดชอบตามสมณศักดิ์หรือตำแหน่ง (พระครูอมรชัยคุณ, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2561) อย่างไรก็ตามการทำงานของพระสังคหวัตรในอนาคตควรพร้อมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนก่อนที่จะลงมือทำ และให้ประชาชนมีส่วนร่วมตัดสินใจและรับผิดชอบในงานนั้นเองด้วย ที่จริงแล้วประชาชนพร้อมจะร่วมทำงานของพระสังคหวัตรมากกว่าการทำงานร่วมกับภาครัฐ เพราะนับแต่อดีตมาประชาชนมองว่าพระสงฆ์ทำงานแบบไม่หวังผลประโยชน์ตอบแทน ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจึงไว้วางใจว่าพระสงฆ์จะสามารถให้คำแนะนำหรือช่วยเหลือแก้ไข ปัญหาของประชาชนและชุมชนได้ แต่พระสังคหวัตรในอนาคตจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ที่จะสามารถให้คำแนะนำและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อน รวมถึงมีความพยายามเสริมสร้างจิตอาสาและคุณธรรมให้กับอาสาสมัครมาร่วมกันทำงานอย่างเสียสละ และทุ่มเทด้วยความเต็มใจ กิจกรรมต่างๆ จึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

การเสริมสร้างจิตอาสาในการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ ควรจะมีการปลูกฝังคุณธรรมผ่านกระบวนการเรียนรู้ประสบการณ์ทำงานจิตอาสาและเหตุปัจจัยของปัญหา เพื่อช่วยสร้างจิตสำนึกที่ดีงามในการมีส่วนร่วมทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ แม้ว่าการบริจาคเงินหรือสิ่งของเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในงานจิตอาสา เพราะวัตถุประสงค์ในการบริจาคนั้นการให้เพื่อลดความเห็นแก่ตัว แต่ควรเสริมเรื่องหลักธรรมและหลักการในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์หรือการเสียสละเพื่อผู้อื่น ให้กับทั้งพระสงฆ์และอาสาสมัครด้วย เพราะเงินบริจาคในแต่ละปีที่พุทธศาสนิกชนให้แก่วัดและพระสงฆ์นั้นมีจำนวนมาก แต่น่าเสียดายที่เงินส่วนใหญ่ถูกนำไปสร้างโบสถ์หรือวิหารขนาดใหญ่ มากกว่าจะนำมาสร้างกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ คนไทยส่วนมากยังเชื่อว่าการทำบุญกับพระสงฆ์

และวัดจะช่วยส่งผลบุญให้มาก แต่หากไปให้ทานหรือทำบุญกับคนยากคนจน คนเหล่านี้ไม่ใช่คนมีบุญ จึงสู้ทำบุญกับพระสงฆ์และวัดไม่ได้ ทั้งที่ตามหลักธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเชื่อว่าการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์คือภารกิจสำคัญของชาวพุทธ อย่างไรก็ตามกระบวนการเสริมสร้างจิตอาสา และคุณธรรมจะทำได้ต้องมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการคัดกรองอาสาสมัคร การประสานงาน การติดตามผลที่ดี ซึ่งเป็นกระบวนการที่จะช่วยสร้างกำลังคน หรือทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพและคุณธรรม (พระครูสถิตญาณปยุต, สัมภาษณ์, 6 มิถุนายน 2562) การขับเคลื่อนองค์กรและเครือข่ายงานสาธารณสงเคราะห์ ล้วนอาศัยคุณธรรมและการทำความดีเป็นแรงบันดาลใจ โดยมีพระสงฆ์ จิตอาสาเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับพุทธศาสนิกชนและองค์กรจากทุกภาคส่วน ที่เข้ามาร่วมกิจกรรม

ประเด็นที่น่าสนใจคือควรจะทำอย่างไรเพื่อให้สามารถดึงเอาคุณธรรม และความดีจากพระสงฆ์จิตอาสาและอาสาสมัครแต่ละคนออกมา เพื่อให้ เกิดพลังในการทำงานสาธารณประโยชน์ พร้อมกับการบริหารจัดการให้การ ทำความดีนั้นยังคงอยู่และพัฒนาให้เพิ่มพูนขึ้น ทั้งนี้หากเป็นเพียงการระดมเงิน บริจาคนั้นคงจะไม่เป็นเรื่องยุ่งยากมากนัก แต่การทำงานของพระสงฆ์จิตอาสา เป็นทั้งการจัดการบุคคลากร การจัดการทรัพยากร การจัดการความรู้ และการจัดการความดี ซึ่งในอนาคตควรจะดำเนินการปลูกฝังความมีเมตตากรุณา และการทำความดีผ่านกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงในการร่วม กิจกรรมช่วยเหลือผู้ยากไร้ ผู้เดือดร้อน ผู้ด้อยโอกาส หรือคนที่ไม่สามารถดูแล ตนเองได้ โดยกระบวนการเรียนรู้ที่พระสงฆ์จิตอาสาจะดำเนินการควร ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ 5 ประการ คือ

1) มีศรัทธาในความดีของผู้อื่น พระสงฆ์จิตอาสาเชื่อมั่นว่าทุกคนมีความ เมตตากรุณาอยู่แล้วในจิตใจ แต่ละคนล้วนต้องการทำความดี เราจึงควรมอง ให้เห็นความดีของเขาหรืออย่างน้อยก็ต้องเชื่อว่าเขามีความดีงามเป็นพื้นฐาน

การมีความศรัทธาในความดีของผู้อื่นย่อมทำให้เราเกิดการยอมรับและเปิดโอกาสให้ผู้อื่นมาร่วมทำความดี และนำไปสู่การมีจิตอาสาสามารถร่วมกันทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ

2) เปิดโอกาสให้เขาได้ทำความดี เมื่อคนเราได้ร่วมทำความดีย่อมเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ เพราะได้ตอบสนองความใฝ่ดีในส่วนลึก ขณะเดียวกันก็ทำให้ความใฝ่ดีมีพลังมากขึ้น และเลือกที่จะทำความดีแทนที่จะทำความชั่ว พระสงฆ์จิตอาสาควรจะพยายามเปิดโอกาสให้ผู้คนได้ทำความดี โดยเริ่มตั้งแต่การร่วมให้ทานหรือบริจาควันละเล็กน้อยบนพื้นฐานการทำบุญเพื่อสังคม เพื่อเป็นการบ่มเพาะจิตเมตตาที่จะให้แก่ผู้อื่น และมีโอกาสสัมผัสกับความปิติจากการทำความดีเพื่อสังคม ก็จะช่วยให้จิตใจใฝ่ดีเจริญงอกงามยิ่งขึ้น

3) การเห็นความทุกข์ของผู้อื่น ความทุกข์ยากลำบากของเพื่อนมนุษย์สามารถกระตุ้นเมตตากรุณาในใจเราให้เกิดพลังที่อยากทำความดีเพื่อช่วยให้เขาพ้นทุกข์ได้ ดังนั้นกิจกรรมส่วนหนึ่งของพระสงฆ์จิตอาสาคือการออกไปสัมผัสกับผู้ทุกข์ยาก ตั้งแต่คนชรา คนป่วย คนพิการ ไปจนถึงผู้ประสบภัย นอกจากนี้จะไปเพื่อให้ความช่วยเหลือแล้ว ยังมีโอกาสให้ได้รับฟังปัญหาของผู้ทุกข์ยาก อันเป็นการเรียนรู้ให้เกิดสำนึกที่จะร่วมช่วยเหลือผู้ทุกข์ยากสืบต่อไป

4) การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำความดีเพื่อสังคม การได้รับรู้เรื่องราวของคนที่ทำความดี ทำให้เกิดแรงบันดาลใจที่จะทำความดี พระสงฆ์จิตอาสาจึงควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมส่วนนี้ให้มาก ใช้วิธีการสนทนาพูดคุยกับอาสาสมัครและภาคีเครือข่าย ทั้งในช่วงระหว่างการไปร่วมกิจกรรม และในเชิงการประเมินผลภายหลังการทำกิจกรรมเสร็จสิ้น เพื่อดึงพลังคุณธรรมของเหล่าอาสาสมัครออกมาเป็นกำลังเสริมให้ทุกคนมีจิตอาสาสามารถร่วมกันทำงานสืบไป

5) การมีเมตตาต่อผู้อื่น พระสงฆ์จิตอาสาเชื่อว่าการมีเมตตาต่อผู้อื่น นอกจากจะช่วยสร้างความรู้สึกที่เป็นกุศลในใจตนแล้ว ยังสามารถน้อมนำคุณธรรมออกมาจากใจของผู้อื่นได้ด้วย พระสงฆ์จิตอาสาจึงพยายามเจริญเมตตาควบคู่ไปกับการทำงาน โดยคาดหวังที่จะช่วยขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ทุกด้าน และเป็นแรงบันดาลใจในการเสียสละเพื่อส่วนรวม โดยยึดถือแนวทาง “เมตตาธรรม คำจุนโลก”

กระบวนการสร้างจิตอาสาควรมุ่งเน้นที่การทำความดีเพื่อสังคม เป็นการร่วมกันทำความดีเพื่อที่จะบรรเทาทุกข์แก่ผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ พระสงฆ์จิตอาสาควรมีความสามารถในการจัดการความดีของปัจเจกบุคคลไปสู่การร่วมทำความดีเพื่อสังคม สถาบันพระพุทธรศาสนาเพื่อสังคมจะเข้ามาช่วยเสริมสร้างจิตอาสาให้แก่พระสังฆาธิการและอาสาสมัครด้วยการเสริมการทำความดีเพื่อสังคม หรือการทำบุญเพื่อสังคม และช่วยกระตุ้นให้การทำทำความดีเพื่อสังคมค่อยๆ ขยายจากคนหนึ่งไปสู่อีกคนหนึ่งและสู่สังคมโดยรวม โดยเน้นส่งเสริมคุณธรรมในการทำงานจิตอาสา ดังนี้

1) การเสริมสร้างคุณธรรมด้วยการทำงาน เป็นวิธีที่พระสงฆ์จิตอาสาให้ความสำคัญมาก เพราะเป็นการเพิ่มพูนจิตสำนึกเสียสละ คุณธรรม และวิถีของการทำความดี ผ่านกระบวนการเรียนรู้การทำความดีระหว่างกัน ทั้งจากการทำงานและจากประสบการณ์จริง เช่น เยี่ยมเยือนสงเคราะห์คนชรา ผู้ป่วยระยะสุดท้าย ผู้ป่วยติดเตียง และช่วยเหลือผู้ประสบภัย งานเหล่านี้จะช่วยให้พระสงฆ์ได้เรียนรู้การทำความดี การได้เห็นผู้ตกทุกข์ได้ยากยิ้มแย้มเมื่อได้รับการช่วยเหลือ ย่อมทำให้เกิดปิติสุขและส่งเสริมให้อยากทำความดีมากขึ้น

2) การเสริมสร้างคุณธรรมโดยอาศัยกัลยาณมิตร พระสงฆ์จิตอาสามีการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดกลุ่มกัลยาณมิตรขึ้นมา ทั้งการเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างอาสาสมัครกับพระสงฆ์จิตอาสา การแลกเปลี่ยนกันถึง

แรงบันดาลใจที่มาร่วมทำงานจิตอาสา ความประทับใจในการทำงาน และความสุขหรือทุกข์ของอาสาสมัครที่ทำงานด้วยกัน กระบวนการเหล่านี้จะมีผลในเชิงกระตุ้นให้ทุกคนสามารถเรียนรู้การทำความดีของกันและกัน และอาศัยความดีของคนในกลุ่มมาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงคุณธรรมในใจของแต่ละคนได้

3) การส่งเสริมคุณธรรมด้วยบทเรียนของผู้ทำความดี การส่งเสริมคุณธรรมของพระสงฆ์จิตอาสาและอาสาสมัครไม่ได้เน้นการเทศน์หรือการสอนธรรม แต่เป็นการเรียนรู้ผ่านบทเรียนจากกิจกรรมการทำความดี การถอดบทเรียนกิจกรรมที่พึงประสงค์จะช่วยให้เหล่าอาสาสมัครได้เรียนรู้เพื่อเข้าใจถึงคุณธรรมและสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเองในอนาคต แนวทางการส่งเสริมคุณธรรมดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต การทำงาน และการอยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคมได้อย่างสงบสุข

4) การส่งเสริมคุณธรรมด้วยสื่อ การเสริมสร้างจิตสำนึกและคุณธรรมอาจทำได้โดยใช้สื่อ ทั้งสื่อประเภทหนังสือ วิทยุทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ ที่บอกเล่าเรื่องราวและบทเรียนที่เป็นแรงบันดาลใจในการเสริมสร้างจิตอาสาเพื่อการทำงานสาธารณสงเคราะห์ให้แก่พระสงฆ์และอาสาสมัคร เพื่อโน้มน้าวผู้ชมให้เสียสละและร่วมกันทำความดี การส่งเสริมคุณธรรมผ่านสื่อจะช่วยกระตุ้นความเป็นจิตอาสาได้อย่างกว้างขวางในทุกกลุ่มอายุ ทุกเพศ ทุกอาชีพ และทุกสถานภาพเศรษฐกิจสังคม

ข้อเสนอแนะการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ

จากการสัมภาษณ์ พระสังฆาธิการได้เสนอแนะการขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคต โดยมี 3 ประเด็นหลัก คือ การจัดการความรู้ การสร้างเสริมอาสาสมัครจิตอาสา และการบูรณาการงานสาธารณสงเคราะห์ตามแนวทางพลัง “บวร” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ข้อเสนอแนะการศึกษาวิจัยและการจัดการความรู้

การทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธแม้ว่าจะไม่ใช่งานใหม่ของฝ่ายคณะสงฆ์ และมีสถานะเป็นบทบาทสำคัญด้านหนึ่งของพระสังฆาธิการตามระเบียบของมหาเถรสมาคม แต่มีพระสังฆาธิการจำนวนมากไม่น้อยที่ไม่ค่อยเข้าใจงานสาธารณสุขสงเคราะห์ชัดเจนนัก ดังนั้นการนำเสนอข้อมูลข่าวสารในเชิงวิชาการผ่านงานวิจัยและการจัดการความรู้ย่อมมีส่วนสำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งต่อคณะสงฆ์ ประชาชน และอาสาสมัครที่จะเข้ามาร่วมทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ ดังนี้

(1) การศึกษาวิจัยและจัดการความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ เพื่อสร้างองค์ความรู้สำหรับการทำงานของพระสงฆ์และภาคีเครือข่าย

(1.1) การศึกษาบทบาทของพุทธศาสนากับการส่งเสริมงานจิตอาสาสาธารณสุขสงเคราะห์ในสังคมไทย โดยมีเป้าหมายเชิงวิชาการเพื่อเข้าใจสถานการณ์ปัญหาและเงื่อนไขหรือกลไกการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ทั้งจากอดีตและปัจจุบัน ซึ่งอาจช่วยให้เห็นแนวทางการพัฒนางานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคต โดยเน้นแนวคิดพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่ว่า พุทธศาสนาควรมีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางสังคมในฐานะที่เป็นสถาบันสังคมหนึ่งที่สำคัญต่อความเจริญหรือความเสื่อมของสังคมไทย

(1.2) การศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งในแง่การทำงานของปัจเจกบุคคล กลุ่ม หน่วยงาน องค์กร และภาคีเครือข่าย เพื่อนำเอาผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลเพื่อการกำหนดแผนงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธทั้งในระยะสั้นและระยะยาวต่อไป เพราะที่ผ่านมามีการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยมีภาพที่ไม่ชัดเจนว่าควรจะเป็นการทำงานร่วมกันในเชิงบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์และภาคีเครือข่ายอย่างไร

(1.3) การศึกษาแนวทางการใช้หรือประยุกต์หลักธรรม เพื่อการทำงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมถึงนักเรียนและนักศึกษา เพื่อสร้างสำนักจิตอาสาในการทำงานอาสาสมัครตลอดจนแนวคิดและแนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ เพื่อเป็นการกระตุ้นและสร้างจิตอาสาให้กับเด็กและเยาวชน และเพื่อให้เติบโตเป็นคนดีและเป็นอาสาสมัครที่จะเข้าร่วมทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์

(2) รวบรวมและจัดระบบฐานข้อมูลอาสาสมัครสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์และภาคีเครือข่าย ทั้งที่เป็นหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันวิจัยของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่ง และภาคประชาสังคม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์แนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ เพื่อวางแผนการดำเนินโครงการและกิจกรรมที่มีความเหมาะสมต่อศักยภาพและความพร้อมต่อการทำงานร่วมกันของคณะสงฆ์และภาคีเครือข่าย รวมถึงสอดคล้องกับเหตุปัจจัยของปัญหาและความต้องการของประชาชนผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน และให้ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการทำงานจิตอาสาภายใต้การดูแลของสถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เช่น การสร้างเสริมแรงจูงใจอาสาสมัคร การดูแลอาสาสมัคร การบริหารงานอาสาสมัคร เป็นต้น พร้อมทั้งใช้ฐานข้อมูลในการประสานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพระสังฆาตว์และอาสาสมัครจากต่างพื้นที่และต่างภูมิภาค

(3) การถอดบทเรียน เพื่อค้นหาบุคคลต้นแบบการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ เพื่อเชิดชูเกียรติ และนำมาเผยแพร่เป็นตัวอย่างที่ดีแก่สังคม ซึ่งอาจทำเป็นหนังสือ แผ่นซีดี การเล่าเรื่องราวการทำความดี และการมีจิตอาสาในการปฏิบัติงานสาธารณสงเคราะห์ เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้คณะสงฆ์และบุคคลที่สนใจจะเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครได้เรียนรู้และทำความเข้าใจ เพราะเรื่องราวการทำงานที่น่าประทับใจจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจในการอาสาทำความดีร่วมกันต่อไป ในปัจจุบันทางฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมมีการยกย่อง

และให้เกียรติแก่พระสงฆ์และบุคคลหรือองค์กรที่มีบทบาทโดดเด่นในการทำงานช่วยเหลือสังคม โดยให้รางวัล “เพชรงามสาธารณสงเคราะห์” มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 แต่ที่ผ่านมามีการได้รับรางวัลนี้ยังไม่ค่อยเป็นที่รับรู้ต่อคณะสงฆ์มากนัก เพราะยังไม่ทราบรายละเอียดและเงื่อนไขการพิจารณา จึงควรจะมีมาตรการเสริมในการให้การยกย่องที่จะได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์ด้วยกัน ตัวอย่างเช่น การเปิดโอกาสให้ออกมาเผยแพร่การทำงานหรือสื่อสารต่อสังคมผ่านเรื่องราวการทำความดีที่ได้รับรางวัล

(4) จัดให้มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบการทำงานและวิธีการบริหารจัดการงานอาสาสมัครสาธารณสงเคราะห์ ระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอาสาสมัครต่างๆ เพื่อพัฒนางานอาสาสมัครร่วมกัน เช่น การศึกษาดูงาน การจัดประชุมสัมมนา เป็นต้น การที่อาสาสมัครได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานสาธารณสงเคราะห์หรือร่วมประชุมสัมมนาในประเด็นที่เกี่ยวข้อง อาจเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กับทั้งคณะสงฆ์ ประชาชน และอาสาสมัครของหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ได้เข้าใจและมาร่วมทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธมากขึ้นในอนาคต

(5) การสื่อสารข้อมูลและความรู้สู่สังคม เพื่อสนับสนุนการทำงานสาธารณสงเคราะห์ และเพื่อสร้างความตระหนักและสำนึกจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง โดยเครื่องมือที่มีคุณภาพมากในการสื่อสารคือวิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งนี้การจะสร้างสื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารควรจะต้องเริ่มต้นด้วยสื่อที่องค์กรสงฆ์มีอยู่ คือสถานีวิทยุโทรทัศน์โลกพระพุทธศาสนา เฉลิมพระเกียรติฯ หรือที่รู้จักกันในนาม WBTV และใช้เครือข่ายสถานีวิทยุกระจายเสียงพระพุทธศาสนา ตลอดจนเว็บไซต์และเฟสบุ๊กของฝ่ายสาธารณสงเคราะห์และภาคีเครือข่าย นอกจากนี้ยังอาจดำเนินการผ่านช่องทางอื่นได้แก่ วารสาร หนังสือ หรือสิ่งพิมพ์ สื่อเหล่านี้จะสามารถนำเสนอข้อมูลข่าวสารความรู้ และคำแนะนำแก่อาสาสมัครได้อย่างกว้างขวาง

การจัดการความรู้ที่จะสามารถดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพในระยะสั้น เพื่อประโยชน์ต่อการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ คือการถอดบทเรียนการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสังฆาภิบาลที่โดดเด่น ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยจำแนกตามหลักการและแนวทางการทำงานที่แตกต่างกัน ทั้งการสงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา และบูรณาการ เพื่อนำบทเรียนไปสื่อสารและสร้างเสริมบทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ของพระสงฆ์ในอนาคต และที่สำคัญมากคือบทเรียนงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธจะสะท้อนให้เห็นว่าพุทธศาสนาสามารถนำหลักธรรมมาชี้แนะสังคมให้พ้นวิกฤติได้ ตัวอย่างเช่น พระครูพิทักษ์นันทคุณ จังหวัดน่าน ที่นำหลักธรรมไปกระตุ้นให้ชุมชนสำนึกรักและดูแลป่าชุมชน พระครูพิพิธประชานาถ จังหวัดสุรินทร์ ที่เคยใช้หลักธรรมไปกระตุ้นให้ประชาชนร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะแนวทางสร้างจิตอาสาในงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ

หากพิจารณาการดำเนินกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ในปัจจุบันของพระสังฆาภิบาล พบว่าการขับเคลื่อนงานจะประสบความสำเร็จได้นั้น ทรัพยากรบุคคลคือองค์ประกอบสำคัญที่สุด ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส ซึ่งควรจะเชื่อมโยงกันภายใต้ความเป็นผู้มีจิตอาสา เพราะจะช่วยเสริมให้ร่วมกันทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ได้อย่างมั่นคง จากการสัมภาษณ์พระสังฆาภิบาลพบว่ามีประเด็นที่เป็นเงื่อนไขในการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์เชิงจิตอาสาร่วมกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชน ดังนี้

(1) การสร้างอาสาสมัครจิตอาสา ที่ผ่านมาพระสงฆ์และอาสาสมัครที่มาร่วมกันทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์นั้นส่วนมากเป็นการมีส่วนร่วมแบบชั่วคราวหรือตามวาระและโอกาส ไม่มีระบบสมาชิกและความต่อเนื่องของการทำงาน การดำเนินงานสาธารณสุขสงเคราะห์ควรสร้างเสริมความเป็นจิตอาสา พร้อมทั้งมีการจัดระบบการบริหารจัดการอาสาสมัครที่ชัดเจน โดยอาจเริ่มดำเนิน

การในกลุ่มผู้มีฐานะพอเลี้ยงตัวเองได้ หรือข้าราชการเกษียณที่อยากทำงานอาสาสมัคร อาจมีรูปแบบการลงทะเบียนโดยสมัครใจ ระบุความรู้ความชำนาญ ประสบการณ์ พร้อมทั้งจัดทำฐานข้อมูลและระบบการบริหารจัดการให้สามารถระดมอาสาสมัครได้ ทั้งในยามปกติและยามฉุกเฉิน ครอบคลุมในทุกพื้นที่และทุกภูมิภาค อีกทั้งอาจร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาเพื่อจัดทำเครือข่ายต้นแบบเพื่อพัฒนา “ต้นกล้าจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ” ตั้งแต่ระดับเยาวชนร่วมด้วย

(2) การประสานความร่วมมือกับอาสาสมัครจิตอาสา ควรจะเน้นการทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ไม่ทำงานโดยคาดหวังผลตอบแทนหรือตำแหน่ง และทำกิจกรรมที่มีความเหมาะสมต่อศักยภาพและความรู้ความสามารถของพระสังฆาตฺร โดยไม่จำเป็นต้องมุ่งทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ให้ได้จำนวนมาก หรือช่วยเหลือคนจำนวนมาก แต่ควรมีการทำงานโดยเน้นให้การช่วยเหลือผู้ยากไร้ขาดแคลนให้ได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง อาสาสมัครและเครือข่ายที่ร่วมกันทำงานจะมีความศรัทธาต่อพระสังฆาตฺรมากขึ้น รวมทั้งการทำงานจะดำเนินไปโดยไม่จำเป็นต้องรอมบประมาณ แต่ใช้ศรัทธาเป็นรากฐานสำคัญในการทำงานจิตอาสาด้วยกัน

(3) การขยายงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ให้ลงสู่พระสังฆาธิการในระดับท้องถิ่นอย่างทั่วถึง โดยมหาเถรสมาคมควรมอบอำนาจการตัดสินใจ ดำเนินนโยบายและมาตรการในการบริหารงานและจัดการงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ให้แก่พระสังฆาธิการในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบล เพื่อให้มีอำนาจการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์อย่างอิสระ ไม่ควรรวมศูนย์การตัดสินใจไว้ที่ส่วนกลาง งานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ควรบริหารจัดการโดยให้เจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบลมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาเพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชน มิให้เกิดช่องว่างระหว่างวัด บ้าน และโรงเรียน/ราชการ

(4) การสนับสนุนงานจิตอาสาอย่างเหมาะสม ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคมควรให้ความรู้และคำแนะนำแก่พระสังฆาธิการในทุกระดับ รวมทั้งช่วยเสริมความมั่นใจแก่พระสังฆาธิการในการร่วมวางแผนและดำเนินงานกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ สร้างศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชน มีวิสัยทัศน์ที่สามารถปรับเข้ากับสถานการณ์ปัญหาได้ดี ยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนและสนับสนุนการปฏิบัติงานที่เน้นการทำงานเชิงจิตอาสามากกว่าการสั่งการตามสายการบังคับบัญชา รวมถึงสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการได้รับข้อมูลข่าวสารที่เท่าเทียมกัน

(5) การพัฒนาอย่างเป็นระบบ ควรเริ่มจากการวิเคราะห์จุดอ่อนจุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ของการทำงานจิตอาสาสาธารณสุขสงเคราะห์ เพื่อจะสามารถนำไปกำหนดแผนยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาคือได้ตรงประเด็น และสอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และบริบทเชิงพื้นที่ โดยเน้นเป้าหมายการทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ มุ่งช่วยเหลือประชาชนด้วยความเป็นธรรม เสมอภาค โปร่งใส และตรวจสอบได้ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าแนวทางการบริหารจัดการกิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ที่ดีคือการทำงานแบบบูรณาการ เพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์และทุกภาคีเครือข่าย

(6) การสร้างแบบอย่างงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ กิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ที่ดำเนินการในปัจจุบันมีหลายกิจกรรมที่มีความเป็นไปได้จะใช้เป็นห้องเรียนช่วยสร้างเสริมความเป็นจิตอาสา คือ

(6.1) การบริหารผู้สูงอายุ โดยเฉพาะกิจกรรมที่ได้รับความนิยม คือการตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยที่ลูกหลานสามารถนำพ่อแม่หรือปู่ย่าตายายไปฝากไว้ในตอนเช้าเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม แล้วตอนเย็นมารับกลับ โดยวัดหรือหน่วยงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดเจ้าหน้าที่และอาสาสมัครคอยดูแลผู้สูงอายุ ทั้งเรื่องอาหาร กิจกรรมกลุ่ม การออกกำลังกาย หรืองานอดิเรก เป็นต้น การบริหารผู้สูงอายุต้องการอาสาสมัครจิตอาสาสามารถร่วมกิจกรรม เพราะ

ในสังคมไทยปัจจุบันความใส่ใจดูแลสุขภาพผู้สูงอายุกำลังมีปัญหามากขึ้น มีผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่เพียงลำพัง ไม่มีลูกหลานอุปถัมภ์เลี้ยงดู เพราะต้องใช้เวลาทำงานนอกบ้าน สังคมไทยควรเสริมสร้างให้มีอาสาสมัครมาช่วยงานบริหารผู้สูงอายุอย่างจริงจัง เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความสุขภาวะที่ดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคม และทางปัญญา รวมถึงการเปลี่ยนความคิดที่มองว่าผู้สูงอายุเป็นภาระของลูกหลานและสังคม เพราะผู้สูงอายุคือทุนทางสังคมที่ยังคงมีศักยภาพที่จะร่วมสร้างประโยชน์แก่สังคมได้

(6.2) การดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและผู้ป่วยติดเตียงเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งซึ่งงานสาธารณสุขสงเคราะห์ควรจะสร้างอาสาสมัครจิตอาสาที่ให้การดูแลผู้ป่วยเหล่านี้ด้วยหัวใจของความเป็นผู้มีเมตตากรุณา ในกรณีนี้สังคมไทยได้พยายามผลักดันให้เกิดอาสาสมัครจิตอาสากระจายไปในพื้นที่ต่างๆ ร่วมกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล (รพ.สต.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) การดำเนินงานควรเป็นไปในเชิงบูรณาการกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยอาจมีแกนนำเป็นพระสงฆ์ที่ประชาชนให้ความเคารพศรัทธาสูง รวมถึงความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น โครงการสันติภาวันของพระวิจิตร ธัมมชิต วัดป่าสุคะโต จังหวัดชัยภูมิ ที่มีเป้าหมายต้องการจะให้การดูแลพระสงฆ์ที่อาพาธระยะสุดท้าย หรือกิจกรรมของกลุ่มพระอาสาสมัครธรรมที่ร่วมกับโรงพยาบาลหลายแห่งจัดกิจกรรมให้กำลังใจและให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วยด้วยธรรม

(6.3) การดูแลและช่วยเหลือผู้ยากไร้อย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะสิ้นสุดปัญหาและความต้องการของผู้นั้น การช่วยเหลือเริ่มตั้งแต่การพูดให้กำลังใจ มอบสิ่งของหรือเงินทอง จนถึงก่อสร้างหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยให้ อย่างไรก็ตามสิ่งที่นำไปช่วยเหลือควรจะมีการตรวจสอบว่ามีความประณีต ไม่ใช่ของเหลือทิ้งจากที่อื่น เช่น การมอบเสื้อผ้ารองเท้านี้ก็ควรจะมีสภาพที่เหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ การมอบอาหารก็ควรจะมีโภชนาการเหมาะสมต่อการ

บริโภค ผู้ที่บริจาครวมจะมีกุศลจิตและความตั้งใจเป็นผู้ให้แก่ผู้ที่ต้องการโดยแท้จริง ความประณีตในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยากเหล่านั้นจะก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างกัน จนผู้รับความช่วยเหลือสามารถช่วยเหลือตนเองได้ หรือแม้แต่กลับมาเป็นผู้บริจาคให้แก่ผู้ทุกข์ยากคนอื่น อีกประการหนึ่งที่ผู้ทุกข์ยากต้องการ คือการดูแลทางด้านจิตใจ มีคนคอยพูดคุยให้กำลังใจในการดำเนินชีวิต และเผชิญกับทุกข์และปัญหาได้สืบต่อไป

ดังนั้นการสร้างเสริมความเป็นผู้มีจิตอาสาของอาสาสมัครจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ควรจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการเรียนรู้ประสบการณ์ตรง โดยการพาไปเห็นทุกข์ของผู้อื่น เห็นความเจ็บป่วย เห็นความยากไร้ และเห็นความต้อโอกาสของผู้คน ซึ่งประสบการณ์ตรงและภาพที่ปรากฏจะกระตุ้นให้เกิดสำนึกจิตอาสาขึ้น แล้วจึงเสริมศักยภาพและความเข้มแข็งผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธได้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตามสังคมไทยควรสร้างความเข้าใจถึงการเป็นผู้มีจิตอาสาว่าไม่ใช่จิตอาสาเชิงสัญลักษณ์ที่จะต้องมีเครื่องแบบ เป็นสำคัญเพราะจิตอาสาที่แท้จริงคือความมุ่งมั่นและเสียสละในการทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หากอาสาสมัครร่วมทำงานจิตอาสาโดยละทิ้งตำแหน่งหรือสถานภาพใดๆ ออกไปได้ การทำงานจิตอาสา ก็จะเข้มแข็ง ที่ผ่านมานางานอาสาสมัครจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์มักจะเป็นการสมัครใจเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง หลังจากเสร็จกิจกรรมแล้วมักจะยุติไป ไม่มีความต่อเนื่องในงานอาสาสมัคร ซึ่งต่างจากงานอาสาสมัครของมูลนิธิหรือองค์กร ที่มักจะมีอย่างต่อเนื่องในการทำงาน และมักจะมีการจัดอบรมหรือฝึกฝนการทำงานของอาสาสมัคร เพื่อให้เรียนรู้แนวคิด แนวทางการทำงาน เป้าหมาย และอุดมการณ์ของมูลนิธิหรือองค์กรนั้น

3. ข้อเสนอแนะการบูรณาการภาคีเครือข่าย

หน่วยงานทางการที่ดูแลงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธโดยตรง คือ ฝ่ายสาธารณสุขสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม โดยมีหน่วยงานราชการอื่นที่เข้ามาทำงานหรือให้การสนับสนุนในโครงการหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องคือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมพัฒนาสังคม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย กระทรวงมหาดไทย รูปแบบการทำงานร่วมกันนั้นไม่มีองค์กรกลางที่คอยประสานการทำงาน โดยมากเป็นการทำงานร่วมกันในเชิงภาคีเครือข่ายหรือหน่วยงานในระดับท้องถิ่น ได้แก่ โรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และงานบรรเทาสาธารณภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ทั้งเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในอนาคตการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธควรเป็นการทำงานเชิงบูรณาการร่วมกับระบบราชการตามแนวทางพลัง “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน/ราชการ) ดังนี้

(1) การรณรงค์กิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธผ่านบูรณาการระหว่างคณะสงฆ์ ประชาชน และอาสาสมัครของหน่วยงานต่างๆ โดยการทำงานเชิงจิตอาสาที่มีเป้าหมายการพัฒนาสังคมและการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้ยากไร้ เช่น การรณรงค์เรื่องสังคมอยู่เย็นเป็นสุข การผลักดันกิจกรรมการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หรือการส่งเสริมชุมชนคุณธรรม เป็นต้น กิจกรรมรณรงค์เหล่านี้พระสังฆาวัตรไม่สามารถดำเนินการเพียงลำพังได้ แต่จะต้องประสานงานหรือร่วมทำงานกับหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดบูรณาการเพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

(2) การจัดกิจกรรมหรือโครงการที่สร้างโอกาสให้ประชาชนได้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร โดยเชื่อมโยงกับงานสาธารณสุขสงเคราะห์และการพัฒนาสังคมในแนวทางต่างๆ เช่น การทำงานสงเคราะห์แก่ผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาส และ

การทำงานบรรเทาสาธารณภัยในพื้นที่ประสบภัย การจัดอบรมหรือดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น การจัดกิจกรรมเหล่านี้ดำเนินการโดยมุ่งเน้นเป้าหมายหนึ่ง คือการเสริมสร้างจิตอาสาและการเรียนรู้การทำความดีเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์อย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งควรจะประสานงานกับหลายภาคส่วนเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

(3) การส่งเสริมเรื่องการยอมรับและยกย่องหน่วยงานราชการและองค์กรภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น ที่เข้ามาร่วมหรือเสริมการทำงานสาธารณสงเคราะห์ เช่น การจัดให้รางวัลแก่อาสาสมัครและองค์กรอาสาสมัครที่มีผลงานดีเด่นในการทำงานสาธารณสงเคราะห์ร่วมกับคณะสงฆ์ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการทำงานร่วมกัน อีกทั้งยังเป็นเงื่อนไขให้เกิดการประสานการทำงานที่หลากหลายรูปแบบ ทั้งในเชิงการพัฒนาศักยภาพหรือเสริมจุดอ่อนหรืออุปสรรคในการทำงานของแต่ละฝ่าย โดยเป็นการประสานงานและร่วมกันทำงานเชิงบูรณาการ

(4) การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดระบบบริหารจัดการงานอาสาสมัครร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยจัดให้มีการศึกษาและอบรมเกี่ยวกับการบริหารงานอาสาสมัคร เพื่อให้สอดคล้องกับหลักการ แนวคิด และรูปแบบการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ การทำงานด้านสังฆคหุระและพระพุทธานุศาสนาเพื่อสังคม รวมถึงการไปเรียนรู้ดูงานสาธารณสงเคราะห์ในพื้นที่อื่นๆ พร้อมทั้งมีการจัดเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้แนวทางการทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธร่วมกัน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างภาคีเครือข่ายอย่างประสานสอดคล้องกัน

(5) การจัดทำหลักสูตรการอบรมร่วมระหว่างภาคีเครือข่าย เพื่อพัฒนาศักยภาพให้พระสงฆ์และอาสาสมัครเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ อุทิศคุณธรรม คุณธรรม และการมีจิตอาสาในการทำงานเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้

และพัฒนาสังคมในแนวทางเดียวกัน รวมถึงการสนับสนุนให้เกิดระบบฐานข้อมูลการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ ทั้งฐานข้อมูลกลุ่มพระสงฆ์ที่ทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ หน่วยงานและองค์กรของภาคราชการ และองค์กรอาสาสมัคร เพื่อให้สามารถนำข้อมูลมาสนับสนุนการทำงานสาธารณสุขที่ทำงานสังคมสงเคราะห์ในยามปกติ งานบรรเทาสาธารณภัยในยามฉุกเฉิน และงานพัฒนาสังคม

(6) สนับสนุนระบบบูรณาการภาคีเครือข่ายการทำงานอาสาสมัคร เพื่อมุ่งประสานความร่วมมือและเสริมพลังการทำงานขององค์กรที่ทำงานคล้ายคลึงกัน เนื่องจากองค์กรภาคีเครือข่ายอาสาสมัครในระดับท้องถิ่นส่วนใหญ่มีขนาดเล็ก หากทำโดยลำพังอาจไม่เห็นผลกระทบต่อสังคมที่มากพอ คณะสงฆ์ควรจะมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับองค์กร/มูลนิธิ/เครือข่ายทางพุทธศาสนา เอกชน ท้องถิ่น และภาคประชาสังคม เครือข่ายอาสาสมัครจะมีส่วนอย่างสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาระบบอาสาสมัครให้ตอบสนองความต้องการและช่วยแก้ไขปัญหาของคนไทย โดยเฉพาะผู้ป่วย ผู้สูงอายุ ผู้ทุพพิกาย ผู้ด้อยโอกาส หรือผู้ประสบสาธารณภัย

(7) การจัดระบบภาคีเครือข่ายงานสาธารณสุขสงเคราะห์ในระดับท้องถิ่น และในระดับจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานในระดับท้องถิ่นนั้น หากมีการบริหารจัดการงานอาสาสมัครชุมชนอย่างลงตัวในทุกท้องถิ่น จะก่อให้เกิดความเข้มแข็ง ความสามัคคี และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างรวดเร็วในยามที่เกิดปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วนหรือเกิดอุบัติเหตุ รวมถึงช่วยให้พระสงฆ์ในชุมชนและท้องถิ่นมีความตระหนักในความสำคัญของงานสาธารณสุขสงเคราะห์บนพื้นฐานการเป็นจิตอาสา มากกว่าเป็นการทำงานตามหน้าที่หรือความรับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย

บทที่ 5

**งานจิตอาสาเพื่อ
สาธารณสงเคราะห์
วิถีพุทธ**

การจะสะท้อนภาพให้เห็นว่าวัดและพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทยในปัจจุบัน พระสงฆ์จะต้องสามารถดำรงบทบาทสังฆคหุระ สามารถช่วยสนับสนุนการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนให้เป็นไปตามครรลองของพุทธศาสนาได้ และสามารถร่วมแสดงบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ วิถีพุทธได้อย่างเหมาะสมกับเหตุปัจจัยของปัญหา ทั้งนี้ในปัจจุบันบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์มีความสำคัญต่อการเสริมให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนมีความแน่นแฟ้นมากขึ้น เพราะประชาชนประสบปัญหาและมีความทุกข์ที่หลากหลายรูปแบบจากกระแสบริโภคนิยมและทุนนิยม หากพระสงฆ์ไม่ช่วยเหลือเพื่อการแก้ไขปัญหาทุกข์ของประชาชน พระสงฆ์ก็จะไม่สามารถดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข และไม่สามารถศึกษาปฏิบัติธรรมได้อย่างไร้กังวล บทบาทสาธารณสงเคราะห์ที่พึงประสงค์ก็คือการช่วยเหลือพุทธศาสนิกชนให้มีชีวิตที่หลุดพ้นจากปัญหาทุกข์ยากเดือดร้อนทั้งหลายจากเหตุปัจจัยทางสังคม และในอนาคตงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธควรจะเป็นไปในแนวทางเพื่อขับเคลื่อนสังคมไทยไปสู่ “สังคมแห่งการแบ่งปัน” (พระครูวิบูลปริยัติกิจ, สัมภาษณ์, 13 กรกฎาคม 2562) ทั้งพระสงฆ์และประชาชนควรจะอยู่ร่วมกันในลักษณะเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันตามแนวทางพุทธศาสนาเพื่อสังคม ผ่านแนวร่วมจิตอาสาของคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และ

ภาคประชาสังคม ให้เป็นไปตามพันธกิจของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ของมหาเถรสมาคม

เพื่อสนับสนุนงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ มหาเถรสมาคมควรพยายามสร้างเสริมให้พระสงฆ์ในทุกระดับ ได้มีความเข้าใจในเป้าหมายของบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ และพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือที่จะสามารถตอบสนองทั้งแผนการปฏิรูปกิจการคณะสงฆ์และแผนการปฏิบัติงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม โดยไม่ใช้วิถีของการทำบุญแบบอามิสบูชามาเป็นเครื่องมือในการทำกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ เพราะการยึดติดกับอามิสบูชาไม่ใช่วิถีปฏิบัติที่เหมาะสมของพุทธศาสนิกชน อันจะนำไปสู่ความลุ่มหลงมกภายในวิถีปฏิบัติแบบพุทธพาณิชย์และบุญพาณิชย์ ที่เป็นแนวทางอกุศลจิตมากกว่ากุศลจิต ซึ่งในที่นี่ขอยกพระโอวาทวันมาฆบูชาของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถร) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม) ที่ได้ประทานแก่พุทธศาสนิกชนเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2531 ว่า “...การปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธานุชาของชาวเราทั้งหลาย ส่วนมากยังอยู่ในขั้นอามิสบูชา การปฏิบัติตามพิธีกรรมที่นิยมกันเป็นส่วนมาก เพื่อหวังผลทางความยกย่องสรรเสริญ ให้เป็นที่กล่าวขวัญถึงว่าเป็นคนดีมีศีลธรรมทุกวงการ เพิ่มความไม่ถูกต้องฝ่ายบาปอกุศลภายในจิตใจให้เพิ่มมากขึ้น แทนที่จะเป็นการละบาปบำเพ็ญบุญ กลับจะเป็นการเพิ่มบาปแก่จิตใจให้เพิ่มมากขึ้นเสียอีก การปฏิบัติบำเพ็ญบุญควรทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ และด้วยความสุจริต ไม่ควรทำบุญด้วยอำนาจของกิเลสมีหวังผลเป็นต้น จึงจะเป็นบุญกุศล เป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์สะอาดหมดจด เป็นความสุขจำริญโดยแท้จริง” (แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 76 ตอนที่ 3, 2531: 3) การทำงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธจึงควรหลีกเลี่ยงการใช้อามิสบูชาเป็นเครื่องมือแต่ใช้คุณธรรม การทำความดี และความเป็นผู้มีจิตอาสา เป็นฐานสำคัญในการทำงานร่วมกันทั้งในฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส

หนังสือเล่มนี้ศึกษาการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธ จากการวิจัย เอกสารและการวิจัยสนาม ด้วยการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการจำนวน 87 รูป ในพื้นที่ 42 จังหวัด เพื่อศึกษาการทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ไทยในอดีตและปัจจุบันให้ชัดเจน พบว่าแม้จะเป็นบทบาทสำคัญด้านหนึ่งใน 6 บทบาทที่กำหนดไว้ในระเบียบของมหาเถรสมาคม แต่พระสังฆาธิการส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับการทำกิจกรรมในบทบาทสาธารณสุขสงเคราะห์ สำหรับพระสังฆาธิการที่ทำงานสาธารณสุขสงเคราะห์นั้น หากพิจารณาเปรียบเทียบกระบวนการทำงานระหว่างการทำงานตามสายการบังคับบัญชากับการทำงานเชิงจิตอาสา พบว่ากิจกรรมด้านสาธารณสุขสงเคราะห์ส่วนมากดำเนินการในเชิงจิตอาสา และมีลักษณะการทำงานในเชิงปัจเจกบุคคล โดยมีกลุ่มผู้สนับสนุนเป็นอาสาสมัครจิตอาสาที่เป็นพระสงฆ์ภายในวัด (กลุ่มลูกศิษย์) และญาติโยมใกล้เคียงที่มีความศรัทธาต่อพระสังฆาธิการ จึงเป็นการรวมกลุ่มทำงานกลุ่มเล็กๆ หรือเป็นเครือข่ายหลวมๆ และไม่มีการจัดตั้งเครือข่ายอย่างเป็นทางการ มีพระสังฆาธิการเพียงบางส่วนที่มีความชัดเจนในการรวมกลุ่มกันทำงานอย่างเป็นทางการ โดยใช้เงื่อนไขการทำงานตามสายการบังคับบัญชาเป็นกลไกการประสานความร่วมมือของพระสังฆาธิการ ตัวอย่างเช่น การจัดตั้งกองทุนสังฆประชาชนุเคราะห์ของคณะสงฆ์ภาค 13 ในจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี และตราด (พระครูวิบูลปริยัติกิจ, สัมภาษณ์, 13 กรกฎาคม 2562) ผลการศึกษาในหนังสือนี้คาดหวังว่าจะช่วยให้เข้าใจอย่างชัดเจนขึ้นถึงบทบาทของพระสังฆาธิการในงานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธที่ควรจะเป็นการแสดงบทบาทตามแนวคิดสังคหุระและพุทธศาสนาเพื่อสังคม

งานสาธารณสุขสงเคราะห์วิถีพุทธอาจจำแนกตามกระบวนการมีส่วนร่วมในการทำงานได้เป็น 2 ลักษณะคือ การทำงานตามสายบังคับบัญชาและการทำงานที่เป็นจิตอาสา ซึ่งมีข้อดีและข้อเสียแตกต่างกัน ดังนี้

1) การทำงานตามสายบังคับบัญชาที่มีความเป็นทางการ สามารถจัดระบบการทำงานได้ชัดเจน สามารถควบคุมการทำงานตามนโยบายของมหาเถรสมาคมได้ สามารถขยายการทำงานได้อย่างกว้างขวางและเป็นที่ยอมรับในหมู่พระสงฆ์ฆาติการ แต่อาจจะขาดความยั่งยืน เพราะเมื่อเปลี่ยนตัวผู้บริหารองค์กรปกครองคณะสงฆ์ ในระดับท้องถิ่น โครงการหรือกิจกรรมนั้นอาจจะถูกยกเลิกไป หรือผู้บริหารรูปใหม่อาจจะเปลี่ยนแนวทางการทำงานไปตามความชอบหรือความถนัดของท่าน โครงการหรือกิจกรรมที่เคยดำเนินการได้ประสบความสำเร็จก็อาจจะจบลง ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งคือ โครงการตามสายบังคับบัญชาหลายโครงการเมื่อสั่งการหรือขอความร่วมมือจากส่วนกลาง หากพระสงฆ์ฆาติการผู้รับนโยบายไม่เห็นด้วย กิจกรรมเหล่านั้นก็จะไม่สามารถขับเคลื่อนได้ เพราะไม่มีงบประมาณสนับสนุน หากพระสงฆ์ฆาติการจะดำเนินงานก็ต้องคิดหาวิธีการทำงานและงบประมาณมาปฏิบัติเอง ซึ่งก็มักจะเป็นไปในแนวทางการขอรับบริจาคจากประชาชนผู้มีจิตศรัทธา ดังนั้นเมื่อโครงการหรือกิจกรรมเกิดอุปสรรคในการดำเนินงานก็จะต้องยุติไป จึงไม่เกิดความยั่งยืนในกระบวนการทำงาน

2) การทำงานเชิงจิตอาสา เป็นแนวทางการทำโครงการหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากความสนใจของพระสงฆ์ฆาติการแต่ละรูปในเชิงปัจเจกบุคคล ซึ่งจะมีข้อดีคือพระสงฆ์ฆาติการมีความมุ่งมั่นและตั้งใจจะทำงานเพื่อสาธารณประโยชน์ หรือเพื่อแก้ไขปัญหา หรือเพื่อลดทอนทุกข์ของประชาชน ตามกำลังความสามารถของท่าน และมักจะมีลักษณะการทำงานแบบค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของท่านและกลุ่มผู้สนับสนุน การทำงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ จึงมีแนวโน้มที่จะยั่งยืนมากกว่าการทำงานตามสายบังคับบัญชา แต่ด้วยเป็นการทำงานในเชิงปัจเจกบุคคลและไม่มีความเป็นทางการ ทำให้การประสานเสริมการทำงานสาธารณสงเคราะห์อาจจะยากต่อการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานราชการหรือองค์กรอื่นที่มีความเป็นทางการ ดังนั้นแนวทางในการบริหารจัดการงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ จึงควรมีการพัฒนาอย่างเป็นระบบจากการวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรค ของการทำงานจิตอาสาสาธารณ

สงครามที่ผ่านมา เพื่อให้สามารถปรับปรุงแนวทางการทำงานได้ตรงประเด็น และสอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และบริบทเชิงพื้นที่ โดยเน้นเป้าหมายการทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ มุ่งช่วยเหลือประชาชน ด้วยความเป็นธรรม เสมอภาค โปร่งใส และตรวจสอบได้

การศึกษานี้ยังพบประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งเพื่อการขับเคลื่อน กิจกรรมสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธในอนาคต คือการจัดตั้ง “สถาบันพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” ให้เป็นสำนักงานหรือองค์กรเพื่อการบริหารจัดการของฝ่าย สาธารณสงเคราะห์ของมหาเถรสมาคม เพื่อขับเคลื่อนงานสาธารณสงเคราะห์ ให้ครอบคลุมทั้ง 4 หลักการ คือการสงเคราะห์ เกื้อกูล พัฒนา และบูรณาการ โดยเน้นการทำงานสาธารณสงเคราะห์ควบคู่กันไป ทั้งเชิงจิตอาสาและตาม คำสั่งการหรือสายการบังคับบัญชา ซึ่งพระสังฆาธิการส่วนมากมีความเห็น ว่าควรจะสนับสนุนการสร้างจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ในหมู่พระสงฆ์และ ภาชีเครือข่าย ดังนี้

(1) การสร้างงานสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธให้มั่นคงควรเติบโตแบบ ค่อยเป็นค่อยไป เพื่อสร้างความเข้มแข็งโดยต่อยอดจากฐานจิตอาสาของพระสงฆ์ มีการบริหารจัดการที่ดี มีการวางแผนที่ดี ไม่สร้างระบบที่บีบรัดตัวเองหรืออิสระ มากเกินไป ควรสร้างวิธีการทำงานร่วมกันที่เรียบง่าย แต่มีอุดมการณ์ชัดเจน เช่น การแยกเงินบริจาคออกจากเงินค่าใช้จ่ายการบริหารจัดการวัดอย่างชัดเจน เป็นต้น การจะสร้างจิตอาสาเช่นนี้ต้องมีการจัดกระบวนการเรียนรู้และฝึกฝน จากการปฏิบัติจริงให้แก่คณะสงฆ์และอาสาสมัครอย่างเข้มข้น

(2) การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการบริหารจัดการระบบอาสาสมัคร ที่เรียบง่ายและสอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ ในระยะเริ่มต้นของการ ทำกิจกรรมไม่จำเป็นต้องเป็นโครงการใหญ่และใช้คนมาก อาจเป็นกิจกรรม เล็กๆ แต่ควรเป็นกิจกรรมที่จะช่วยเสริมสร้างประสบการณ์ให้แก่คณะสงฆ์และ

อาสาสมัคร ให้รู้สึกหรือสัมผัสได้ถึงการทำงานที่เน้นการทำความดีเพื่อสังคม ไม่ใช่การทำงานตามหน้าที่หรือความรับผิดชอบ และเป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาคุณธรรมของผู้เข้าร่วมได้อย่างเหมาะสม ควบคู่ไปกับการมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคณะสงฆ์และอาสาสมัคร อันเป็นกระบวนการที่จำเป็นสำหรับงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์

(3) ควรส่งเสริมหลักการทำงานพุทธศาสนาเพื่อสังคม โดยเน้นการเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ตลอดจนมีระบบการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยใช้การทำความดีเพื่อสังคมและการทำบุญเพื่อสังคม เน้นการปฏิบัติโดยให้พระสงฆ์เริ่มฝึกตนเองเป็นผู้ให้มากกว่าจะรอรับการสนับสนุนจากประชาชนอยู่ในวัด เมื่อพระสงฆ์เริ่มที่ตนเองแล้วจะสามารถขยายผลไปยังคนรอบข้างได้ต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งความดีในฐานะที่เป็นแบบอย่างที่ดี เพื่อให้คนรอบข้างได้เรียนรู้และร่วมทำความดีเพื่อสังคมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่การทำงานที่อยู่บนพื้นฐานของการมีจิตอาสาและคิดเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน

(4) กระบวนการสร้างพระสงฆ์จิตอาสาควรเน้นการพัฒนาศักยภาพและอุดมการณ์ให้เป็นผู้ที่พร้อมจะเสียสละและทำงานเพื่อส่วนรวมด้วยหัวใจของความเมตตากรุณา การสร้างจิตอาสาช่วยเหลือสังคมอาจเริ่มด้วยการให้ความรู้และพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และอาสาสมัคร เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมโดยไม่หวังผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น การยอมรับจากคณะสงฆ์ การนำผลงานไปอ้างอิงเพื่อขอตำแหน่งหรือสมณศักดิ์ เป็นต้น ความเป็นผู้มีจิตอาสาต้องเรียนรู้ถึงความเป็นผู้ให้มากกว่าจะเป็นผู้รับ เพื่อให้มีสำนึกของจิตอาสาและการทำความดีเพื่อสังคมที่แท้จริง

พระสงฆ์จิตอาสาส่วนมากมองการทำงานสาธารณสงเคราะห์ว่าควร มีระบบการทำงานที่มีความโปร่งใสในเรื่องการใช้จ่ายเงิน เงินบริจาคจะต้อง

ถูกนำไปใช้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการรับบริจาค อย่าให้เกิดความกังวลใจว่า
งบประมาณสนับสนุนหรือเงินบริจาคถูกใช้จ่ายขาดธรรมาภิบาล โดยไม่ส่งผลต่อ
การทำงานสาธารณสงเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการรับบริจาค พระสงฆ์ควร
ใช้จุดแข็งของความเป็นบรรพชิต คือการได้รับศรัทธาจากญาติโยม เพื่อประสาน
หรือบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคีเครือข่ายในลักษณะอื่นๆ เพื่อ
สนับสนุนงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธที่สอดคล้องกับความคาดหวัง
ของสังคมไทย 3 ประการ คือ

1) คาดหวังให้วัดเป็นศูนย์กลางในการร่วมมือกันจัดกิจกรรมสาธารณ
ประโยชน์แก่ชุมชนและสังคมบนพื้นฐานการสร้างเสริมให้ประชาชนและ
พระสงฆ์มีจิตอาสา ร่วมกันช่วยเหลือสังคม สร้างความสามัคคี และมีความคิด
ริเริ่มที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยพระสงฆ์เป็นผู้นำทางปัญญาและ
ทางจิตวิญญาณ ช่วยสร้างจิตสำนึกการทำงานเพื่อส่วนรวมให้แก่ประชาชน
ไม่ทำงานเพื่อหวังผลประโยชน์ส่วนตนหรือกลุ่มพวก โดยยึดถือพุทธธรรมเป็น
วิถีปฏิบัติร่วมกัน

2) คาดหวังผลเชิงสาธารณสงเคราะห์ที่ยั่งยืน เพื่อช่วยปรับปรุงสภาพ
ความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง มุ่งให้ประชาชนรู้จักช่วยตนเอง และมีส่วนร่วมในการ
พัฒนาตนเองให้มากที่สุด ตั้งแต่ความคิดริเริ่ม การวางแผน ดำเนินการ และ
ติดตามประเมินผล โดยคณะสงฆ์และราชการให้ความช่วยเหลือตามเงื่อนไขที่
จำเป็น บนพื้นฐานบูรณาการความร่วมมือกันระหว่างพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ของรัฐ
และประชาชนอย่างใกล้ชิด ทำงานอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

3) คาดหวังการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และประชาชนในการทำงาน
บนพื้นฐานพลังบวร การมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน/ชุมชน วัด และโรงเรียน/ราชการ
ในบทบาทการร่วมผลักดันกิจกรรมสาธารณสงเคราะห์ในชุมชน เป็นรูปแบบ

ของความพยายามฟื้นฟูบทบาททางสังคมของพระสงฆ์ และฟื้นฟูความสำคัญ
ของวัดในฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนดังเช่นที่เคยเป็นมา เพราะการทำงาน
เชิงจิตอาสาควรจะเป็นการรวมพลังของทุกภาคส่วนในชุมชนและสังคม จึงจะ
ส่งผลต่อสาธารณประโยชน์ได้อย่างแท้จริง

งานจิตอาสาเพื่อสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธ จึงไม่ใช่คิดจะทำเมื่อไรก็
ทำได้ และไม่ใช่เป็นการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า หรือเป็นการทำงาน
ไปตามสถานการณ์แบบไฟไหม้ฟาง เมื่อสถานการณ์คลี่คลายแล้วก็จบสิ้นการ
ทำงานร่วมกัน การทำงานจิตอาสาสาธารณสงเคราะห์ควรจะต้องมีความต่อเนื่อง
และยั่งยืน เพราะปัญหาของประชาชนและสังคมไม่ได้หยุดนิ่งหรือจบสิ้นไป
แต่จะปรับเปลี่ยนไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ดังนั้นสถาบัน
พระพุทธศาสนา ต้องคำนึงถึงบทบาทและวัตรปฏิบัติที่สอดคล้องกับพระธรรม
วินัย ตลอดจนสถานการณ์สังคม เพื่อพัฒนาให้องค์กรสามารถพัฒนากิจกรรม
ที่เชื่อมโยงตนเองเข้ากับบริบทของสังคมที่มีพลวัตไปตามยุคสมัยได้

បរណាបុករូ

เอกสารภาษาไทย

- โครงการพระธรรมจาริก. (2538), *30 ปี พระธรรมจาริก*. กรุงเทพฯ: กรมประชาสัมพันธ์.
- ชาญณรงค์ บุญหนุน. (2545), “พุทธศาสนากับสังคมไทย : ข้อพิจารณาว่าด้วยการปฏิรูปพระพุทธศาสนาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน” *รวมบทความและรายงานพิเศษ ศาสนาและปรัชญา*. นครปฐม: ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, หน้า 54-100.
- ดวงศักดิ์ ชื่นสินธุ์. (2547), “พระธรรมทูตเฉพาะกิจ บุคใต้ปลอบขวัญ” *ภิกษุสามเณร มติชน*. ปีที่ 27 ฉบับที่ 9575. 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2547. หน้า 33.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). “อนาคตขององค์กรสงฆ์” ใน นิธิ เอียวศรีวงศ์ และคณะ. *มองอนาคต*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิภูมิปัญญา, หน้า 114-151.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2542). *การเมืองไทยในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน
- บุหลง ศรีกนก. (2558), “สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส / พระองค์เจ้ามนุษยนาคมานพ” *ฐานข้อมูลนามานุกรมวรรณคดีไทย*. ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก http://www.sac.or.th/databases/thailitdir/cre_det.php?cr_id=152 สืบค้นเมื่อ 9 กรกฎาคม 2562.
- ประเวศ วะสี. (2530), *พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนจะรักษาได้อย่างไร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- ประเวศ วะสี. (2542), *ธรรมิกสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551), *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภาและสถาบันบัณฑิตสื่อสารธรรม.

- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2539ก), *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2539ข), *สถานการณ์พระพุทธศาสนากระแสไทยศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2556), *ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในศาสนาประจำชาติ*. พิมพ์ครั้งที่ 19. กรุงเทพฯ : มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ.
- พระไพศาล วิสาโล. (2542), *พระธรรมปิฎกกับอนาคตของพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร.
- พระไพศาล วิสาโล. (2544), “โลก” กับ “ธรรม” แยกจากกันไม่ได้ ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <https://www.visalo.org/article/matchon254409.htm> เข้าถึงเมื่อ 10 มิถุนายน 2562.
- พระไพศาล วิสาโล. (2545), *สังฆะเพื่อสังคม*. ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <http://www.budnet.info/budVision/budV49.php> เข้าถึงเมื่อ 10 มิถุนายน 2562.
- พระไพศาล วิสาโล. (2546), *พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสตรี-สฤณีวงศ์.
- พระมหาตณัฏฐ อุบัติคุณ (ศรีจันทร์) และอำนาจ บัวศิริ. (2558), “รูปแบบการบริหารจัดการองค์กรสันติสุข : ศึกษากรณีวัดปัญญาภิรมย์ อ่าเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี” *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.* 3(1), มกราคม – มิถุนายน 2558, หน้า 23-36.
- พระมหาณรงค์ จิตตโสภณ, (2532), *พระพุทธศาสนากับการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสุเทพ สุวรรณ. (2546), *แนวความคิดพัฒนาสังคมแนวพุทธ*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์.

- พ่วง สุวารณรัฐ. (2513), “ทัศนะเกี่ยวกับโครงการอบรมพระภิกษุสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น” รายงานกิจการโครงการอบรมพระภิกษุสงฆ์เพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น. พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- พินิจ ลาภธนานนท์. (2529), *บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท*. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- พีร์ พงศ์พิพัฒน์พันธุ์. (2558), “พุทธศาสนาเพื่อสังคมในโลกตะวันตก” *สยามรัฐออนไลน์*. ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <http://www.siamrath.co.th/web> เข้าถึงเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2561.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546), *พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานพุทธศักราช 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สง่า พิมพ์พงษ์. (2551), *คู่มือพระธรรมทูต*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต). (2562), *ทำบุญพื้นฐาน คือ ทำหมู่บ้านให้เป็นรมณีย์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- สมบุญรณ์ สุขสำราญ. (2527), *พุทธศาสนา พระสงฆ์ กับวิถีชีวิตสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2546), *พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.2325-2352)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), สำนักงานภาคเหนือ. (2547), *หลักแห่งพุทธและการปลูกฝังจริยธรรมแก่เยาวชนชาวเขา*. ออนไลน์, เข้าถึงได้จาก <http://www.agri.cmu.ac.th/trfn/Announce/reportdetails.asp?ID=59> เข้าถึงเมื่อ 8 พฤศจิกายน 2561.
- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (2541), “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย”. *วารสารพุทธศาสนศึกษา*. 5 (มกราคม-เมษายน), หน้า 4-88.

อมรา พงศาพิชญ์. (2541), *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาษาอังกฤษ

Keyes, C.F. (1971), 'Buddhism and national integration in Thailand,' *Journal of Asian Studies*, 30 (3, May), pp. 551–567.

Mulder, N.J.A. (1973), *Monks, Merit, and Motivation: An Exploratory Study of the Social Functions of Buddhism in Thailand in Process of Guided Social Change*. Detroit: Center for Southeast Asian Studies, Northern Illinois University.

Reynolds, F.E. (2004), "Buddhism as Universal Religion and as Civic Religion: Some Observations on a Tour of Buddhist Centers in Central Thailand" in Chris Baker (ed.) *The Society of Siam: Selected Articles on the Siam Society's Century*. Bangkok: The Siam Society, pp.164-175.

Somboon Suksamran. (1977), *Political Buddhism in Southeast Asia: The Role of the Sangha in Modernization of Thailand*, London: C. Hurst & Co.

เอกสารชั้นต้น

- แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 1, 2456.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 3, 2458.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 4, 2459.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 5, 2460.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 7, 2462.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 8, 2463.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 76 ตอนที่ 3, 25 มีนาคม 2531.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 86 ตอนที่ 2, 25 กุมภาพันธ์ 2541.
แถลงการณ์คณะสงฆ์, เล่ม 92 ตอนที่ 11, 25 พฤศจิกายน 2547.

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

- พระครูจันทสีรากร, วัดห้วยหม อ.เมือง จ.ราชบุรี, สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม 2561.
พระครูพิพิธประชานาถ, วัดสามัคคี อ.เมือง จ.สุรินทร์, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2546.
พระครูพิพิธสุตาธกร, วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2561.
พระครูวิสุทธีวิฑูมิตคุณ, วัดเขาแก้ว อ.กาญจนดิษฐ์ จ.สุราษฎร์ธานี, สัมภาษณ์, 31 พฤษภาคม 2562.
พระครูศีลวราภรณ์, วัดโนนเมือง อ.ขามสะแกแสง จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 10 ธันวาคม 2554.
พระครูสถิตญาณปัญต, วัดพรุใหญ่ อ.ปะทิว จ.ชุมพร, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2562.
พระครูอมรชัยคุณ, อาศรมธรรมทายาท อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา, สัมภาษณ์, 13 กันยายน 2561.
พระชยานันทมณี, วัดพระธาตุแช่แห้ง อ.ภูเพียง จ.น่าน, สัมภาษณ์, 10 มกราคม 2562.
พระเทพสิทธิมงคล, วัดโตไปทราชม อ.เมือง จ.ระนอง, สัมภาษณ์, 29 พฤษภาคม 2562.
พระมหาศิลป์ชัยโชติ, วัดดอนทรายแก้ว อ.เมือง จ.ชุมพร, สัมภาษณ์, 5 มิถุนายน 2562.
สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์, วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2562.

เกี่ยวกับผู้เขียน

พินิจ ลากรนานนท์ สำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา และ สังคมวิทยามหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยา) หลังจากนั้นสำเร็จการศึกษาที่ The University of Hull, UK (M.A. in South-East Asian Studies และ Ph.D. in South-East Asian Studies) ตามลำดับ ภายหลังสำเร็จการศึกษาเข้าเป็นนักวิจัย และปัจจุบันดำรงตำแหน่งอาจารย์ที่สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีผลงานวิจัยที่ครอบคลุมประเด็นทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา อาทิ การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการในการขับเคลื่อนการสร้างสุขภาวะองค์กรร่วม โดยผลักดันให้คณะสงฆ์ของไทยได้เข้ามามีบทบาทต่อประเด็นการพัฒนาสุขภาวะในมิติสาธารณสงเคราะห์

“
งานสาธารณสงเคราะห์
เป็นชีวิตของพระสงฆ์
และประชาชน

”

สมเด็จพระมหาธีรจารย์

โดย

โครงการการศึกษาแนวทางสาธารณสงเคราะห์วิถีพุทธของคณะสงฆ์ไทย
สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
สำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
โดยความร่วมมือกับสำนักงานฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ ของมหาเถรสมาคม
และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย